

ΤΑΚΗ ΚΟΛΙΑΒΑ - ΜΟΛΙΟΤΑΚΗ

ΜΟΛΟΣ ΘΕΡΜΟΠΥΛΩΝ

ΜΟΛΟΣ
ΘΕΡΜΟΠΥΛΩΝ

ΤΑΚΗ ΚΟΛΙΑΒΑ - ΜΟΛΙΟΤΑΚΗ

ΙΣΤΟΡΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ - ΑΝΑΠΤΥΞΙΑΚΗ ΠΟΡΕΙΑ -
ΑΙΩΝΙΣΤΕΣ ΤΟΥ ΕΙΚΟΣΙΝΑ - ΤΟΥ ΣΑΡΑΝΤΑ -
ΤΗΣ ΕΘΝΙΚΗΣ ΑΝΤΙΣΤΑΣΗΣ - ΘΥΜΑΤΑ ΠΟΛΕΜΟΥ -
ΚΑΤΟΧΗΣ - ΕΜΦΥΛΙΟΥ - ΗΘΗ ΚΑΙ ΕΘΙΜΑ -
ΔΟΞΑΝΙΕΣ ΚΑΙ ΠΑΡΑΔΟΣΕΙΣ - ΛΑΟΓΡΑΦΙΚΕΣ ΠΕΡΙΓΗΡΗΣΕΙΣ -
ΕΥΘΥΜΕΣ ΙΣΤΟΡΙΕΣ ΕΝΟΣ ΚΟΣΜΟΥ ΠΕΡΑΣΜΕΝΟΥ
ΚΙ ΛΗΣΜΟΝΗΤΟΥ - ΚΤΗΝΟΤΡΟΦΙΑ - ΚΑΛΛΙΕΡΓΕΙΑ ΓΗΣ - ΠΙΟΡΤΕΣ
ΚΑΙ ΠΑΝΗΓΥΡΙΑ - ΟΔΗ Η ΖΩΗ ΤΟΥ ΠΕΡΑΣΜΕΝΟΥ ΑΙΩΝΑ

ΑΘΗΝΑ 2006

Εικόνα εξωφύλλου:
Το μνημείο του Λεωνίδα
στις Θέρμοπυλες

ISBN: 9608901820

Το βιβλίο αυτό τυπώθηκε
με την προσωπική χορηγία του
δημάρχου κ. Αθανασίου Δημ. Γαλάνη
και προσφέρεται ευγενώς
στους συμπολίτες του Δήμου

© Τάκης Κολιαβός-Μωλιωτάκης
Φρύνης 20, 11633, Αθήνα
τηλ.: 210 7510553

Παραγωγή έκδοσης:

Σόλωνος 120, 106 81 Αθήνα,
Τηλ. 210.38.13.349-210.38.13.395/Fax

ISBN: 960-89018-2-0

ΤΑΚΗ ΚΟΛΙΑΒΑ - ΜΩΛΙΟΤΑΚΗ

ΜΩΛΟΣ ΘΕΡΜΟΠΥΛΩΝ

ΙΣΤΟΡΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ - ΑΝΑΠΤΥΞΙΑΚΗ ΠΟΡΕΙΑ -
ΑΓΩΝΙΣΤΕΣ ΤΟΥ ΕΙΚΟΣΙΕΝΑ - ΤΟΥ ΣΑΡΑΝΤΑ -
ΤΗΣ ΕΘΝΙΚΗΣ ΑΝΤΙΣΤΑΣΗΣ - ΘΥΜΑΤΑ ΠΟΛΕΜΟΥ -
ΚΑΤΟΧΗΣ - ΕΜΦΥΛΙΟΥ - ΗΘΗ ΚΑΙ ΕΘΙΜΑ -
ΔΟΞΑΣΙΕΣ ΚΑΙ ΠΑΡΑΔΟΣΕΙΣ - ΛΑΟΓΡΑΦΙΚΕΣ ΠΕΡΙΗΓΗΣΕΙΣ -
ΕΥΘΥΜΕΣ ΙΣΤΟΡΙΕΣ ΕΝΟΣ ΚΟΣΜΟΥ ΠΕΡΑΣΜΕΝΟΥ
ΚΙ ΑΛΗΣΜΟΝΗΤΟΥ - ΚΤΗΝΟΤΡΟΦΙΑ - ΚΑΛΛΙΕΡΓΕΙΑ ΓΗΣ - ΓΙΟΡΤΕΣ
ΚΑΙ ΠΑΝΗΓΥΡΙΑ - ΟΛΗ Η ΖΩΗ ΤΟΥ ΠΕΡΑΣΜΕΝΟΥ ΑΙΩΝΑ

ΕΡΓΑ ΤΟΥ ΙΔΙΟΥ

ΠΟΙΗΣΗ:

- 1966 ΓΥΡΙΣΜΟΣ ΑΠ'ΤΗ ΧΩΡΑ ΤΩΝ ΟΝΕΙΡΩΝ
- 1967 ΕΝΑ ΠΑΙΔΙ ΜΙΛΑΕΙ ΣΤΟ ΘΕΟ
- 1970 ΠΙΚΡΟΙ ΣΤΑΛΑΧΤΙΤΕΣ
- 1972 ΝΟΣΤΑΛΓΙΚΟΙ ΑΝΤΙΛΑΛΟΙ
- 1974 ΟΡΚΟΔΟΣΙΑ ΣΤΟΝ ΗΛΙΟ
- 1975 ΟΡΕΙΝΗ ΠΕΡΙΟΧΗ
- 1976 ΣΤΟΜΑ ΤΗΣ ΦΩΤΙΑΣ
- 1977 ΟΠΤΟΓΡΑΦΙΑ
- 1979 ΟΙ ΡΙΖΕΣ
- 1980 ΛΥΡΙΚΕΣ ΑΓΓΕΛΙΕΣ
- 1981 ΚΟΥΚΙΔΕΣ ΚΑΙ ΨΗΦΙΑ
- 1983 ΠΑΡΟΥΣΙΟΛΟΓΙΟ ΤΟ ΠΡΩΤΟ
- 1983 ΠΑΡΟΥΣΙΟΛΟΓΙΟ ΤΟ ΔΕΥΤΕΡΟ
- 1986 ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΕΣ ΠΕΡΙΠΤΩΣΕΙΣ (Βραβ.Παρνασσού)
- 1988 ΑΓΡΙΑ ΠΕΡΙΣΤΕΡΙΑ
- 1989 ΣΦΗΚΕΣ ΚΑΙ ΜΕΛΙΣΣΕΣ
- 1990 ΡΗΜΑΤΑ ΚΑΙ ΡΙΜΕΣ
- 1991 ΛΟΓΕΙΟΝ ΣΥΜΜΕΤΡΟ
- 1992 ΧΩΜΑ ΚΑΙ ΧΡΩΜΑ
- 1993 ΣΤΗΝ ΚΟΨΗ ΤΗΣ ΓΡΑΦΗΣ
- 1993 ΝΤΟΣΚΟ ΚΑΙ ΑΝΤΜΙΡΑ
- 1994 ΡΑΓΙΣΜΕΝΗ ΠΕΤΡΑ
- 1995 ΣΤΗ ΣΚΙΑ ΤΩΝ ΟΙΣΤΡΩΝ
- 1996 ΣΗΜΕΙΟΛΟΓΙΑ ΤΩΝ ΚΑΙΡΩΝ
- 1997 ΕΣΠΕΡΙΝΗ ΑΚΟΛΟΥΘΙΑ
- 1998 ΟΜΗΡΩΝ ΟΔΥΣΣΕΙΑ
- 1999 ΘΙΑΣΟΣ...ΣΚΑΙΩΝ
- 1999 ΕΞΥΠΝΑ...ΒΛΗΜΑΤΑ
- 2000 ΟΙ ΠΑΡΑ-ΒΟΛΕΣ ΤΟΥ ΜΩΜΟΥ
- 2000 ΠΡΟΣΩΠΙΚΑ ΔΕΔΟΜΕΝΑ
- 2001 ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΠΑΝΟΡΑΜΑ
- 2002 ΟΜΟΡΦΟΣ ΚΟΣΜΟΣ

ΠΕΖΟΓΡΑΦΙΑ:

- 1987 ΜΝΗΜΗ ΚΑΙ ΓΡΑΦΗ

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ
 ΚΑΙ ΠΡΩΤΗ ΒΥΒΛΙΟΘΗΚΗ
ΧΡΙΣΤΟΔΟΥΛΟΣ

Αριθ. Πρωτ. 2205425 / 2000

Το Αθήνα, 14.08.2000

Προς
 Τη/Αθήνα
 & Τηλε. Κέντρο Αθήνας
 Φαξ 20
 ΠΑ ΤΗ ΠΑΡΕΔΡΑΤΗ

Κείμενο & Εγκρίση

Το παρόν Έγγραφο της παρούσης εκδόσεως έχει ως τίτλο "ΠΡΟΣΩΠΙΚΑ ΔΕΔΟΜΕΝΑ" και στη συνέχεια ακολουθεί το κείμενο του άρθρου της Διακήρυξης προς την κοινότητα μας.

Στη συνέχεια του κειμένου υπάρχει η υπογραφή του κατά τα κείμενα & η υπογραφή και η σφραγίδα. Στην συνέχεια της Διακήρυξης της κοινότητας υπάρχουν και τα έσοδα της κοινότητας.

Στην και στην συνέχεια υπάρχει και υπογραφή αλλά και κατά τα κείμενα & η υπογραφή του αρμόδιου λειτουργού της Πρωτοβάθμιας και Κεντρικής της κοινότητας του Έθνους.

Υπογραφή
 Σφραγίδα
 Επιστολή
 Εγκρίση
 Πρωτ.
 Αριθμός
 Υπογραφή Τμήμα Κρατικής

Στην συνέχεια & Διακήρυξης, όπως και στην συνέχεια και σε αυτήν υπάρχει η υπογραφή και η σφραγίδα του αρμόδιου.

Μετ' εφέτος διατίθεται

for Admin. Διακήρυξης

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ
Ιερά Μητρόπολις Φθιώτιδος
ΕΥΕΡΓΕΤΗΡΙΟΝ

ΝΙΚΟΛΑΟΣ Α΄
ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΗΣ ΦΘΙΩΤΙΔΟΣ
ΑΠΟΝΕΜΟΜΕΝ

ΝΕ... ΤΟΝ... Ε. ΣΥΣΤΕΘΙΟΝ ΚΟΛΙΒΕΛΗ ΗΨΑΙΟΤΑΜΗ

ΤΟ ΠΑΡΑΚΟΜΗΝ ΤΗΣ ΙΕΡΑΣ ΜΗΤΡΟΠΟΛΕΩΣ ΦΘΙΩΤΙΔΟΣ
ΕΙΣ ΑΝΑΨΗΡΩΣΗΝ
ΤΗΣ ΕΚΛΕΥΣΕΩΣ ΤΟΥ ΠΡΟΪΟΝΤΟΣ ΥΜΩΝ ΕΙΣ ΤΑ ΤΡΑΦΕΙΑ
ΚΑΙ ΕΙΣ ΟΜΟΡΡΕΪΟΝ
ΤΟΥ ΠΑΡΟΥΣΟΥ ΕΥΧΑΡΙΣΤΗΡΙΟΥ ΥΜΩΝ ΕΙΣΤΥ
ΔΕ ΟΥ ΓΡΟΝΟΝ Ο ΓΕΛΑΥΤΕΡΟΣ ΚΑΙ Η ΠΑΛΑΙΑ ΚΑΙ
ΕΙΣΥΛΟΓΟΥΜΕΝ
ΕΙΣΔΕΝ ΑΓΑΠΗΣ ΥΜΩΝ ΠΡΟΣΤΑΘΕΝΑΙ ΚΑΙ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΝ ΤΑ
ΣΥΝΟΜΕΝ ΠΑΡΟΥΣΑΙ ΤΗΣ ΗΛΙΑ ΤΗΣ ΠΑΡΑΚΟΜΟΥ ΟΠΟΥ ΗΨΑΙ
ΕΥΛΟΓΙΑΚΑΙ ΟΜΟΚΤΟΝ
ΩΣ ΟΥΝ ΕΥΤΕΡΗ ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΑ ΚΑΙ ΒΕΒΑΙΑΝ ΔΕΔΩΤΑ
ΤΟ ΑΝΗΡΑ ΤΩΝ ΤΩ ΟΥΒΕΡΜΕΝ ΤΗΡΩΝ ΕΥΜΑΙ
ΩΝ ΤΗΡΩΝ ΤΗΣ ΚΑΜΑΙ ΤΗ ΕΥΦΡΑΔΙΑΚΑΙ ΤΩΝ
ΩΝ ΤΗΡΩΝ ΤΩΝ ΕΙΣΤΥ

Ο ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΗΣ

Nikolaos A'
ΤΟ ΦΘΙΩΤΙΚΟ ΑΡΧΙΕΡΕΥΣ

10/9/44

My dear Mr. Tamm,

Thank you for the copy of the report on the activities of the National Student Reliance Fund. I am glad to see that the fund is doing so well and that it is helping to support the work of the National Student Reliance Fund. I am sure that the fund will continue to be successful in the future.

Very truly yours,
Kathleen Conroy

Approved and Sent by Special Agent in Charge of
Federal Bureau of Investigation

Σημείωση:

Το βιβλίο «Μώλος Θερμοπυλών» γράφτηκε από τον Τάκη Κολιαβά-Μωλιοτάκη. Στην κατάταξη της ύλης βοηθήθηκε από τα παιδιά του Γιώργο και Μαρία που διεκπεραίωσαν επιμελώς την προσπάθεια.

Σε περίπτωση αναδημοσίευσης των στοιχείων του βιβλίου, πρέπει να αναφέρεται η πηγή.

Πολλές ευχαριστίες στον Δήμαρχο κ. Αθανάσιο Δημ. Γαλάνη για την κάλυψη του εκδοτικού κόστους του βιβλίου.

Τάκης Κολιαβάς-Μωλιοτάκης φωτογρ. 1983

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ

ΔΙΓΑ ΠΡΟΛΟΓΙΚΑ ΛΟΓΙΑ	19
ΑΝΑΔΡΟΜΗ ΣΕ ΙΣΤΟΡΙΚΕΣ ΠΗΓΕΣ	21
Ο ΔΗΜΟΣ ΘΕΡΜΟΠΥΛΩΝ	26
ΑΝΑΠΤΥΞΙΑΚΗ ΠΟΡΕΙΑ	29
ΤΑ ΑΓΡΟΤΙΚΑ ΤΟΠΩΝΥΜΙΑ	35
Η ΚΤΗΝΟΤΡΟΦΙΑ	41
ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΚΑΛΛΙΕΡΓΕΙΩΝ ΠΡΟΠΟΛΕΜΙΚΗΣ ΠΕΡΙΟΔΟΥ	43
ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΣΥΓΧΡΟΝΗΣ ΚΑΛΛΙΕΡΓΕΙΑΣ	44
ΦΟΡΟΣ ΑΙΜΑΤΟΣ	45
ΜΩΛΙΩΤΕΣ ΠΕΣΟΝΤΕΣ ΤΟΥ ΒΑΛΚΑΝΟΤΟΥΡΚΙΚΟΥ ΠΟΛΕΜΟΥ 1912-1913 ΚΑΙ ΤΗΣ ΜΙΚΡΑΣΙΑΤΙΚΗΣ ΕΚΣΤΡΑΤΕΙΑΣ 1919-1922. ΤΟΥ ΑΛΒΑΝΙΚΟΥ ΜΕΤΩΠΟΥ 1940. ΤΗΣ ΕΘΝΙΚΗΣ ΑΝΤΙΣΤΑΣΗΣ. ΤΗΣ ΚΑΤΟΧΗΣ. ΤΟΥ ΕΜΦΥΛΙΟΥ	61
ΜΩΛΙΩΤΕΣ ΑΓΩΝΙΣΤΕΣ ΤΟΥ 1821	66
Ο ΓΟΥΣΤΑΥΟΣ ΦΛΩΜΠΕΡ ΣΤΟ ΜΩΛΟ ΤΟ 1850	90
ΠΑΛΙΕΣ ΑΓΡΟΤΙΚΕΣ ΑΣΧΟΛΙΕΣ	95
Η ΓΕΙΤΟΝΙΑ ΤΟΥ ΜΩΛΟΥ	108
ΤΑ ΕΙΣΟΔΙΑ ΤΗΣ ΘΕΟΤΟΚΟΥ	112
Ο ΜΩΛΟΣ ΑΠΟ ΨΗΛΑ	115
ΦΡΟΥΤΑ ΕΠΟΧΗΣ	119
ΠΕΡΙΜΕΝΟΝΤΑΣ ΤΟΝ ΧΕΙΜΩΝΑ	125
ΟΙ ΠΕΡΙΠΛΑΝΩΜΕΝΟΙ	129
Ο ΠΑΤΡΙΑΡΧΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΟΙ ΑΝΤΙΛΗΨΕΙΣ ΓΙΑ ΤΟ ΓΑΜΟ	135
ΧΩΡΙΑΤΕΣ ΚΑΙ ΠΡΩΤΕΥΟΥΣΙΑΝΟΙ	141

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ

ΜΝΗΜΗ ΚΑΙ ΓΡΑΦΗ

ΚΡΙΤΙΚΗ ΑΠΟΤΙΜΗΣΗ ΤΟΥ ΕΡΓΟΥ «ΜΝΗΜΗ ΚΑΙ ΓΡΑΦΗ»	149
ΜΙΑ ΦΟΡΑ ΚΙ ΕΝΑΝ ΚΑΙΡΟ	155

ΕΦΗΜΕΡΙΔΑ ΚΑΙ ΡΑΔΙΟΦΩΝΟ	159
ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΑ ΠΟΥ ΛΕΙΠΟΥΝ	162
ΤΑ ΚΑΤΟΙΚΙΔΙΑ	169
ΤΑ ΠΕΤΑΛΑ ΚΑΙ ΤΟ ΣΑΜΑΡΙ	173
ΤΑ ΠΗΓΑΔΙΑ	181
ΠΕΡΙ ΟΡΕΞΕΩΣ	187
Ο ΠΛΑΤΑΝΟΣ	191
Ο ΔΡΟΜΟΣ ΜΕ ΤΙΣ ΑΝΑΜΝΗΣΕΙΣ	193
ΟΙ ΛΕΥΚΕΣ	197
ΤΑ ΠΛΗΝ ΚΑΙ ΤΑ ΣΥΝ	202
ΕΓΚΥΜΟΣΥΝΗ	
ΚΑΤΑΓΜΑΤΑ ΚΑΙ ΕΞΑΡΘΡΩΣΕΙΣ	
ΠΟΝΟΔΟΝΤΟΙ ΚΑΙ ΕΞΑΓΩΓΕΣ	
ΑΙΦΝΙΔΙΟΙ ΘΑΝΑΤΟΙ	
ΤΑ ΤΡΟΠΑΙΑ ΤΟΥ ΗΛΙΟΥ	208
ΤΑ ΞΩΚΚΛΗΣΙΑ ΜΑΣ	214
Ο ΑΗ ΘΑΝΑΣΗΣ	217
ΤΑ ΠΑΝΗΓΥΡΙΑ	221
ΟΙ ΜΕΓΑΛΕΣ ΓΙΟΡΤΕΣ	224
ΤΑ ΧΡΙΣΤΟΥΓΕΝΝΑ	
Η ΠΡΩΤΟΧΡΟΝΙΑ	
ΤΑ ΦΩΤΑ	
ΤΟ ΠΑΣΧΑ	
ΠΑΡΑΔΟΣΕΙΣ ΚΑΙ ΔΟΞΑΣΙΕΣ	233

ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟ

ΙΣΤΟΡΙΕΣ ΤΟΥ ΧΩΡΙΟΥ ΜΑΣ

ΟΙ ΕΥΘΥΜΕΣ ΣΤΙΓΜΕΣ ΤΟΥ ΣΚΛΗΡΟΥ ΒΙΟΥ	241
ΤΑ ΚΕΛΕΠΟΥΡΙΑ	243
ΤΑ ΠΑΡΑΤΣΟΥΚΛΙΑ	244
ΟΜΟΓΛΩΣΣΟΣ ΔΙΕΡΜΗΝΕΑΣ	247
ΟΙ ΑΠΛΗΡΩΤΟΙ ΚΑΦΕΔΕΣ	249
ΜΕ ΑΛΛΗΓΟΡΙΚΟ ΤΡΟΠΟ	251
Ο ΚΟΚΚΟΡΑΣ ΤΟΥ ΒΟΥΛΕΥΤΗ	252
Ο ΝΟΜΟΣ ΤΟΥ ΦΙΔΙΟΥ	255

ΤΑ ΣΥΝΕΤΑΙΡΑΚΙΑ	257
ΛΑΘΟΣ ΠΑΡΑΤΣΟΥΚΛΙ	259
Ο ΕΠΙΒΗΤΟΡΑΣ	261
Ο ΔΙΑΤΕΛΩΝ ΕΝ ΕΥΘΥΜΙΑ	264
ΤΑ ΠΑΙΔΙΑ ΤΗΣ ΓΗΣ	265
Η ΤΙΜΩΡΙΑ ΤΟΥ ΔΥΝΑΣΤΗ	269
ΤΙΜΩΡΙΑ ΜΕ ΔΙΚΑΙΩΜΑ ΕΚΛΟΓΗΣ	271
ΤΑ ΚΡΑΤΟΥΜΕΝΑ	274
ΠΕΝΙΑ ΤΕΧΝΑΣ ΚΑΤΕΡΓΑΖΕΤΑΙ	276
ΒΡΑΣΕ ΡΥΖΙ	278
Η ΓΝΩΡΙΜΙΑ ΤΟΥ ΧΑΡΟΥ	280
ΤΡΑΒΑΤΕ ΜΕ ΚΙ ΟΣΟΣ ΒΓΩ	283
ΤΑ ΤΡΙΑ ΜΠΡΑΦ	287
Η ΑΝΕΠΙΦΥΛΑΚΤΟΣ ΥΠΟΓΡΑΦΗ	288
Η ΚΑΤΑΒΟΛΑΔΑ	289
ΤΟ ΚΑΡΔΙΑΚΟ ΕΠΕΙΣΟΔΙΟ	290
ΣΑΝ ΣΚΑΣΜΕΝΟ ΡΟΪΔΟ	292
Ο ΜΠΑΡΜΠΑΣΤΥΝΟΜΟΣ	293
ΠΟΡΕΙΑ ΞΗΡΑΣ ΠΡΟΣ... ΔΩΔΕΚΑΝΗΣΑ	295
ΤΟ ΠΡΩΤΟ ΓΡΑΜΜΟΦΩΝΟ	298
ΤΑ ΣΤΑΛΛΑΜΑΤΑ	301
Η ΦΗΜΗ	302
ΟΙ ΒΑΛΙΤΖΕΣ	303
Ο ΠΑΡΑΜΥΘΑΣ	305
ΕΝΑ ΠΑΝΤΕΛΟΝΙ ΓΙΑ ΔΥΟ	306
ΖΗΤΕΙΤΑΙ ΓΑΪΔΑΡΟΣ	307
Ο ΓΡΑΜΜΑΤΕΑΣ	308
ΑΓΙΟΣ Β' ΚΑΤΗΓΟΡΙΑΣ	310
ΚΙΝΗΜΑΤΟΓΡΑΦΙΚΗ ΠΡΕΜΙΕΡΑ	311
ΧΑΙΡΕΤΙΣΜΑΤΑ ΣΤΟΝ ΑΔΗ	314
ΚΡΥΜΜΕΝΟΙ ΘΗΣΑΥΡΟΙ	318
ΜΑΡΓΑΡΙΤΕΣ ΤΟΥ ΜΠΑΞΕ ΜΑΣ	321
ΔΙΑΠΙΣΤΩΣΕΙΣ	326
ΕΝΑ ΓΡΑΜΜΑ ΣΤΟΥΣ ΑΥΡΙΑΝΟΥΣ ΝΕΟΥΣ	329

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ

ΛΙΓΑ ΠΡΟΛΟΓΙΚΑ ΛΟΓΙΑ

*Πατρίδα, σαν τον ήλιο σου,
ήλιος αλλού δεν λάμπει
Λορέντζος Μαβίλης*

Το Βιβλίο ετούτο γράφτηκε για την ιδιαίτερη πατρίδα μου, τον Μώλο. Γράφτηκε για την γενέθλια γη, αυτήν που ανασταίνει στην πλατιά αγκαλιά της τους άμεσα δικούς της ανθρώπους, τους ζεσταίνει κάτω από τον ήλιο της, τους ξεδιψάει με τα νερά της και τους αναθρέφει με τα λογής γεννήματα του εύφορου εδάφους της.

Τα πρώτα βήματα, τα πρώτα ψελίσματα, τα πρώτα φτερουγίσματα, τις πρώτες αγάπες, τις χαρές, τις προσδοκίες και τα όνειρα, η παιδική ψυχή, σ' αυτόν το χώρο εξυφαίνει δειλά και σ' αυτόν τον περίγυρο περιμένει μ' αδημονία την αίσια ευόδωση.

Φυσικό κι επόμενο είναι αυτός ο χώρος ν' αποτυπώνεται στον ψυχισμό του ανθρώπου γενικά, και να παραμένει ως πόλος έλξης ισόβιος και ανεξίτηλος. Με τα φτερά της νοσταλγίας η σκέψη ξεπερνά την πραγματικότητα και ξαναγυρίζει στις παλιές ομορφιές και στις παιδικές συγκινήσεις. Καταφεύγει στην αλψομόνητη θαλπωρή του πατρογονικού σπιτιού, ξαναζεί νοερά την στοργικότητα της μάνας, τον προστατευτισμό του ακάματου πατέρα, αφουγκράζεται τον απόηχο του παραμυθιού της γιαγιάς, κι αποκοιμάται στα γόνατα του παππού με τις θωπείες των ροζιασμένων χεριών του...

Με οδηγό την νοσταλγία γυρίζω στον τόπο της καταγωγής μου. Βλέπω τη ζωή να προχωράει μπροστά και με το βαρύ βήμα της να γκρεμίζει, να ισοπεδώνει, να ξαναχτίζει και να δημιουργεί καινούργιους τρόπους, νέους κοινωνικούς κανόνες και να υψώνει μια άλλη φόρμα συμπεριφοράς, ανά-

μεσα στον κόσμο που φεύγει, τον κόσμο που υπάρχει και αναπτύσσεται και σ' αυτόν που έρχεται, και μου γεννιέται μια ιδέα. Να σταθώ παράμερα αναπολώντας και καταγράφοντας έντονες εικόνες κι άσβηστες μνήμες.

Μνήμες από τον σωρό των οχτώ δεκαετιών που ευτύχησα να έχω στη ράχη μου, και μ' αυτές να σκιαγραφήσω μέσα στις σελίδες ενός αναμνηστικού αφηγηματικού κειμένου, την φυσιογνωμία της χθεσινής ζωής που τόσο πολύ άλλαξε και αλλάζει, κάτω από το ισοπεδωτικό διάβα του μεταπολεμικού καιρού.

Δεν επιχειρώ ανακοπή της πορείας. Και ακατόρθωτο είναι, και έξω από τις προθέσεις μου, ακόμα κι αν ήταν δυνατό κάτι τέτοιο.

Ο γεωγραφικός χώρος έχει πάρει τη σύγχρονη μορφή του. Το τοπίο έχει δεθεί με τα μοντέρνα σχέδια της σύγχρονης αρχιτεκτονικής. Οι στενοί χωματόδρομοι διευρύνθηκαν κι ασφαλιστρωμένοι παραδόθηκαν στα τροχοφόρα μηχανοκίνητα μέσα. Οι νέοι και οι νέες φορούν τα γιούνισεξ ενδύματα και με νέες αντιλήψεις αναζητούν τις λεωφόρους του μέλλοντος.

Και βέβαια μέσα στη ζωή, οι πέντε ισχυροί άνεμοι του ακατανίκητου Αιόλου, δεν θα πάψουν να μαστιγώνουν τα σταυροδρόμια των πειρών. Είναι οι ακατασίγαστοι και προαιώνιοι ενάντιοι που απομακρύνουν τον Οδυσσέα από την Ιθάκη, και οι ούριοι που ωθούν τον Άσωτο προς την πατρική εστία. Κι ανάμεσά τους βαθιά ριζωμένες οι Συμπληγάδες Πέτρες ν' αποδεκατίζουν και να κονιορτοποιούν προσδοκίες και όνειρα. Μια σχετική περίσωση από τις μυλόπετρες των Συμπληγάδων, επιχειρούν οι σελίδες που ακολουθούν...

* * *

ΑΝΑΔΡΟΜΗ ΣΕ ΙΣΤΟΡΙΚΕΣ ΠΗΓΕΣ

Το πότε χτίστηκε ο Μώλος και το πώς άρχισε η ζωή του δεν είναι δυνατό να προσδιοριστούν επακριβώς, γιατί οι πηγές και τα βοηθήματα που θα μπορούσαν να μας πληροφορήσουν προς την κατεύθυνση αυτή, όπου δεν απουσιάζουν εντελώς, παρουσιάζονται ελλιπή, συνεπώς αδύνατα και ανεπαρκή για μια ολοκληρωμένη μελέτη με θετικά στοιχεία πάνω στην έρευνα.

Όμως είναι ιστορικά εξακριβωμένο πως η γύρω περιοχή του Μώλου έχει ζωή χιλιάδων ετών, πολιτική και πολεμική ιστορία καθώς και πολιτισμό ανάλογο, ή και υπερέχονα των άλλων περιοχών της εποχής εκείνης.

Ας επιχειρήσουμε λοιπόν μια σύντομη ιστορική αναδρομή στις πηγές του αρχαίου γραπτού λόγου και ας δούμε πως έχει η κατάσταση στην περιοχή μας. Αυτό ίσως μας βοηθήσει να βγάλουμε ορισμένα συμπεράσματα, μέσα από τα οποία μπορεί να φανεί, νοερά βέβαια, και ο πρώτος κάτοικος του χωριού μας, που ύστερα από μια περιπέτεια, φτάνει για την οριστική εγκατάστασή του, στο χώρο μας.

Στην Β' Ραψωδία της Ιλιάδας του Ομήρου* και ανάμεσα στους στίχους 527-535 γίνεται λόγος για «Επικνημίδιους Λοκρούς» οι οποίοι είχαν πρωτεύουσα το Θρόνιο.

Στο βιβλίο του Σεραφ. Χριστοδούλου με τίτλο «Το Θρόνιο», 1973 τυπογρ. Δ. Καραγκούνη, διαβάζουμε σχετικά, μεταξύ άλλων:

«Η Κνημιά ήτο μάλλον νηωμένη μετά της Ευβοίας αρχικώς και προαμνημονεύτων χρόνων, συνεπεία σεισμού, απεχωρίσθη απ' αυτής. Τότε

* *Όμηρος (ο) Έλληνας επικός ποιητής (9ος-8ος π.Χ. αι.) έργα του η Ιλιάδα και η Οδύσσεια.*

απεκόπησαν και τα «Λιχαδονήσια». Τα εδάφη της Ευβοίας, των Λιχάδων νήσων και της Κνημίδος μαρτυρούν περί της ενότητός των.

Εις τους νεωτέρους χρόνους η χώρα των Επικνημιδίων Λοκρών περιελάμβανεν εννέα Δήμους: Αταλάντης, Ν. Πέλλης, Δαφνησίων, Δρυμαίας, Ελατείας, Θερμοπυλών, Θρονίου, Λαρύμνης και Τιθορέας.»

Και παρακάτω:

Πόλεις των Επικνημιδίων Λοκρών εις το προς Δ. του Δαφνούντος τμήμα ήσαν, εκτός του Θρονίου, αι δύο Κνημίδες, η Σκάρφεια, η Νίκαια, οι Αλπυνοί, η Βήσσα, η Καλλίαρως, η Τάρφη και η Αυγεία. Όρη των Λοκρών αυτών ήσαν η Κνημίς και ο Καλλίδρομος, ποταμός δε εις μόνον κεντρικός, ο Βοάγριος, καλούμενος σήμερον Πλατανιάς, εκ των παρά τας όχθας του πολυαριθμών πλατάνων.

Ο Στράβων, ο μεγαλύτερος γεωγράφος της αρχαιότητας (α΄ π.Χ. αι.) στα Γεωγραφικά του Θ.Σ. 426,4 σχετικά με το Θρόνιο, (Π.Ι. Τσιώνη ο Νομός Φθιώτιδας), αναφέρει πως αυτό βρισκόταν στη θέση του άλλοτε οικισμού Πικράκι του χωριού Καινούργιου, νοτιοανατολικά του ποταμού Πλατανιά. Ήταν η πρωτεύουσα των Επικνημιδίων Λοκρών. Καταστράφηκε από σεισμό. Αργότερα την καταστροφή ολοκλήρωσαν οι Φωκείς, κατά το δεύτερο ιερό Φωκικό πόλεμο και οι Ρωμαίοι. Στο ίδιο βιβλίο αναφέρονται και οι παρακάτω πόλεις:

1. Κνημίς. Παράλια πόλη μετά το Δαφνούντα. Η θέση της εντοπίζεται στο Ασπρονέρι, μετά τα Καμμένα Βούρλα. Το όνομά της το οφείλει στο ομώνυμο βουνό.

2. Βήσσα. Άγνωστο σε ποιό μέρος της Λοκρίδας βρισκόταν. Ο Στράβων λέει πως δεν υπήρξε πόλη, αλλά μόνο τοποθεσία κατάφυτη από δέντρα. **Άλλες όμως πληροφορίες την Βήσσα την τοποθετούν παρά τον Μώλον, επί της τότε οδού Θερμοπυλών-Αμφικλείας, η οποία περνούσε νοτίως κοντά στη Σκάρφεια και δυτικά του Βοαγρίου, (σημερινού Πλατανιά).**

3. Σκάρφη. (Σημερινή Σκάρφεια). Αρχαιοτάτη πόλη οχυρωμένη κοντά στο σημερινό Μώλο: «Συμφώνως προς άλλας μαρτυρίας, γράφει ο Χριστοδούλου η Σκάρφεια δεν ήτο εντελώς παράλιος πόλις, ως απέχουσα από της θαλάσσης περί τα δέκα στάδια, έχουσα μάλιστα και λιμένα παρά τας εκβολάς του Βοαγρίου. Το αναφερόμενον δε, ότι η πόλις ήτο κτισμένη “εις υψόμετρον δέκα σταδίων”, ίσως να σημαίνη, κατά τους ερευνητάς αυτούς, ότι ευρίσκετο “εις απόστασιν” τόσων από της θαλάσσης.

Η πόλις το 427 π.Χ. κατεστράφη, ως και το Θρόνιον, υπό σεισμού, κατά τον Στράβωνα μάλιστα εκ θεμελίων, και κατεκλύσθη υπό της θαλάσσης, απολεσθέντων περίπου χιλίων επακοσίων κατοίκων. Αργότερον επανεκτίσθη η πόλις, επέζησε δε ακμάζουσα μέχρι των εσχάτων Ρωμαϊκών-Αυτοκρατορικών χρόνων ή κατ' άλλους μέχρι των αρχών του 2ου μ.Χ. αιώνας.

Η Σκάρφεια υπήρξε κατά πάσαν πιθανότητα, πόλις μετά λιμένος, παρ' αυτήν δε το 146 ή 147 π.Χ. ενικήθησαν τα στρατεύματα της Αχαϊκής Συμπολιτείας (υπό τον Κιτιόλαον) υπό των Ρωμαϊκών λεγεώνων (υπό τον Μέτελλον). Αναφέρεται σχετικώς, ότι κατά την συμπλοκήν αυτήν εφονεύθησαν υπό των Ρωμαίων πολλοί εκ των τεσσαράκοντα χιλιάδων Ελλήνων πολεμιστών, ενώ υπέρ τους χιλίους ηττωθέντες.

Η πόλις απαντάται εις πολλές ιστορικές πηγάς, εις τας κυριώτερας των οποίων σημειούνται: “Μικρά μιν (η Σκάρφεια), αλλά γνωστή, ως προσεχίς ταις Θερμοπύλαις παρ' αυτή χωρία Αλπνοί και Βήσσα· αυτή ίσως μόνον δάσος». Επίσης “Μετά δε ταύτα (Θρόνιον και Βοάγριον) Σκάρφεια, σταδίοις υπερκειμένη της θαλάσσης δέκα, διέχουσα δε του Θρονίου τριάκοντα, ελάττωσι δε μικρώ του λιμένος αυτού, έπειτα Νίκαια έστι και αι Θερμοπύλαι...” Και αλλαχού: “Καλλίαρως μιν ουκέτι οικείται, αλλά νυν ευήροτόν τι πεδίον... και Βήσσα δ' ουκ έστι ουδ' αι Αυγειαί, ων την χώραν έχουσι Σκαρφειίς”. Τέλος: “Παρ' αυτή (τη Σκαρφεία) νούντο αι προς τας Θερμοπύλας άγουσαι. Πλήμμυρα δε τέλος εξηφάνισε την πόλιν, ης ολίγα σώζονται λείψανα”.

Σκάρφεια επίσης ονομάζεται, κατά τον Στράβωνα, και η μία των τριών Λιχάδων νήσων (Σκάρφεια, Κάρησσα και Φωκαρία).

4. Τάρφην. Η ακριβής θέση της δεν έχει προσδιοριστεί. Κατά τον Στράβωνα (Γεωγρ. Θ.Σ. 426,6) «κείται εφ' ύψους, διέχουσα Θρονίου σταδίου είκοσι, χώραν δε ευκαρπόν τε και εύδενδρον έχει». Το όνομά της οφείλει στο δάσος. Ο Στράβων υποθέτει ότι η πόλη που καταστράφηκε, μετονομάσθηκε σε Φαρύγαι.

5. Φαρύγαι. Βρισκόταν δυτικά του Θρονίου και της Νίκαιας, επάνω σε λόφο στους πρόποδες του βουνού Ακρούριου που ανήκει στην οροσειρά του Καλλίδρομου και ακριβώς στην είσοδο φαραγγιού που αποτελούσε δίοδο από τη Λοκρίδα στη Φωκίδα. Η θέση αυτή βρίσκεται πολύ κοντά στη σημερινή Μενδενίτσα (MONTE NIZZA=Ορεινή Νίκαια). Στην πόλη υπήρχε ναός της Φαρυγαίας Ήρας. (Στραβ. Γεωγρ. Θ.Σ. 426,6).

6. Αλπνοί. (Κατά Στραβ. Αλπονος. Κατά Ηρόδ. Αλπνός). Παράλια

πόλη των Επικνημίδων Λοκρών στο δυτικότερο μέρος της χώρας όπου το στενό των Θερμοπυλών, μεταξύ Οίτης και θάλασσας. Στους Αλπινούς κατέληγε η γνωστή «ατραπός» Ανόπαια, μέσα από την οποία ο Εφιάλτης οδήγησε τους Πέρσες του Υδάρνη εναντίον του Λεωνίδα, κατά τη μάχη των Θερμοπυλών.

7. Νίκαια. Παραθαλάσσια πόλη σε απόσταση 40 σταδίων ανατολικά των Θερμοπυλών, όπου η θέση Πούντο Νίτσα, στις άλλοτε εκβολές του Σπερχειού, Νίτσα (NIZZA) η Νίκαια και Πούντο (POUNTA) φρούριο. Η πόλη αναφέρεται συχνά κατά τον Ιερό πόλεμο, πότε ως κατεχόμενη από τους Φωκείς, πότε από τον Φίλιππο της Μακεδονίας και πότε από τους Θεσσαλούς. Η πόλη αυτή και μαζί με το Θρόνιο, τις δυο Κνημίδες, τη Σκάρφεια, τη Βήσσα, την Καλλίαρο, την Τάρφη και την Αυγεία, συναποτελούσαν τις πόλεις των Επικνημιδίων Λοκρών στο Δ. τμήμα του Δαφνούντος. Δρόμος βατός ξεκινούσε από Λαμία, περνούσε την πόλη Αλπινούς όπου τα σημερινά Θερμοπύλια και εκεί διασταυρωνόταν με αποτέλεσμα ο προς τα δεξιά να οδηγεί προς Μενδενίτσα και από κει προς Τιθρόνιον και Αμφίκλεια, και ο προς τα αριστερά που ήταν και ο πιο κεντρικός να οδεύει παραλιακώς προς Νίκαια πλησίον του σημερινού Μώλου και στη συνέχεια προς Θρόνιο και Βοάγριο ποταμό...

Τώρα, εάν την απόσταση των 40 σταδίων, την ανατολικά των Θερμοπυλών που είπαμε παραπάνω, την πολλαπλασιάσουμε με τα 192.27 μέτρα που έχει το «ολυμπιακό στάδιο», θα δούμε ότι η χιλιομετρική απόσταση Θερμοπύλια - Νίκαια είναι 7.691 μέτρα. Εάν την ίδια απόσταση την πολλαπλασιάσουμε με το «δελφικό στάδιο» 177.55 μέτρα, η απόσταση είναι 7.102 μέτρα, δηλαδή όσο περίπου απέχει σήμερα ο Μώλος από τα Θερμοπύλια.

Στην άμεση περιοχή του Μώλου, στους μεταγενέστερους χρόνους, αναφέρεται η πόλις Ρεβένικα. Στο βιβλίο «Το Ζητούνι» (Λαμία 1977) του Γεωργίου Κ. Αναγνώστου διαβάζουμε τα εξής:

... «Ο Βενιαμίν (σημ.:διάσημος Ιουδαίος περιηγητής του ΙΒ αιώνα) περιήλθε τας χώρας της Ανατολής από το έτος 1159 μέχρι του 1173, και από το «Οδοιπορικόν» του δε μανθάνομεν, ότι από την Ραβένικαν ήλθε εις Λαμίαν, την οποίαν ονομάζει Σινοπόταμον ή Σίνον ποταμόν κειμένην υπερθεν της Ραβενίκης και εις απόστασιν από αυτήν μιας ημέρας δρόμου.

Που ακριβώς έκειτο και πότε εκτίσθη η Ραβένικα αγνοούμεν. Πάντως έπρεπε να ευρίσκετο ολίγον δυτικώτερον της λεγομένης Σκάλας Μώλου και να είχε εμπορικήν κίνησιν»...

Σε άλλο σημείο του ίδιου βιβλίου διαβάζουμε:

... «Ο Βονιφάτιος (σημ.: Βονιφάτιος ο Μομφερατικός, ένας από τους κυριότερους παράγοντες της Δ' Σταυροφορίας, μετά από την οποία έγινε κύριος του βασιλείου της Θεσσαλονίκης, 1207) ενώ κατελάμβανε την Θεσσαλίαν και την υπόλοιπον χώραν, διένειμε καθ' οδόν τας πόλεις αυτής εις τους μεγιστάνας Λομβαρδούς, Αλλαμάνους και Φλαμανδούς υποτελείς του. Την Λαμίαν και την Ραβένικαν παρεχώρησε κατά το ήμισυ εις το Τάγμα των Ναϊτών και κατά το έτερον ήμισυ εις τον εκ των περιχώρων της Πάρμας καταγόμενον Λομβαρδόν Μαρκήσιο της Βοδονίτζης Γουϊδωνα Παλαβιτσιόβι.»...

Τέλος στο ίδιο βιβλίο του Γ. Αναγνώστου φθάνουμε στα παρακάτω κατατοπιστικά στοιχεία.

«Η κατακύρωση της Ραβένικας εις τον Ράϊνερ Ντε Τραβάγια εστέρπησε την Μαρκιωνίαν της Βοδονίτζης επινεΐου επί του Μαλιακού κόλπου. Ένεκα τούτου εχρησιμοποιήθη από αυτήν όρμος, ο οποίος κείται κατ' ευθείαν προς βορράν της Βοδονίτζης καλούμενος τότε Σκάλα Βοδονίτζης ή απλώς Σκάλα (Μύλλερ «Η Μαρκιωνία της Βοδονίτζης», σελ.5). Περί αυτόν δε εκτίσθη οικισμός καλούμενος Μόλος, ο οποίος εσώζεται μέχρι της Επανάστασεως του 1821 αποτελών Τσιφλίκι τουρκικόν. Κατά την διάρκειαν της Επανάστασεως ο οικισμός κατεστράφη εξ ολοκλήρου εμπρησθείς από τους Τούρκους εκδικούμενους διά την συμμετοχήν των κατοίκων αυτού εις την Επανάστασιν. Το 1833 οι διασωθέντες εκ των κατοίκων επανήλθον οίκαδε, ευρόντες δε αυτόν κατεστραμμένον επανέκτισαν αυτόν νοτιώτερον εις απόστασιν 20 λεπτά της ώρας και ακριβώς εκεί όπου ευρίσκεται η σήμερον ευημερούσα ομώνυμος κωμόπολις. Επροτιμήθη δε η θέσις αυτή, διότι είχε ολιγωτέραν υγρασίαν, ήτο περισσότερον ευάερος και απηλλαγμένη σχετικώς από ενοχλητικά έντομα (σκνίπες, κουνούπια, κλπ.). Ο όρμος ούτος εξακολουθεί μέχρι σήμερον να ονομάζεται Σκάλα.

Ο ΔΗΜΟΣ ΘΕΡΜΟΠΥΛΩΝ

Μετά την απελευθέρωση από τον τουρκικό ζυγό, και ύστερα από το σχηματισμό του νεοσύστατου κράτους, δημιουργήθηκε νόμος στις 27.12.1833 και δημοσιεύτηκε (ΦΕΚ 3 της 10.1.1834) «περί του σχηματισμού και της διαιρέσεως των δήμων».

Σύμφωνα με το άρθρο 1 του νόμου «Όλον το Βασίλειον της Ελλάδος, θέλει διαιρεθή εις δήμους, εκάστου δε δήμου θέλει προσδιορισθή η περιοχή». Παρακάτω το άρθρο 4, αναφέρει: «Παν χωρίον έχον τουλάχιστον 300 κατοίκους δύναται να σχηματίσει ίδιον δήμον με ιδίαν δημοτικήν αρχήν...».

Οι δήμοι (άρθρο 7) διαιρούνται ανάλογα με τον πληθυσμό τους σε τρεις τάξεις. Η α΄, περιλαμβάνει δήμους με δέκα τουλάχιστον χιλιάδες κατοίκους, η β΄, με δυο τουλάχιστον χιλιάδες και η γ΄, με ολιγότερους από δυο χιλιάδες κατοίκους.

Ο σχηματισμός και η διαίρεση των δήμων «διατάσσεται παρά του βασιλέως».

Κατά την πρώτη περίοδο της λειτουργίας των δήμων και μέχρι να ολοκληρωθεί «η τεχνική προετοιμασία των εκλογών» οι δήμαρχοι διορίζονταν από την Κυβέρνηση. Η εκλογή γινόταν από ειδικό «δημαρχειακό σώμα», το οποίο συγκροτούσαν τα μέλη του δημοτικού συμβουλίου και ίσος με αυτά αριθμός δημοτών που λαμβανόταν «εκ των μάλλον φορολογουμένων πολιτών».

Ο Δήμος Θερμοπυλών Γ΄ τάξεως συγκροτήθηκε το 1836 με έδρα το Μώλο. Με το βασιλικό διάταγμα της 1/13.9.1840 «περί συγχωνεύσεως δήμων» πρωτεύουσα ορίσθηκε η Μενδενίτσα. Αργότερα οι Δημοτικές αρχές μεταφέρθηκαν πάλι στο Μώλο, χωρίς όμως να έχει εκδοθεί και σχετικό διάταγμα. Στο υπ' αριθ. 37 παράρτημα της Εφημερίδας της Κυβερνήσεως

20.8.1873 ως πρωτεύουσα του δήμου φέρεται ο Μώλος, χωρίς στην αντίστοιχη στήλη να αναγράφεται και το σχετικό για την μεταφορά διάταγμα. Με το β.δ. της 4.2.1847 (ΦΕΚ 4/16.2.1847) αποσπάσθηκε από το δήμο Θερμοπυλών και επανασυστήθηκε ο δήμος Δρυμίας.

Τα χωριά που αποτελούσαν το δήμο με έδρα το Μώλο το 1836 ήταν: Μώλος, Μενδενίτσα, Άντερας, Λιαπάτες, Κατμάτες, Καραβίδια, Γλάνιτσα (Δρυμαία), Δρινίτσα (Τιθρώνιον), Άρνιτσα, διαλυμένο τώρα χωριό ανάμεσα Λιαπάτας-Καλλιδρόμου-Μενδενίτσας, και Ξπλιασής, αρχική ονομασία των Ξυλικών.

Τα χωριά που αποτελούσαν το δήμο με έδρα τη Μενδενίτσα το 1840 ήταν: Μενδενίτσα, Καραβίδια, Άρνιτσα, Κατουμάταις, Λιαπάταις, Γλούνιτσα, Δερνίτσα, Ξυλικός, Μώλος, Άντερας, Παλαιοχώρι, Ρουμελιός, άλλοτε λειβάδι με εγκατάσταση γεωργοκτηνοτρόφων στα όρια των κοινοτήτων Αγίας Τριάδας και Θερμοπυλών, Μαυρουκάτες, άλλοτε καλύβια θερινής διαμονής στην περιφέρεια κοινότητας Μενδενίτσας, Ρεντσέρι (Καλλίδρομον) και Μονή Αγίου Γεωργίου, περιφέρεια κοινότητας Μώλου.

Από το 1847 και μέχρι το 1911 η έδρα είναι στο Μώλο και συμπεριλαμβάνει τα χωριά Άντερας, Μενδενίτσα, Καραβίδια, Λιαπάτες, Κατμάταις, Ρηντσέρι, Αγία Τριάς, Μονή διαλυμένη Άγιος Γεώργιος.

Τέλος το 1912 σαν έδρα ορίζεται και πάλι ο Μώλος με τα παραπάνω χωριά και επιπροσθέτως τη Βουμβάρδα, άγνωστο πού βρισκόταν και τί αποτελούσε, καθώς και το Χονδρονικόλα, άλλοτε θερινή διαμονή κατοίκων στην περιφέρεια Κοιν. Μενδενίτσας με 69 κατοίκους κατά την απογραφή του 1879.

Σαν πρώτος πρόεδρος του δήμου Θερμοπυλών (1836) αναφέρεται ο Α.Ι. Κλοτόκπλος. Με το β.δ. της 13.7.1843 ο Α. Εγκολφόπουλος. Ακολουθούν Ιωάννης Γ. Αλεξάνδρου και Κων. Ι. Σιαφάς, οι οποίοι παραιτήθηκαν για να συμμετάσχουν στις βουλευτικές εκλογές του 1895 β.δ. της 31.8.1895. Από το 1904 και μέχρι το 1914 αναφέρεται ο Νικόλαος Περιβολιώτης.

Το 1912 εκδόθηκε και δημοσιεύθηκε ο νόμος Δ.Ν.Ζ. «περί συστάσεως δήμων και κοινοτήτων». Σύμφωνα με τις διατάξεις του άρθρου 1, δήμοι είναι οι πρωτεύουσες των Νομών και οι πόλεις που έχουν πάνω από δέκα χιλιάδες κατοίκους.

Κατά τις διατάξεις του άρθρου 2, κάθε νόμιμος συνοικισμός που έχει πάνω από 300 κατοίκους και «Σχολείο στοιχειώδους εκπαίδευσως» αποτελεί κοινότητα. Σε εφαρμογή των ανωτέρω διατάξεων εκδόθηκε για το Νομό

Φθιώτιδας β.δ. 29.8.1912 «περί αναγνώρισεως των δήμων και κοινοτήτων του Νομού Φθιώτιδος και Φωκίδος (ΦΕΚ 261/Α΄ της 31.8.1912 με το οποίο αναγνωρίσθηκαν για το Νομό με την τότε διοικητική του διαίρεση ένας δήμος (Λαμιέων) και 123 κοινότητες, ανάμεσα στις οποίες και ο Μώλος...

ΑΠΟΓΡΑΦΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ

Η κίνηση του πληθυσμού του Μώλου, σύμφωνα με επίσημες απογραφές, παρουσίασε τα ακόλουθα νούμερα:

Απογραφή	Άτομα
12-3-1861	610
15-4-1879	956
15-4-1889	1173
5-10-1896	1185
27-10-1907	1516
19-12-1920	1482
15-5-1928	1577
16-10-1940	2073
7-4-1951	1985
19-3-1961	2229
14-3-1971	2090
5-4-1981	2113
17-3-1991	3008
17-3-2001	3203

(σύνολο Δήμου 6.668)

ΑΝΑΠΤΥΞΙΑΚΗ ΠΟΡΕΙΑ

ΣΥΓΚΟΙΝΩΝΙΑ

Στον «ΟΔΗΓΟ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ» των αδελφών Ασπιώτη με χρονολογία έκδοσης 1911 και στο λήμμα ΜΩΛΟΣ διαβάζουμε τα ακόλουθα: Κάτοικοι 1516. Κείται Β.Δ. της Αταλάντης και εντός του λιμένος υπάρχει πυρσός μετά πρασίνου σταθερού φωτός.

Συγκοινωνία. Μετά Λαμίας διά Στυλίδος (πλοιαρίου μέχρι Στυλίδος και εκείθεν δι' αμάξης εις Λαμίαν). Μετά στενών Θερμοφυλών 2 ώραι. Γεφύρας Αλαμάνας 20'. Μαρτίνου 70χλμ.

Όπως προκύπτει από την παραπάνω έγγραφη, όσο και επίσημη μαρτυρία, όχι μόνο ντόπιο, αλλ' ούτε και διερχόμενο αυτοκίνητο δεν υπάρχει για τις ανάγκες του πληθυσμού. Εκτός από την δια θαλάσσης και μέσω Στυλίδας μετακίνηση, την εποχή αυτή, τη συγκοινωνία την διεκπεραιώνουν οι γραφικοί αμαξάδες του χωριού μας Γιάννης Κουτσολουκάς ο γνωστότερος ως Κατσές, ο Θανάσης Μουριτζούνης, ο Παναγιώτης Τριανταφύλλου κ.α.

Το πρώτο αυτοκίνητο στον τόπο μας το έφερε ο Λουκάς Κρυστάλλης στα μέσα της δεύτερης δεκαετίας του περασμένου αιώνα και το δούλεψε στην γραμμή Μώλου – Λαμίας. Ακολούθησαν, στην πορεία του χρόνου, ο Κώστας Πρωτοπαπάς Λαμιώτης την καταγωγή, και στη συνέχεια οι ντόπιοι Νίκος Αλεξάνδρου, Κώστας Περγαντής, Σπύρος Ντουρμπίνης, Μιχάλης Ταξιάρχου, Γιώργος Αυλακιώτης κ.α.

Γύρω στα 1933 πολλοί από τους παραπάνω και με άλλους μαζί ιδιοκτήτες αυτοκινήτων, ίδρυσαν μια κοινοπραξία με την επωνυμία «Η Ένωση» και δούλεψαν συνεταιρικά μέχρι το 1936 οπότε επί Μεταξά δημιουργήθηκαν τα

ΚΤΕΛ τα οποία οργανώθηκαν στην πορεία και αποτέλεσαν πλέον τους γνωστούς συγκοινωνιακούς οργανισμούς.

Επιπροσθέτως από τον «ΟΔΗΓΟ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ» Αφών Ασπιώτη μεταφέρουμε εδώ και τις υπόλοιπες πληροφορίες:

Προϊόντα, δημητριακοί καρποί, όσπρια, οίνος. Αρχαί: Ειρηνοδίκης Πίσσας Χρ., Γραμμ. Χρησιτίδης Χρ., Συμβολαιογράφος Τσαγκαρόπουλος Νικ., Υποθηκοφύλαξ Τσαμόπουλος Ν. Τελωνιακός Σταθμός. Μονοπώλ. Διαχ. Μαντζίνος Η.

Εκπαίδευσις, Σχολάρχης Κολοκοτρώνης Ιω., Ελληνοδ. Πολίτης Ν., Δημ. Σχ. Αρρένων, Παπαθανασίου Γ.- Περγαντής Γρ.

Ιερείς, Τσακλάκος Θεόδ.-Φλώρος Κ.

Υδρομύλου ιδιοκτήται, Κουτσολούκα Ιω.

Αρτοποιεία, Κηροπούλου Δημ.

Δικολάβοι, Αλεξάνδρου Ιω., Γκασέρας Μιχ., Σκυπαρνάκης Αλεξ., Τσιλιβίδας Σταύρος.

Ελαιοτριβεία, Μπελμέμη Δημ.,

Έμποροι υφασμάτων, Αγραφιώτης Ιω., Γρίβας Π., Γρίβας Φραγκ., Μανδάλης Αθαν., Μαντζίνος Αλ., Μπτρόπουλος Γεωρ., Φαρόπουλος Αναργ., Φαρόπουλος Νικ. Ιατροί, Αναγνώστου Κωνστ., Σιαφάς Κ.

Καφεία, Αγραδά Αλ., Γκατσέλα Αθ., Ευαγγέλου Ευθ., Μουρτζούνη Χρ., Σάπιου Νικ.

Κεραμοποιεία, Γεωργίου Γρηγ.

Κουρεία, Κωσταρέλου Ελευθ., Παπαγεωργίου Νικ., Χαλδοπούλου Γρ.

Κρεοπωλεία, Γάγια Δημ., Κρυστάλλη Α., Μακροπούλου Ιω., Ντερμάνη Αθ., Σάπιου Δημ.

Μαίαι, Ευθυμίου Πανώργια, Τσίνιτζηρα Περιστέρα.

Μεταπράται, Βήτα Γλ.

Μυλωθροί, Ράϊκος Νικ.

Πανδοχεία, Μπαρτζιώτη Γεωρ.

Παντοπωλεία, Μουτκανά Γ., Νικητάκη Σ., Φαροπούλου Γ.

Προμηθ. Εγχ. Προϊόντων, Γιαννέλος Κων., Ευαγγελίου Σπ., Καραμαζιώτης Νικ.

Ραφεία, Βατόπουλου Κων., Γκόλφη Πολ., Κοτρότσου Νικ., Παπαγεωργάκη Ιω.

Σαγματοποιεία, Ζούπου Γεωρ., Σερεμέτη Ιω.

Σιδηρουργεία, Γεμενή Νικ., Τραγανίτη Απ., Τραχανά Αλ.

Τοκισαί, Αναστασίου Αθ., Εγκολφόπουλος Πλούτ., Περιβολιώτης Ν.
Τσαρουχοποιεία, Αρβανιτάκη Ευστ., Αρβανιτάκη Νικ., Βούλγαρη Σωτ.
Φαρμακεία, Στουγιάνη Αθ.
Χρυσοχοεία, Μαυροειδή Ευαγ.

ΥΔΡΕΥΣΗ

Το ότι ο άνθρωπος ζήτησε αρχικά νερό στις πηγές και στα ποτάμια, αυτό είναι γεγονός αναμφισβήτητο. Από την στιγμή όμως που χρησιμοποίησε τη λογική επιδεξιότητά του και τη μυική του δύναμη, το νερό το έψαξε εκεί που το ήθελε, ή το οδήγησε εκεί που το χρειαζόταν.

Ο Μώλος μη διαθέτοντας φυσικές πηγές και νερά τρεχούμενα, κατέφυγε στα πηγάδια. Ανάμεσα στα πολλά που υπήρχαν στο χωριό μας (βλέπε σχετικό κεφάλαιο στον ανά χειρός τόμο) υπήρχε και το ονομαζόμενο «Πασιώτικο» σε κοινοτικό χώρο μπροστά στα σπίτια Κώστα Αμπλιανίτη και αφών Ραχούλη. Από την ονομασία συνάγεται ότι δημιουργήθηκε στα χρόνια της τουρκοκρατίας, με δαπάνη και πρωτοβουλία κάποιου πασά, ή σε χώρο που ανήκε διοικητικά ή ιδιοκτησιακά σε πασά.

Το από πότε χρονολογούνται τα πηγάδια είναι άγνωστο. Αν αναλογιστούμε και την έλλειψη των φυσικών πηγών που προαναφέραμε, θα πρέπει να παραδεχτούμε ότι αυτά χρησιμοποιήθηκαν από κτίσεώς του. Έτσι η ζωή του Μώλου κύλησε με τα πηγάδια μέχρι το 1955, οπότε επί προεδρίας Δημ. Κιτσικόπουλου το πολύχρονο όνειρο των κατοίκων έπαψε να υπάρχει σαν όνειρο και μετετράπη σε απτή πραγματικότητα.

Στην τοποθεσία Τρόχαλα νοτιοανατολικά του χωριού και κοντά στη θέση Δεσπότη Βρύση δημιουργήθηκε το υπάρχον υδραγωγείο, με προμήθεια νερού από το ορεινό χωριό Λιαπάτα (Άγιος Χαράλαμπος) και από τη θέση Αναύρες διοχετεύτηκε στο υδραγωγείο, με εξαγορά έναντι εκατό χιλιάδων δρχ. Έτσι και με τις συνεχείς παρεμβάσεις και βελτιώσεις των ακολουθούντων προέδρων, καλύφθηκαν οι υδρευτικές ανάγκες της κωμοπόλεώς μας.

ΦΩΤΙΣΜΟΣ

Όπως κάθε αγροτική κυρίως περιοχή της χώρας μας, έτσι και ο Μώλος, σαν πρώτη φωτιστική ενέργεια, από τις αρχές του περασμένου αιώνα και πίσω, χρησιμοποιούσε το λάδι στα γνωστά λαδολύχναρα και καντήλια. Παράλληλα με το λάδι, για τον ίδιο σκοπό χρησιμοποιήθηκε και το χοιρινό λίπος, που καιόμενο έλιωνε και εμπότιζε το φυτίλι ενός σχετικού λυχναριού, όπως και το λάδι.

Φτάνοντας το πετρέλαιο στις αρχές του εικοστού αιώνα περίπου στον τόπο μας, αντικατέστησε σιγά-σιγά το λάδι και πέρασε σταδιακά στα σπίτια και τα καταστήματα με τις λάμπες του πετρελαίου.

Αργότερα ήρθε η ασετυλίνη με τις ειδικές φωτιστικές συσκευές που τις χρησιμοποιούσαν τα καταστήματα, και αμέσως μετά οι λάμπες πετρελαίου λουξ με το άπλετο φως τους.

Τα πρώτα κοινοτικά φανάρια άρχισαν να λειτουργούν γύρω στα 1920 σύμφωνα με μαρτυρίες ηλικιωμένων συγχωριανών. Αυτά ήταν τρία στον αριθμό και βρίσκονταν τοποθετημένα φυσικά στον χώρο της αγοράς ως εξής: το πρώτο στην γωνία του οικήματος Γεωργίου Αναστασίου, σήμερα Ευσταθίου Φαροπούλου. Το δεύτερο στη γωνία του οικήματος Δήμου Σπανού, σήμερα Αποστόλου Βενεζάκη. Και το τρίτο στο οίκημα του τότε Χαραλάμπους και σήμερα υιού του Νίκου Ξηρόπιτα. Τα φανάρια αυτά ήταν σχετικώς μεγάλα λυχνάρια πετρελαίου προσατευμένα με γυαλί, που τα ξεκρέμαγε ο κλητήρας της κοινότητας από το ειδικά εντοιχισμένο σιδερένιο μπράτσο, τα γέμιζε, τα άναβε και εκείνα έκαιγαν μέχρι που εξαντλούσαν την ύλη τους και έσβηναν μόνα στο σκοτάδι της νύχτας προς το ξημέρωμα.

Τα παραπάνω μέχρι το 1928 που πρωτοκαθιερώθηκε για τις 5 Σεπτεμβρίου εκάστου έτους η εμποροζωοπανήγυρις του χωριού μας. Την χρονολογία αυτή αλλάζει κι ο φωτισμός. Η κοινότητα και με αφορμή το παζάρι, αγοράζει οκτώ φωτιστικές συσκευές λουξ βενζίνης, αντικαθιστά τα λυχνάρια και τις υπόλοιπες τις τοποθετεί σε διάφορα κεντρικά σημεία μέσα και γύρω από την αγορά.

Το 1935 ο Μώλος γνωρίζει την ηλεκτρική ενέργεια. Ο Ιωάννης Κοτσώνης ξένος στην καταγωγή δημιουργεί μονάδα παραγωγής ηλεκτρικής ενέργειας στον τόπο μας και αμέσως σπίτια, καταστήματα και κοινοτικοί δρόμοι φωταγωγούνται με σύγχρονο τρόπο.

Αλλά το άπλετο ηλεκτρικό φως το διαδέχεται με την εισβολή των Γερμανών το κατοχικό σκοτάδι, οπότε το πετρέλαιο και το λάδι ξαναπαίρνουν στην φωτιστική χρήση. Με την απελευθέρωση τον ηλεκτροφωτισμό τον αναλαμβάνει ο Γεωργικός Πιστωτικός Συνεταιρισμός Μώλου μέχρι το 1958 που το δίκτυο της Δ.Ε.Η. κάλυψε την περιοχή μας ολόκληρη.

ΔΗΜΟΣΙΕΣ ΥΠΗΡΕΣΙΕΣ

ΤΑΧΥΔΡΟΜΙΚΗ ΥΠΗΡΕΣΙΑ

Το έτος 1909 πρωτολειτούργησε στο Μώλο ταχυδρομική γενική υπηρεσία (Τ.Τ.Τ.= Ταχυδρομείο, Τηλεγραφείο, Τηλεφωνείο, ο υπάλληλος των υπηρεσιών των «τριών ταυ» λεγόταν Τριατατικός), και με την αυτή μορφή έφτασε μέχρι το 1949. Τότε χωρίστηκαν οι αρμοδιότητες και έγινε Ο.Τ.Ε.(Οργανισμός Τηλεπικοινωνιών Ελλάδας) με χωριστό ταχυδρομείο. Το 1971 τα ταχυδρομεία έγιναν ΕΛ.ΤΑ.

ΑΓΡΟΦΥΛΑΚΗ-ΑΓΡΟΝΟΜΙΑ

Αρχικά οι αγροφύλακες διορίζονταν από το κοινοτικό συμβούλιο με αμοιβή από τους κατά περιοχή κτηματίες σύμφωνα με την στρεμματική έκταση του καθενός. Το 1938 με το νόμο 1910 η αγροφυλακή συμπίχθηκε σε σώμα ενταγμένο στο Υπουργείο Δημόσιας Ασφάλειας. Έκτοτε οι διορισμοί των αγροφυλάκων κανονίζονταν από το εποπτικό συμβούλιο με πρόταση του εκάστοτε αγρονόμου, και λειτουργώντας σαν δημόσιοι υπάλληλοι αμοιβόνταν από το Δημόσιο Ταμείο.

ΤΡΑΠΕΖΕΣ

Η Εθνική (Ε.Τ.Ε.) λειτουργεί στον τόπο μας από 20-12-1970, ενώ η Αγροτική (Α.Τ.Ε.) από 14-8-1979.

Γ.Π.Σ.Μ.

Ο Γεωργικός Πιστωτικός Συνεταιρισμός Μώλου ιδρύθηκε στις 29-10-1921 με αριθμό πράξεως 85347 και με πρώτο πρόεδρο τον Μίλτο Καραμαζιώτη.

Σωματείο Φορτοεκφορτωτών Μώλου, με την επωνυμία «Η ΖΩΟΔΟΧΟΣ ΠΗΓΗ» ιδρύθηκε στις 11-6-1940

Ο Αθλητικός σύλλογος «Παρμωλιακός», ιδρύθηκε το 1933 και οργανώθηκε με διοικητικό συμβούλιο το 1954.

Το Γυμνάσιο ιδρύθηκε το 1971 ως εξατάξιο και αργότερα επί Ράλλη στο Υπ. Παιδείας χωρίστηκε σε Γυμνάσιο – Λύκειο. Προπολεμικά λειτουργούσε Ημιγυμνάσιο που καταργήθηκε επί Ιωάννου Μεταξά.

Σύλλογος Επαγγελματιών-Βιοτεχνών Μώλου, έτος ιδρύσεως 442/1932, απόφαση Πρωτοδ. Λαμίας 238/1936.

Σύλλογος των Απανταχού Μωλιωτών. Αρχή δραστηριοτήτων για δημιουργία Συλλόγου 19.9.1975 από τον ίδιο τον πρόεδρο της κοινότητας Πέτρο Ζαβακόπουλο (1.6.1975 έως 31.12.1978). Τελικά η ίδρυση επιτεύχθηκε το 1976 και γνώρισε σημαντική άνοδο επί προεδρίας Γιάννη Γ. Μακρόπουλου με επιτυχείς εκδηλώσεις, εφημερίδα «Μωλιώτικα Νέα», ετήσιους χορούς σε Αθηναϊκά κέντρα, συνεστιάσεις κλπ.

ΤΑ ΑΓΡΟΤΙΚΑ ΤΟΠΩΝΥΜΙΑ ΤΟΥ ΜΩΛΟΥ

Τα τοπωνύμια για το χωριό και τις αγροτικές περιοχές, είναι ότι οι ονομασίες των προαστείων, των συνοικιών, των πλατειών και των δρόμων για τις πρωτεύουσες και τις μεγαλουπόλεις. Χωρίς τις προσδιοριστικές ονομασίες, κανείς δεν θα μπορούσε να βρει το συγκεκριμένο σημείο του στόχου του, και μάταια θα περιπλανιόταν μέσα σε επίπονες και συχνά άκαρπες αναζητήσεις.

Αυτόν τον πρακτικό σκοπό εξυπηρετούν και οι ονομασίες των εξοχικών περιοχών και τόπων. Βασισμένα σ' ένα γλωσσικό κώδικα κοινής αποδοχής για τις οικιστικές αγροτικές μονάδες, τα τοπωνύμια, προσδιορίζουν τη θέση της περιοχής και μέσα σ' αυτή επισημαίνεται η έκταση και το μέγεθος ενός εκάστου αγροτεμαχίου που ανήκει στον επώνυμο κάτοχό του.

Με τον τρόπο αυτό μετριούνται οι εκτάσεις και οριοθετούνται οι περιοχές των κτημάτων που γειτονεύουν, όπως και των χωριών που συνορεύουν και ακουμπούν το ένα στου άλλου τα όμορα καλλιεργήσιμα, ή μη, χωράφια και λειβάδια, διεκδικώντας, νοικιάζοντας ή πουλώντας τρεχούμενα νερά για πότισμα χωραφιών, καθώς και άγονες περιοχές για στήσιμο βλάχικων καλυβιών και μαντριών για τους ίδιους και για τα κοπάδια τους.

Είδος παλαιό όσο και οι κάτοικοι της κάθε αγροτικής περιοχής, η τοπωνυμική βάφτιση των εκτάσεων, δημιούργησε σιγά σιγά μέσα στον πληθυσμό ένα είδος εθιμικού δικαίου, που πέρασε με τον καιρό, από τον προφορικό λόγο, στη γραφική διατύπωση, σφραγίζοντας κι επισημοποιώντας καθοριστικά, τα συμβολαιογραφικά έγγραφα βάσει των οποίων γίνονται οι αγοραπωλησίες, τα προικοσύμφωνα, οι δωρητήριες παραχωρήσεις, τα διάφο-

ρα συμφωνητικά καλλιεργητικών χρήσεων και γενικά ότι σχετικά για τη μεταβίβαση ακινήτου από άτομο σε άτομο.

Έτσι με το τοπωνύμιο και την περιγραφική αναφορά των ονομάτων των γύρω ιδιοκτητών, έχουμε τα επακριβή όρια του κτήματος, πράγμα που εξασφαλίζει την καλή συνεργασία και την άριστη γειτονία, μακριά από δυσάρεστες αντιρρήσεις και επιζήμιες προστριβές.

Με την ονομασία του τόπου (τοπωνύμιο) επιτυγχάνεται ακόμα η επακριβής συνενόποις ανάμεσα στα μέλη της ίδιας οικογένειας και ακόμα μεταξύ εργατών και ιδιοκτητών, κι έτσι διευκολύνεται η ομαλή λειτουργία των αγροτικών εργασιών, μέσα στους συγκεκριμένους χώρους που προσδιορίζονται με τις τοπωνυμίες.

Οι ονομασίες αυτές των τοποθεσιών έχουν βγει μέσα από αίτια υπαρκτά, ίσως ανομοιογενή, όμως καθοριστικά για την κάθε περίπτωση. Λόγου χάριν από τη μορφή του εδάφους λέμε (Τραγάνα, Βαρκός) από τη γεινίαση (Λιαπατικά) από τη χρήση (Λιβάδια) από παλιά κατάσταση (Παλιάμπελα, Παλιόμωλος, Καμίνια). Ακόμα από την ύπαρξη κάποιου εξωκκλησιού, λέμε (ΑνΓιωργίτικα, ΑνΒλασήτικα, κ.λ.π.).

Τα τοπωνύμια, όπως είναι γνωστό ξεκίνησαν από παλιά, από τους πρώτους (άγνωστο πότε) κατοίκους που σύμπτυξαν το χωριό μας, και καθιερώθηκαν με την καταγραφή τους στα κτηματολόγια, με το πέρασμα του χρόνου. Με το αυξανόμενο άνοιγμα του χώρου προς τις ακαλλιέργητες περιοχές από τους αγρότες, και με την προσθήκη νέων εκμεταλλεύσιμων στρεματικών αγροτεμαχίων, όλο και νέα ονόματα έρχονταν να προστεθούν στον πίνακα των παλαιών και γνωστών τοπωνυμίων, για να αποτελέσουν στον καιρό μας το οριστικό πλέον κτηματολογικό περίγραμμα της κοινότητάς μας αυτό που θα δούμε παρακάτω με ονομαστική αναφορά, με όση πιστότητα μπορεί να γίνει, γύρω από το τοπωνυμικό σύνολο της περιοχής μας.

Εδώ βέβαια πρέπει να επισημανθεί και το εξής χαρακτηριστικό. Ο Μώλος μέσα στις τελευταίες δεκαετίες έχει επεκταθεί οικοδομικά πάρα πολύ, και δεν είναι δυνατό να προβλέψει κανείς, μέχρι που μπορεί να φτάσει αργότερα. Κι είναι επιβεβλημένο να σημειωθεί ακόμα για την ιστορία, πως εκεί που ήταν άλλοτε μαντριά, καλύβες, χωράφια κι αμπέλια, σήμερα, και από καιρό πριν, υψώνονται πολυτελείς μονοκατοικίες και σύγχρονες βιομηχανικές μονάδες.

Μάταια τώρα ο παλιός Μωλιώτης θ' αναζητήσει τα μαντριά του Σπύρου Φαφούτη, στη γνωστή για μας βορειοανατολική μεριά του χωριού μας, ή τα

καλυβόσπιτα του Θανάση Μπέσα στη μεσημβρινή θέση, στο πλάι του παλιού δρόμου. Επίσης το κτήμα του Ανδρέα Παπαλελούδη συνεχόμενο στου Μπέσα, που ήταν το μισό αμπέλι και το άλλο μισό χωράφι, άλλαξε με τον καιρό κι αυτό, και εδώ και πολλά χρόνια σε ένα σημείο της επιφάνειάς του στέκουν επιβλητικές οι αποθήκες της Ένωσης Γεωργικών Συνεταιρισμών, που συγκεντρώνουν και διακινούν τα γεννήματα του παραγωγικού μόχθου.

Οι Καπλανέικες καλύβες με τα γιδοπρόβατα και τους σκύλους, στη δυτική μεριά του χωριού μας, παράδωσαν κι αυτές τη θέση τους σε σύγχρονες οικιστικές φηγούρες που σημαδεύουν από καιρό την παρουσία τους επιβλητικά στο χώρο.

Λίγα μέτρα παραπέρα, έστεκαν με την χαρακτηριστική μορφή τους οι δυο αμυγδαλιές του Στοφόρου, εκατέρωθεν του δρόμου, γιγαντώσωμοι πρακλείς, που έλεγχαν θαρρείς την κίνηση του κόσμου. Σήμερα δεν υπάρχουν πια. Παραδόθηκαν και αυτές, όπως και τόσα άλλα μαζί στην πυρά του πολιτισμού κι έγιναν στάχτη στους ανέμους του χρόνου.

Αλλά ας έρθουμε τώρα στα αγροτικά τοπωνύμια του χωριού μας και ας επιχειρήσουμε την κατά τμήματα καταγραφή τους. Για τον κατατοπιστικότερο προσδιορισμό των τοπωνυμίων, θεώρησα σκόπιμο να χωρίσω την όλη έκταση σε τέσσερα κομμάτια, με τους δρόμους, τους από Μενδενίτσα-θάλασσα, και Καμμένα Βούρλα-Λαμία.

1. ΝΟΤΙΟΑΝΑΤΟΛΙΚΟ ΤΜΗΜΑ

1. **Σχολικός κήπος.** Από την ύπαρξη Σχολικού κήπου.
2. **Νεκροταφείο.** Από την ύπαρξη του Νεκροταφείου που υπάρχει και σήμερα.
3. **Βρύση.** Από την ύπαρξη, μέχρι των ημερών μας, βρύσης.
4. **Γύφτοι.** Από το γεγονός ότι κατασκίνωναν εκεί περιφερόμενα караβάνια γύφτων.
5. **Κουμπλάκι.** Κούμπλας στην τοπική διάλεκτο σημαίνει σωρός χώματος. Κουμπλάκι= μικρότερος σωρός.
6. **Ποταμιά.** Από τη γεινίαση με το ποτάμι.
7. **Τρόχαλα.** Τρόχαλο κατά το λεξικό της Πρωΐας, μικρός λίθος, λιθάριον, κροκάλη. Επειδή το έδαφος στη σύστασή του περιέχει τρόχαλα.
8. **Σκοτωμένος.** Από το γεγονός ότι, σε άγνωστο χρόνο βρέθηκε άτομο

- αγνώστων στοιχείων σκοτωμένο. Τραγική σύμπτωση στη θέση Σκοτωμένος έπεσε βρετανός μοτοσυκλετιστής σκοτωμένος από αεροπλάνο στούκας κατά την εισβολή των γερμανών το 1941, όπου και ετάφη.
- 9. Τραγάνα.** Τραγανό, κατά το ως άνω λεξικό, σημαίνει έδαφος πετρώδες. Αυτή είναι και η σύσταση του εδάφους της ομώνυμης περιοχής.
- 10. Άγιος Βλάσιος.** Από την ύπαρξη ομώνυμου εξωκκλησιού, που υπάρχει ξαναχτισμένο σήμερα, στη θέση των παλιών ερειπίων.
- 11. Γλυκόριζα.** Γλυκόρριζα=γένος φυτών εκ των χεδροπών. Τέτοια ξεφύτρωναν αυτόφυτα πολλά, και από αυτά πήρε το όνομα η περιοχή.
- 12. Αγία Κάρα.** Από το ότι ο λόφος είναι στρογγυλός και ομοιάζει με κάρα αγίου.
- 13 Κουμούλες.** Κουμούλι, κατά το ίδιο λεξικό, μικρός σωρός χώματος σχηματιζόμενος κατά την εκσκαφήν της αμπέλου. Η έκταση παρουσιάζει κουμούλες απόπου και η ονομασία.
- 14. Στρώματα.** Ανισόπεδη περιοχή με αρκετές ισάδες κατά διαστήματα, που ομοιάζουν με στρώματα.
- 15. Καναλάκι.** Κανάλι, λέξη ιταλική που σημαίνει αυλάκι, διώρυγα, οχετό. Η περιοχή σχηματίζει κανάλι, απόπου και η ονομασία.
- 16. Κόκκινος βράχος.** Από το χρώμα των πετρωμάτων που είναι προς το κόκκινο.

2. ΒΟΡΕΙΟΑΝΑΤΟΛΙΚΟ ΤΜΗΜΑ

- 17. Βαρκά.** Βαρικός, κατά το προαναφερόμενο λεξικό πάντα, σημαίνει τόπος ή χωράφι υγρό. Η περιοχή κρατούσε παλιά πολλά νερά. Από το γεγονός αυτό και η ονομασία.
- 18. Κουμούλες.** Εξηγήσαμε προηγουμένως.
- 19. Ξήμπεν.** Προέλευση μάλλον τουρκική, από όνομα κάποιου Μπέπ.
- 20. Γουρουνοκούμασο.** Στην περιοχή αυτή παλιά οι κάτοικοι έτρεφαν γουρούνια. Κουμάσι= κατοικία χοίρου.
- 21 Βυθίστες.** Παραφθορά της λέξης βυθίστρες. Παλιά η περιοχή κρατούσε νερά και δημιουργούσε εδαφικά βυθίσματα κυρίως το χειμώνα.
- 22. Καμίνια.** Από την ύπαρξη στην περιοχή καμινιών παραγωγής τούβλων και κεραμιδιών.
- 23. Αγριλιά.** Από αυτόφυτη αγριελιά που υπήρξε κάποτε.

- 24. Λαδιά.** Από το ότι ο τόπος είναι ήμερος και λείος σαν λάδι. Έκφραση παρόμοια με εκείνη που δηλώνει την ηρεμία των κυμάτων. Μια θάλασσα λάδι.
- 25. Βασέικα.** Από το όνομα του πρώτου τσιφλικά Βάσου, ύστερα από την επανάσταση του 1821.
- 26. Αγκινάρα.** Επειδή παλιά στην περιοχή ξεφύτρωναν άγριες αγκινάρες.
- 27. Ποτόκια.** Αγνώστου ετύμου.
- 28. Παλιομώλος.** Πιστεύεται πως στη θέση αυτή υπήρξε ο παλιός Μώλος.
- 29 Άη Γιάννης.** Από το όνομα παλιάς εκκλησίας που δεν υπάρχει.

3. ΝΟΤΙΟΔΥΤΙΚΟ ΤΜΗΜΑ

- 30. Πλύστρες.** Υπήρχε τρεχούμενο νερό, όπου σε πρόχειρα κατασκευασμένες πλύστρες, οι γυναίκες εξυπηρετούσαν την καθαριότητα του ρουχισμού.
- 31. Νεράκι.** Στην περιοχή αυτή υπήρχε παλιά ανάβρα με λιγοστό νεράκι.
- 32. Σκαφίδα.** Επειδή η έκταση μοιάζει με πελώρια σκάφη.
- 33. Σταυρός.** Από εικονοστάσι που υπάρχει και σήμερα.
- 34. Σκαρνίτσα.** Από την ύπαρξη μικρού δέντρου σκαμιάς (μουριάς) απόπου και το όνομα. Σήμερα δεν υπάρχει το δέντρο.
- 35. Καμάρα.** Ίσως από τη λοφοειδή γραμμή που σχηματίζει το έδαφος. Στη φαντασία του λαού στάθηκε σαν μια υπερφυσική καμάρα.
- 36. Μπακράς.** Αγνώστου ετύμου. Ίσως από το όνομα προκατόχου.
- 37. Χονδρονικόλας.** Ομοίως και εδώ.
- 38. Παλιοπαναγιά.** Από εξωκλήσι αφιερωμένο στην Παναγία, που δεν υπάρχει σήμερα.
- 39. Κουκουβάγια.** Μάλλον από το όνομα του πουλιού που ίσως κρατούσε η περιοχή.
- 40. Σπαθάς.** Αγνώστου ετύμου. Ίσως από όνομα προκατόχου.
- 41. Κουτσομύτης.** Ομοίως με τα παραπάνω.
- 42. Αραπόρεμα.** Αράπης μεταφορικά σημαίνει δαίμων. Ο λαός παλιά πίστευε ότι στα κλειστά και σκοτεινά μέρη έβγαιναν αραπάδες και κάπνιζαν το τσιμπούκι τους. Έτσι και το ρέμα τούτο το είδαν σαν κατοικία αραπάδων.
- 43. Χαρολεύκια.** Χαμαιλεύκη και χαμολεύκι, γένος φυτών της οικογένειας μυρτοειδών. Από την ύπαρξη αυτών και η ονομασία.

4. ΒΟΡΕΙΟΔΥΤΙΚΟ ΤΜΗΜΑ

- 44. Λεύκες.** Από τις πελώριες λεύκες που υπάρχουν και σήμερα.
- 45. Παπαδημήτραινα.** Από ύπαρξη κτήματος χήρας Παπαδημήτρη.
- 46. Παλιάμπελα.** Παλιά περιοχή αυτή είχε αμπέλια που σήμερα δεν υπάρχουν.
- 47. Επίσκοπος.** Υπάρχουν θεμέλια παλαιάς εκκλησίας. Ίσως και έδρα επισκόπου κάποτε στο παρελθόν.
- 48. Γκαβαλίν σκαμιές.** Υπήρχαν σκαμιές (μουριές) που έδεναν τα άλογα στον ίσκιο τους. Καβαλίνα, λέξη ιταλική που σημαίνει κόπρος αλόγων ή και άλλων ζώων.
- 49. Στυλίδες.** Επειδή απέναντί τους είναι η Στυλίδα.
- 50. Παλιουράκια.** Παλιούρος και παλιούρι, θάμνος εκ των ραμνοειδών χρησιμοποιούμενος παλιά για περιφράξεις κήπων. Η ονομασία προήλθε από το ότι ο τόπος κρατούσε μικρά αυτόφυτα παλιουράκια.
- 51. Πούντα.** «Η άκρα παντός ακρωτηρίου. Ακρωτήριον= στενή γλώσσα ξηράς εισχωρούσα εις την θάλασσα κοινώς πούντα». Η περιοχή παρουσιάζει και σήμερα αυτά τα εδαφικά χαρακτηριστικά.
- 52. Βασιλόγγος.** Οι κάτοικοι το προφέρουν Βασ' λόγγος. Ίσως από τη σύνθεση Βάσου-λόγγος. Ο Βάσος όπως είπαμε και αλλού, ήταν ο πρώτος τσιφλικάς του χωριού μας, στα πρώτα χρόνια ύστερα από την απελευθέρωση του 1821.
- 53. Κελανίτης.** Αγνώστου ετύμου. Ίσως από όνομα προκατόχου.
- 54. Γκατζουρέικα.** Αγνώστου ετύμου. Υπάρχει περίπτωση, σύμφωνα με τη γνώμη κάποιων κατοίκων, το «γκατζουρέικα» να προήλθε από τη γύφτικη λέξη «γκατζούρ» που σημαίνει σκατζόχοιρος. Στα παλιά χρόνια η ακαλλιέργητη έκταση της περιοχής κρατούσε πολλούς ακανθόχοιρους.
- 55. Ράχες.** Από επιχωματώσεις του χειμάρρου μας που τότε διερχόταν από την περιοχή αυτή. Ράχη στη μεταφορική έννοια είναι: «η επίκυρτος ή αντίθετος προς την κύρια όψιν επιφάνεια οιοσδήποτε πράγματος».
- 56. Ζευγάρια.** (Όπου σήμερα το ξεκκλήσι της Ευαγγελίστριας). Παλαιά η περιοχή ήταν λιβάδι όπου οι κάτοικοι έδεναν το «ζευγάρι» των αλόγων τους για βοσκή.
- 57. Γερογιάννης.** Αγνώστου ετύμου. Προφανώς από όνομα προκατόχου.

Η ΚΤΗΝΟΤΡΟΦΙΑ

Η κτηνοτροφία στο χωριό μας ανέκαθεν υπήρξε, παράλληλα με τη γεωργία, μια από τις κύριες επαγγελματικές ενασχολήσεις των κατοίκων. Απλοϊκοί ξωτάρηδες με λίγα προβατάκια που οδηγούσαν στη βοσκή, αγωνιζόντουσαν να επιβιώσουν και να αναστήσουν φαμελιά με το λιγοστό εισόδημα σε γάλα και το λιγοστότερο σε τυρί και μαλλιά.

Από τις αρχές όμως του περασμένου αιώνα και μέχρι τον πόλεμο του Σαράντα, το είδος γνώρισε ακμή, και ήρθε εποχή, κάπου ανάμεσα 1920 με 1930 που ο Μώλος κρατούσε γύρω στις τρεις χιλιάδες πρόβατα και χίλια περίπου γίδια οικόσιτα και κοπαδιάρικα.

Σύμφωνα με μαρτυρίες σημερινών ηλικιωμένων ανθρώπων του χωριού, προκύπτουν με ονοματεπώνυμα και νούμερα τα εξής στοιχεία:

Ονοματεπώνυμο κτηνοτρόφου	Θέση μαντριών	Αριθμός
Χρήστος Περιβολιώτης	Βασείκα	400 πρόβατα
Πλούταρχος Εγκολφόπουλος	Καμίνια	150 πρόβατα
Τριαντάφυλλος Καρπέτας	Καμίνια	120 πρόβατα
Δημήτριος Γιαννόπουλος	Τραγάνα	150 πρόβατα
Θανάσης Πισλής	Αραπόρεμα	200 πρόβατα
Κώστας Αργυρίου	Γκαβαλίν Σκαμιές	150 πρόβατα
Κώστας Ντουραμάνης	Ζευγάρια	150 πρόβατα
Κώστας Τσατισούλης	Λαδί	120 πρόβατα
Τριαντάφυλλος Τριανταφύλλου	Ζευγάρια	350 πρόβατα
Θύμιος Ντουραμάνης	Γουρουνοκούμασο	120 πρόβατα
Θανάσης Μπέσας	Άγιος Γεώργιος	80 πρόβατα
Κώστας Μπέσας	Άγιος Γεώργιος	100 πρόβατα

Όνοματεπώνυμο κτηνοτρόφου	Θέση μαντριών	Αριθμός
Κώστας Μπέσας	Άγιος Γεώργιος	150 γίδια
Γιώργος Μπέσας	Άγιος Γεώργιος	100 πρόβατα
Γιάννης Βάγιας	Παλιοπαναγιά	250 πρόβατα
Μήτσος Παπακωστάκης	Καμίσι	250 πρόβατα
Γιώργος Ταξιάρχου	Ζευγάρια	170 πρόβατα
Βασίλης Σπαθούλας	Ζευγάρια	170 πρόβατα
Νίκος Ζαρκάδας	Βασείκα	120 πρόβατα
Ανάργυρος και Νίκος Φαρόπουλος	Βασείκα	250 πρόβατα

Επίσης κατά την προπολεμική περίοδο που δεν υπήρχε για την επαρχία τουλάχιστον το διακινούμενο παστεριωμένο και ζακχαρούχο γάλα, όλα τα σπίτια έτρεφαν από μια ή και δυο γίδες για το γάλα των παιδιών τους. Αυτά τα γίδια αριθμούσαν περίπου επτακόσια με οκτακόσια, τα οποία κάθε πρωί οι κάτοχοί τους τα οδηγούσαν για συγκέντρωση σε προσδιορισμένο σημείο του χωριού, και από εκεί τα παραλάμβαναν οι ειδικοί γιδοβοσκοί Ζήσης Παπανικολάου (μπάρμπα Ζήσης Μουσάς) και Νίκος Χονδρόπουλος (Νιάρης) και τα οδηγούσαν στις περιοχές του Αγίου Γεωργίου για βοσκή. Με το πλιοβασίλεμα τα γύριζαν στο χωριό στο σημείο παραλαβής και από εκεί τα γίδια γύριζαν μόνα τους στο σπίτι. Οι γιδάρηδες πληρωνόντουσαν με εξαμηνιάτικη αμοιβή συμφωνημένη και ξεκομμένη σε σιτάρι ή καλαμπόκι.

Αρκετές ήταν και οι οικόσιτες αγελάδες, που οι ιδιοκτήτες τους τις έτρεφαν για την εμπορία του γάλακτος που διένειμαν κάθε πρωί από πόρτα σε πόρτα στους μόνιμους καταναλωτές πελάτες τους.

* * *

ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΚΑΛΛΙΕΡΓΕΙΩΝ ΠΡΟΠΟΛΕΜΙΚΗΣ ΠΕΡΙΟΔΟΥ

Παρά το γεγονός ότι η καλλιέργεια της γης, προπολεμικά αποτελούσε το κύριο επάγγελμα των κατοίκων του χωριού μας, η γεωργία ωστόσο βρισκόταν γενικά σε χαμηλό επίπεδο, αφού τα τεχνικά μέσα ήταν ανύπαρκτα, και οι δυνατότητες μικρές.

Έτσι στο χώρο των 23.135 στρεμάτων που είναι η συνολική έκταση του χωριού μας, οι αροτραίες καλλιέργειες μόλις έφταναν τις οκτώ με εννέα χιλιάδες στρέματα, με σιτάρι περισσότερο, και βαμβάκι και καλαμπόκι σε μικρότερες ποσότητες.

Τα αμπέλια έπιαναν μια έκταση εξακόσια με επτακόσια (600-700) στρέματα.

Τα μπιστανικά και τα κηπευτικά ήταν ελάχιστα. Δεν ακολουθούσαν τότε τη συστηματική καλλιέργεια. Ο καθένας έβαζε σε μια άκρη του χωραφιού του λίγες ρίζες για τις οικογενειακές του ανάγκες. Όλα αυτά μαζί κάλυπταν μια έκταση όχι μεγαλύτερη από σαράντα με πενήντα στρέματα.

Η δενδροκαλλιέργεια διεξαγόταν μόνο με ελαιόδεντρα που έφταναν τον αριθμό των εκατό χιλιάδων μικρών και μεγάλων δέντρων, σε μια έκταση δηλ. 4.681 στρεμάτων, στους γύρω κυρίως λόφους.

Η υπόλοιπη έκταση ήταν ακαλλιέργητη, και στο μεγαλύτερο μέρος αυτής διεκπεραιωνόταν η βοσκή μικρών και μεγάλων ζώων.

ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΣΥΓΧΡΟΝΗΣ ΚΑΛΛΙΕΡΓΕΙΑΣ

Τα πράγματα στον καιρό μας έχουν φυσικά διαφοροποιηθεί και τα νούμερα παρουσιάζουν μια άλλη πραγματικότητα.

Οι αροτραίες καλλιέργειες συνολικά σήμερα καλύπτουν μια έκταση 10.740 στρεμάτων.

Τα λαχανοκηπευτικά φτάνουν τα 750 στρέματα. Οι δεντροκαλλιέργειες καλύπτουν τα 11.365 στρέματα, από τα οποία 11.000 με 235.000 ελαιόδεντρα, 270 στρέματα με 5.200 φυσιτικές και τα υπόλοιπα 95 στρέματα με διάφορα οπωροφόρα δέντρα.

Μοναδική περίπτωση τα αμπέλια που έχουν μειωθεί σε 280 στρέματα.

Τα αρδευτικά μέσα έχουν και αυτά αναπτυχθεί, και φτάνουν να ποτίζουν σήμερα 7.500 στρέματα διαφόρων καλλιεργειών.

Η εξάπλωση της καλλιέργειας πάνω στην ολική έκταση του χώρου μας, σύμφωνα με τα νούμερα, ανέβασε την παραγωγή και μεγάλωσε την απόδοση. Έφερε όμως σαν φυσικό επακόλουθο τη μείωση, μέχρι στο ελάχιστο της κτηνοτροφίας, από τη στιγμή που οι προπολεμικοί βοσκότοποι εξιοποιήθηκαν καλλιεργητικά, και ουσιαστικά έπαψαν να υπάρχουν εδώ και πολλά χρόνια...

* * *

ΦΟΡΟΣ ΑΙΜΑΤΟΣ

1. ΜΙΑ ΣΥΝΤΟΜΗ ΑΝΑΦΟΡΑ ΣΤΑ ΙΣΤΟΡΙΚΑ ΓΕΓΟΝΟΤΑ ΤΟΥ Β' ΠΑΓΚΟΣΜΙΟΥ ΠΟΛΕΜΟΥ

Ο Δεύτερος Παγκόσμιος πόλεμος που είχε σχεδιαστεί και προετοιμαστεί στα γενικά σημεία και στις μικρές λεπτομέρειες από το πολεμικό επιτελείο του Χίτλερ και από τον ίδιο φυσικά, στις αρχές της δεκαετίας του 1930, αρχίζει οριστικά και επίσημα την 1η Σεπτεμβρίου 1939, με την επίθεση κατά της Πολωνίας και την κατάληψή της μέσα σε λίγο διάστημα από τα γερμανικά στρατεύματα.

Στις αρχές της άνοιξης του 1940 καταλαμβάνεται η Δανία και η Νορβηγία, και στη συνέχεια, 10 Μαΐου του ίδιου χρόνου ο Χίτλερ εξαπολύει στη Δύση έναν πόλεμο αστραπή, εισβάλλοντας σχεδόν ταυτόχρονα στην Ολλανδία, το Βέλγιο και τη Γαλλία. Περνώντας τον Σηκουάνα οι γερμανικές φάλαγγες τερματίζουν τη δεύτερη φάση της μάχης της Γαλλίας ενώ η γαλλική κυβέρνηση με πρόεδρο τον Πεταίν, μπροστά στη συντριπτική διάλυση των στρατιών της, ζητάει ανακωχή στις 17 Ιουνίου.

Στη μάχη της Γαλλίας συγκρούστηκαν δυο αντίπαλοι της ίδιας σχεδόν δύναμης. Υπερίσχυσε όμως η καλά οργανωμένη πολεμική στρατηγική των γερμανών, η οποία κατόρθωσε να διασπάσει τη συμμαχική άμυνα Αγγλίας-Γαλλίας με αποτέλεσμα την κατάληψη των γαλλικών εδαφών από τα γερμανικά στρατεύματα. Αξίζει να σημειωθεί εδώ σαν αξιομνημόνευτο γεγονός

Βασική πηγή πληροφοριών: «ανεξάρτητος τόμος “ΕΛΛΑΣ” της “Νέας παγκοσμίου εγκυκλοπαιδείας”» (Π. Παπαϊωάννου-Γ. Παπαγεωργίου) Αθήνα 1959.

μέσα στην όλη τρομερή ήττα, η διαφυγή από τη Δουνκέρκη 350.000 ανδρών του αγγλικού στρατού που μεταφέρθηκαν στην πατρίδα τους, αφού έχασαν βέβαια όλο τον οπλισμό τους.

Έτσι από τις 17 Ιουνίου η Αγγλία βρίσκεται μόνη στον πόλεμο, και αντιμετωπίζει θαρραλέα ένα ανελέητο σφυροκόπημα από αέρα, με βομβαρδισμούς σε στρατιωτικά της αεροδρόμια, ναυτικές εγκαταστάσεις και εμπορικά λιμάνια. Η γερμανική Λουφτβάφε με πάνω από δυόμιση χιλιάδες πολεμικά αεροπλάνα, κυρίως από τις 7 Σεπτεμβρίου που ανακοινώθηκε ότι ο Γκαίρινγκ ανέλαβε τη διεύθυνση της μάχης, το Λονδίνο επί δυο μήνες, δέχεται κάθε βράδυ επιθέσεις από βομβαρδιστικά συνεχώς.

Παρόλα αυτά όμως η Αγγλία κατάφερε με την πολεμική της αεροπορία RAF, μικρότερη σε αριθμό σε σχέση με την εχθρική, να αντισταθεί με αυταπάρνηση και γενναιοψυχία, και να πετύχει όχι μόνο να αποτρέψει, τα ιμπεριαλιστικά σχέδια του Χίτλερ κρατώντας το μητροπολιτικό της έδαφος άπαυτο, αλλά και να κυριαρχήσει κιόλας μέσα σε μικρό διάστημα στους ουρανούς της με τη RAF. Μπόρεσε ακόμα να ανασυσταθεί, να ετοιμαστεί και να επιτεθεί στη Λιβύη και παράλληλα να βοηθήσει με υλικό και στρατό την Ελλάδα στον πόλεμο του Αλβανικού μετώπου 1940-41...

Η ναζιστική παράκρουση του αρχικαγκελλάριου Χίτλερ, και η φασιστική παραφροσύνη του δικτάτορα Μουσσολίνι, μέσα στα επεκτατικά τους σχέδια, είχαν συμπεριλάβει και την κατάκτηση της Ελλάδας, και μάλιστα αμαχητί κατά την απατηλή τους γνώμη, αφού η Γερμανία διαθέτει τις σιδερόφρακτες μεραρχίες και η Ιταλία τα οχτώ εκατομμύρια λόγχες του στρατού της.

Προηγουμένως ο Μουσσολίνι, 3 Οκτωβρίου 1935, αφηφώντας συμφωνίες και συμβάσεις της Κοινωνίας των Εθνών, (Κ.Τ.Ε.) συνασπισμός ανάλογος του σημερινού Ο.Η.Ε., εισβάλλει στη χώρα των Αιθίοπων, κυριεύοντας το κράτος της Αβησσυνίας.

Το 1939, 7 Απριλίου, καταλαμβάνει με αποβίβαση την Αλβανία και από εκεί στέκει ορεγόμενος την Ελλάδα. Στα Ελληνο-αλβανικά σύνορα δημιουργεί έντεχνες προκλήσεις και επεισόδια με στόχο την επίθεση κατά της Ελλάδας, και στις 15 Αυγούστου 1940 τορπιλίζει με υποβρύχιο το καταδρομικό μας «Ελλη» που παραβρίσκεται τιμητικά στη γιορτή της Μεγαλόχαρης.

Ο ελληνικός λαός ώριμος στην αντίληψη, γνωρίζοντας τις προθέσεις της φασιστικοναζιστικής συμμαχίας του Άξονα, χαλυβδώνει μέρα με τη μέρα όλο και περισσότερο την πίστη του στα εθνικά ιδανικά, ακονίζει το προαιώνιο θάρρος της φυλής του και απτόπιος περιμένει.

Στις 29 Αυγούστου 1940, καλούνται στα όπλα οι κλάσεις 1934, 35, 36 και 37. Οι κλάσεις 1938, 39 και 40 υπηρετούν. Ήμερώματα 28ης Οκτωβρίου 1940 ο πόλεμος της Ελλάδας ξεσπάει. Ο Ιταλός πρεσβευτής, ώρα τρεις πρωινή παραδίδει τελεσίγραφο στον Έλληνα κυβερνήτη Ιωάννη Μεταξά, με το οποίο ο Μουσοσολίνι ζητάει την άνευ όρων παράδοση της χώρας μας. Η απάντηση είναι αρνητική και ο πόλεμος έχει αρχίσει. Στα βουνά της Αλβανίας ο ελληνικός ηρωικός στρατός γράφει τα τρόπαια της νεώτερης ιστορίας με θυσίες και αίμα. Επί έξη μήνες συνεχώς, σε έναν άνισο και πάλι αγώνα η φυλή μας, όχι μόνο δεν επέτρεψε στα στρατεύματα του Ντούτσε να μπουν στην Ελλάδα, αλλά με τη δύναμη της ψυχής της απώθησε πολύ πέραν αυτής, διαλύοντας τα μέσα στο αλβανικό έδαφος, σπάζοντας οχυρά, και κυριεύοντας πόλεις.

Στο μεταξύ ο γερμανικός ιμπεριαλιστικός στρατός μάχεται λυσσαλέα στον ευρωπαϊκό χώρο και επεκτείνεται κατακτητικά στα περισσότερα σημεία. Βέβαια δεν κατάφερε να συντρίψει τη Σοβιετική Ένωση στην εκστρατεία του 1941, και ύστερα από την είσοδο των Ηνωμένων Πολιτειών στον πόλεμο, η ήττα του Γ' Ράιχ αρχίζει να διαγράφεται έντονα στη σκηνή του πολεμικού θεάτρου. Όμως το φασιστικό θηρίο διατηρεί τις δυνάμεις του και διασχίζοντας τον Βαλκανικό χώρο φτάνει στα οχυρά της Μακεδονίας, όπου 6 Απριλίου 1941 αρχίζει η γερμανική επίθεση κατά της Ελλάδας, και γράφεται με ηρωισμό ο τραγικός επίλογος της νεώτερης ιστορίας του Ελληνικού Έθνους.

Με έκδηλο θαυμασμό, μπροστά στην αυτοθυσία των Ελλήνων μαχητών στα Μακεδονικά οχυρά, ο γερμανικός στρατός περνά στην Ελλάδα, και προχωρώντας κατά μήκος και πλάτος φτάνει 30 Μαΐου 1941 στην πλήρη κατάληψη της μεγαλονήσου Κρήτης, επισφραγίζοντας την ολοκληρωτική κατοχή και τη σκληρή σκλαβιά της ένδοξης χώρας μας.

Στο κατόπι των γερμανών, «δρυός πεσούσης» ακολουθούν Μάιο 1941 και οι πτηνέμοι Ιταλοί οι οποίοι δεν διστάζουν να παραστήσουν τους κυρίαρχους, καταδυναστεύοντας τον τόπο και τους ανθρώπους.

Ύστερα από την εισβολή (20 Απριλίου 1941 και μέχρι την απελευθέρωση των Αθηνών, 12 Οκτωβρίου 1944) ο ελληνικός λαός μέσα σ' αυτά τα τέσσερα χρόνια γνωρίζει την πιο σκληρή βία και την πιο απάνθρωπη τυρρανία, σύμφωνα με τη θέληση μιας βάσκανης μοίρας. Δίχως την οργάνωση του κρατικού μηχανισμού, χωρίς τρόφιμα, ρουχισμό και περίθαλψη, μέσα στον παγερό χειμώνα του 41-42, χιλιάδες αποστεωμένα άτομα στην Αθήνα και στις μεγαλουπόλεις παραδόθηκαν από πείνα και κακουχίες στη φριχτότερη θανατική καταδίκη.

Στα χρόνια της κατοχής η ανθρώπινη αξιοπρέπεια καταπατήθηκε βάνουσα, η οικογενειακή τιμή κηλιδώθηκε με τον αισχρότερο τρόπο και η ατομική ύπαρξη οδηγήθηκε κανιβαλικά στις φυλακές, στα στρατόπεδα, στα κρεματόρια και στους άγριους τόπους των ομαδικών εκτελέσεων. Μετά από ανεξαρτησία ενός και παραπάνω αιώνα, το Ελληνικό έθνος βρίσκεται υπόδουλο στα δίχτυα της συγγής φασιστικής δυναστείας.

Θα μείνει βουβό και μοιραία παραδομένο στη βούληση του εχθρού, ή θα σπκώσει περήφανα το κεφάλι και θα αντιπαλέψει με δυνατή ψυχή και αδύνατα μέσα, τον άνομο δυνάστη;

Ο χρόνος θα δείξει....

2. ΜΙΑ ΜΑΤΙΑ ΣΤΟΝ ΠΡΟΠΟΛΕΜΙΚΟ ΠΟΛΙΤΙΚΟ ΧΩΡΟ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ

Διο δεκαετίες πριν από τον πόλεμο του Σαράντα, ο πολιτικός βίος της χώρας γνωρίζει αμφίδρομες περιπέτειες και αμφίρροπες καταστάσεις. Στους στρατιωτικούς κύκλους σχεδιάζονται επαναστάσεις, και στα κομματικά παρασκήνια μηχανορραφούνται πολιτικές σκευωρίες και ανατρεπτικά τεχνάσματα.

Η δημοκρατική περίοδος που άρχισε το 1924 με την κατάργηση της Δυναστείας των Γλυξούργων, από την Δ΄ Συντακτική των Ελλήνων συνέλευση (19.12.1923), δεν απόδωσε τους καρπούς που εδικαιούντο οι κόποι και οι προσδοκίες του κόσμου.

Η Βασιλεία της Ελλάδας, ανάμεσα στην παραπάνω Συντακτική συνέλευση, και στην Εθνοσυνέλευση της 10ης Ιουλίου του 1935, τη μια φορά φεύγει ταπεινωμένη με τις αποφάσεις της πρώτης, και την άλλη επιστρέφει νικηφόρος στις 3 Νοεμβρίου 1935 με τις ευλογίες της δεύτερης.

Ένας απέραντος αριθμός πολιτικών ονομάτων σέρνουν, μέσα από σφαλερά προσωπικά πάθη, την πολύπαθη Ελλάδα στον ασταμάτητο χορό ενός άλλου Ζαλόγγου. Στην περίοδο αυτή της νεώτερης βασιλείας, ο Βενιζέλος γίνεται βασιλικός, και ο Κονδύλης ο πρώην φανατικός αντιβασιλικός και δημοκράτης παίζει τώρα ρόλο (σύμφωνα με χαρακτηρισμό του Κορδάτου)

Ηρακλέους του στέμματος. Με το που ανάλαβε ο βασιλιάς Γεώργιος τα καθήκοντά του, πρώτο του έργο ήταν η απομάκρυνση του Κονδύλη από τα πολιτικά προσκόνια. Στη συνέχεια διαλύεται η Εθνοσυνέλευση, και προκηρύσσονται εκλογές για τις 26.1.1936. Αυτές γίνονται με το αναλογικό σύστημα και βγαίνουν οι Βενιζελικοί (Φιλελεύθεροι) με 126 έδρες, οι Λαϊκοί με 72, ο Κονδύλης και Θεοτόκης με 60, το Κ.Κ.Ε. με 15, Διάφοροι δημοκρατικοί με 15, Μεταξάς με 7 και Γκοτσαμάνης με 4.

Στην κυβέρνηση Κ. Δεμερτζή που ακολούθησε, ο Ιωάννης Μεταξάς αναλαμβάνει καθήκοντα Αντιπροέδρου και Υπουργού Στρατιωτικών. Ο Κονδύλης που αρχίζει στο μεταξύ να κινείται πραξικοπηματικά, πεθαίνει ξαφνικά στις 31.3.36. Λίγο αργότερα 18 Μαρτίου πεθαίνει στο Παρίσι και ο Βενιζέλος από εγκεφαλική συμφόρηση. Στο χορό του θανάτου ακολουθεί ένα μήνα αργότερα 13.4.36 και ο Δεμερτζής.

Ο Μεταξάς τώρα αναλαμβάνει την πρωθυπουργία και από εκεί προετοιμάζει το έδαφος για τη δικτατορία. Στο πλευρό του στέκει μεγάλη μερίδα βασιλικών και αντιβενιζελικών οπαδών. Παράλληλα η πολιτική της Αγγλίας που είναι με το μέρος του απολυταρχισμού, πιστεύει ότι ο κοινοβουλευτισμός δεν ταιριάζει στον ατίθασο χαρακτήρα του Έλληνα. Προς την επίσηυση της εφαρμογής των σχεδίων του Μεταξά, βοηθάει και το πολιτικό παρασκηνίο των αντιπάλων του, με τα ανατρεπτικά σενάρια που κατασκεύαζε σε βάρος του. Αναφέρουμε τα δύο κυριότερα.

Ο ηγέτης της κοινοβουλευτικής ομάδας Κ.Κ.Ε. Σκλάβαινας υπογράφει μυστική συμφωνία με τον αρχηγό των φιλελεύθερων Θ. Σοφούλη που αποκαλύπτεται και δημιουργεί σάλο. Με τη συμφωνία αυτή το Κ.Κ.Ε. θα υποστήριζε βενιζελική κυβέρνηση έναντι φυσικά ανταλλαγμάτων.

Πέρα απ' αυτό ο Σοφούλης διαπραγματεύεται και αυτός μυστικά με τον Τζων Θεοτόκη τον σχηματισμό μιας συμμαχικής κυβέρνησης με στόχο την ανατροπή του Μεταξά.

Αυγούστου 4 του 1936 ώρα δέκα νυχτερινή δημοσιεύονται τα σχετικά διατάγματα της αναστολής του Συντάγματος, και το δικτατορικό καθεστώς επιβάλλεται. Ακολούθως οι πολιτικοί αντίπαλοι φυλακίζονται ή οδηγούνται στην εξορία και μαζί μ' αυτούς πολλά από τα ηγετικά στελέχη του Κ.Κ.Ε.

Παρά τις αντιδράσεις των κομμάτων και τα μικροκινήματα όπως των Βενιζελικών στην Κρήτη 31 Ιουλίου 1938, του Τσουδερού-Στεφανόπουλου-Ράλλη, του Καρτάλη-Λιβιεράτου, των στρατηγών Μπάκου-Πλατή-Λιβιεράτου, που σημειώθηκαν κατά διαστήματα μέσα στη δικτατορία με αποτυχία, ο Μεταξάς

παραμένει στην αρχή μέχρι το θάνατό του 29 Ιανουαρίου 1941. Μετά το θάνατο του Μεταξά την πρωθυπουργία αναλαμβάνει ο Αλέξανδρος Κορυζής.

Έτσι το καθεστώς της 4ης Αυγούστου παραμένει ακλόνητο, μέχρι τη μέρα που η τύχη της Ελλάδας παραδόθηκε στα σκληρά χέρια του γερμανικού ναζισμού.

3. ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΑ ΕΘΝΙΚΗΣ ΑΝΤΙΣΤΑΣΗΣ

Με το πέρασμα των Γερμανών στον Μακεδονικό χώρο, η στρατιωτική μας διοίκηση, συνθηκολογεί με τον κατακτητή στη Θεσσαλονίκη. Στην Αθήνα δημιουργείται θολή και περίπλοκη πολιτική κατάσταση. Ο Αλέξανδρος Κορυζής αυτοκτονεί, και ο Εμμ. Τσουδερός διορίζεται 21 Απριλίου 1941 Πρόεδρος Κυβερνήσεως από τον Βασιλιά Γεώργιο Β΄ και αναχωρούν για την Κρήτη, και από εκεί, ύστερα από ολιγόημερη παραμονή, για το Κάιρο.

Τον ίδιο καιρό, Μάιος 1941, με την εποπτεία των Γερμανών, στην Αθήνα σχηματίζεται η πρώτη κατοχική κυβέρνηση υπό τον Γ. Τσολάκογλου. Από εδώ και πέρα η συνείδηση και η μοίρα του ελληνικού λαού, αλέθεται καθημερινά ανάμεσα σε βαριές όσο και σκοτεινές μυλόπετρες. Τα βασικότερα προβλήματα που απασχολούν τον πληθυσμό της χώρας μας, είναι δύο. Ο αγώνας για την επιβίωση και η οργάνωση της εσωτερικής αντίστασης κατά των κατακτητών.

Την 10η Σεπτεμβρίου 1941 ιδρύεται ο Ε.Δ.Ε.Σ. (Εθνικός Δημοκρατικός Ελληνικός Σύνδεσμος) του οποίου κρυφός αρχηγός είναι ο στρατηγός Ν. Πλαστήρας. Στρατιωτικός αρχηγός του γίνεται ο Ναπολέων Ζέρβας και υπαρχηγός ο Κομνηνός Πυραμάγλου. Η σημαία του Ε.Δ.Ε.Σ. είναι ανοιχτά δημοκρατική.

Δημοκρατική επίσης είναι και η οργάνωση της (Εθνικής και Κοινωνικής Απελευθέρωσης) Ε.Κ.Κ.Α. υπό τους Ευρ. Μπακιρτζή, Δ. Ψαρρό, Γ. Καρτάλη και άλλους.

Νωρίτερα από τις παραπάνω οργανώσεις, Ιούλιο 1941, έχει δημιουργηθεί το Ε.Α.Μ. (Εθνικό Απελευθερωτικό Μέτωπο). Η πρώτη κεντρική επιτροπή του Ε.Α.Μ. απαρτίστηκε από τους Λευτέρη Αποστόλου του Κ.Κ.Ε.,

Σταύρο Κανελλόπουλο εκπρόσωπο του Ηλία Τσιριμώκου της Ε.Λ.Δ. (Ένωση Λαϊκής Δημοκρατίας), τον Γεώργιο Οικονόμου του Σοσιαλιστικού Κόμματος Ελλάδας, και τον Απόστολο Βογιατζή του Αγροτικού Κόμματος.

Με τον τίτλο: «Τί είναι και τί θέλει το ΕΑΜ» κυκλοφόρησε τέλη Σεπτεμβρίου 1941 κείμενο γραμμένο από τον Δημήτρη Γληνό, μέλος της Κ.Ε. του Κ.Κ.Ε.

Με πρωτοβουλία του Ε.Α.Μ. δημιουργούνται παράλληλες οργανώσεις, όπως Εργατικό Ε.Α.Μ. από εκπροσώπους των εργατοϋπαλληλικών συνδικάτων, Ε.Π.Ο.Ν. (Ενιαία Πανελλαδική Οργάνωση Νέων) και Εθνική Αλληλεγγύη με σκοπό την παροχή βοήθειας στις οικογένειες των θυμάτων του αγώνα.

Τέλος μέσα από το Ε.Α.Μ. αποφασίζεται, Φεβρουάριο 1942, η ίδρυση στρατιωτικής μαχητικής οργάνωσης με τον τίτλο Ε.Λ.Α.Σ. (Ελληνικός Λαϊκός Απελευθερωτικός Στρατός).

Νωρίτερα από την απόφαση του Ε.Α.Μ. ο Άρης Βελουχιώτης, παλιό στέλεχος του κομμουνιστικού κόμματος, με δική του πρωτοβουλία βρίσκεται στον Παρνασσό, συγκροτεί και ηγείται ενόπλων ομάδων. Αυτές οι ομάδες θα αποτελέσουν λίγο αργότερα τον βασικό πυρήνα του Ε.Λ.Α.Σ. που θα ξαπλωθεί σε μεγάλη έκταση στην Ελλάδα, με στρατιωτικό αρχηγό τον Στέφανο Σαράφη, πολιτικό καθοδηγητή τον Σαμαρινιώτη (Τζίμα) και πρωτοκαπετάνιο τον Θανάση Κλάρα (Άρη Βελουχιώτη).

Εκτός από τις παραπάνω μεγάλες οργανώσεις στις ορεινές κυρίως περιοχές της Ελλάδας, έχουν σχηματιστεί, ή και σχηματίζονται διάφορες άλλες ομάδες ένοπλης αντίστασης κατά του εχθρού. Οι ομάδες αυτές, μεμονωμένες αρχικά, έρχονται σε συνεργασία αργότερα μεταξύ τους, συννενοούνται, συνεργάζονται και συναποτελούν το ηρωϊκό ένοπλο σώμα του λαϊκού αντιστασιακού μετώπου.

Όλο αυτό το οργανωμένο έμπυχο δυναμικό στοιχείο αποτέλεσε το ιερό σώμα της Εθνικής Αντίστασης, που πάλεψε σκληρά για την επιβίωση και την ανεξαρτησία της Πατρίδας.

Την υπεράνθρωπη αυτή προσπάθειά του την πλήρωσε με πολύ αίμα, πολύ οδύνη και με πολλές ζωές, που έπεσαν στη μέση του δρόμου, από το βόλι του εχθρού, καθώς προχωρούσαν, άξιοι και τιμημένοι αγωνιστές, προς την τελική νίκη.

Από το 1941 και μέχρι το 1944, η Εθνική Αντίσταση προξένησε στον Άξονα, είκοσι πέντε χιλιάδες νεκρούς γερμανο-ιταλούς και βουλγάρους.

Ανατίναξε και κατέστρεψε εκατόν πενήντα ατμομηχανές.

Ανατίναξε εκατό γέφυρες.

Ανατίναξε διακόσια πενήντα πλοία γεμάτα με διάφορα υλικά.

Ανατίναξε τη γέφυρα του Γοργοπόταμου, με συνεργασία άγγλου σαμποτέρ, επίτευγμα μεγάλης στρατιωτικής σημασίας, αφού μ' αυτό εμποδίστηκε το πέρασμα των γερμανικών δυνάμεων προς την Αφρική, όπου οι σύμμαχοι είχαν την ευκαιρία να σημειώσουν επιτυχείς επιχειρήσεις.

Την Ελλάδα, χάρη στην Εθνική της Αντίσταση, ο Χίτλερ τη θεωρούσε όχι σαν κατεχόμενη χώρα, αλλά σαν ένα μέτωπο ανοιχτό. Αυτό είχε σαν αποτέλεσμα να απασχολεί μεγάλη δύναμη στρατού στον τόπο μας, και ιδιαίτερη επαγρύπνηση.

Η Εθνική Αντίσταση στην Ελλάδα καθήλωσε δέκα τρεις ιταλικές μεραρχίες. Μετά την ιταλική κατάρρευση, έξη πλήρεις γερμανικές μεραρχίες αντικατέστησαν τις ιταλικές και απασχολήθηκαν με τα δικά μας.

Ίσως δεν θάταν άστοχο, αν σημειώναμε ακόμα εδώ, το γεγονός πως η άμυνα της Ελλάδας από τον Νοέμβριο του 1940 μέχρι τον Μάιο του 1941, στο Αλβανικό Μέτωπο, στα σύνορα, στα Μακεδονικά οχυρά, και στην Κρήτη, εκτός από τον εξευτελισμό που επέφερε στο πολεμικό γόπτρο του Άξονα, έδωσε και την ευκαιρία στους Βρετανούς να δημιουργήσουν δυνατότητες αντεπίθεσης στη Βόρεια Αφρική, από τις οποίες ο μεν Άξονας εδέχθη σοβαρά πλήγματα, οι δε σύμμαχοι μεγάλα οφέλη στρατηγικής σημασίας.

Ο ίδιος ετούτος αγώνας εμπόδισε την επίθεση του Χίτλερ εναντίον της Σοβιετικής Ένωσης επί δίμηνο, με αποτέλεσμα η ζυγαριά του πολέμου να γείρει οριστικά υπέρ της ρωσικής νίκης, πράγμα που αν γινόταν νωρίτερα, τα αποτελέσματα αναμφίβολα θα οδηγούσαν σε άλλους δρόμους...

4. Η ΒΡΕΤΑΝΙΚΗ ΑΠΟΣΤΟΛΗ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

Αλλα πριν προχωρήσουμε στην εξιστόρηση των Δεκεμβριανών και από εκεί στα μετέπειτα γεγονότα, σκόπιμο είναι κατά την αντίληψή μας να σταθούμε παρενθετικά στον ξένο παράγοντα, αφού δεν είναι καθόλου άμοιρος των εσωτερικών μας, ανέκαθεν.

Η Βρετανική Στρατιωτική Αποστολή που αποτελούνταν από ένδεκα βρετανούς αξιωματικούς και υπαξιωματικούς «έπεσε» στην κατεχόμενη Ελλάδα με αλεξίπτωτα μεταξύ Γκιώνας και Τυμφρησοπού, ανάμεσα 1ης και 3ης Οκτωβρίου 1942.

Αρχηγός της αποστολής ήταν ο ταξίαρχος Έντυ, υπαρχηγός και πολιτικός παρατηρητής ο συνταγματάρχης Γουντχάουζ που γνώριζε και την ελληνική γλώσσα.

Στόχος -φανερός τουλάχιστον- της αποστολής αυτής, η ανατίναξη μιας από τις τρεις σιδηροδρομικές γέφυρες Παπαδιάς, Ασωπού, Γοργοποτάμου.

Το επίτευγμα του Γοργοποτάμου μεσάνυχτα 25 Νοεμβρίου 1942 με τις αντάρτικες ομάδες Βελουχιώτη-Ζέρβα, και την καθοδήγηση της βρετανικής ομάδας, δημιουργεί εθνικό συναγερμό στην πανελλήνια συνείδηση και την ξεσηκώνει κατά του εχθρού.

Όσο για τον εχθρό, σ' αυτόν καταφέρνει δυνατό χτύπημα γιατί διακόπτει τον ανεφοδιασμό του γερμανικού στρατού στη Βόρεια Αφρική για δυο μήνες, την ώρα που τα στρατεύματα του Ρόμμελ προχωρούσαν με επιτυχία προς την Αλεξάνδρεια και η κατάληψη της Αιγύπτου ύστερα από λίγες μέρες κρίνονταν σίγουρη.

Μετά την επιτυχία της ανατίναξης, ένα μέρος βρετανών αξιωματικών γυρίζει στον τόπο τους, ενώ κλιμάκιο υπό τον συνταγματάρχη Γουντχάουζ παραμένει σαν σύνδεσμος μεταξύ ανταρτών και συμμαχικού Στρατηγείου Μέσης Ανατολής.

Στην πορεία των πραγμάτων η Συμμαχική Στρατιωτική Αποστολή συνεχίζει την παρουσία και παραμονή της στον ελληνικό χώρο, μη παραλείποντας να αναμιγνύεται πάντα στις τοπικές εξελίξεις, ανανεούμενη και ανασηματιζόμενη κατά περίπτωση.

Το καλοκαίρι του 1943 αρχηγός της είναι ο ταξίαρχος Έντυ Μάερς. Από το Σεπτέμβριο του '43 και μέχρι την απελευθέρωση αρχηγός είναι ο συνταγματάρχης Γουντχάουζ.

Έφτασε εποχή, που η αποστολή μέσα στην κατοχή αριθμούσε 150 αξιωματικούς και υπαξιωματικούς, οι οποίοι είχαν τοποθετηθεί σαν σύνδεσμοι σε όλες τις μεγάλες μονάδες ανταρτών και των τριών οργανώσεων.

Έτσι ο συμμαχικός παράγοντας παρακολούθησε κατά βήμα όλες τις εξελίξεις του τόπου μας, βάζοντας συχνά και πάντοτε το δάχτυλό του, σύμφωνα με τις εντολές του Λονδίνου, στην στρατιωτική πορεία του αγώνα πρώτα και στην πολιτική ύστερα, αφού με την απελευθέρωση, όχι μόνο δεν έφυγε, αλλά και εγκατάστησε επίσημα πλέον στην Αθήνα πολυάριθμα επιτελεία...

5. ΔΕΚΕΜΒΡΙΑΝΑ ΚΑΙ ΕΜΦΥΛΙΟΣ

Όλες οι απελευθερωτικές οργανώσεις και όλα τα ένοπλα σώματα που σχηματίστηκαν στη διάρκεια της κατοχής, είχαν τάξει σαν πρωταρχικό σκοπό, κι είχαν βάλει σαν κύριο στόχο το χτύπημα και το διώξιμο του εχθρού από τον τόπο μας. Κανενός όμως οι στόχοι δεν σταματούσαν εκεί.

Ανεξάρτητα όλοι έβλεπαν πολύ πέρα από το ξεσκλάβωμα, κι είχαν προγραμματίσει σχέδια μεσολάβησης, φανερά ή κρυφά, πάνω στην εξέλιξη των πραγμάτων, για να φέρουν ύστερα από την κατοχή, την τύχη του τόπου και τη μοίρα του μέλλοντος, στο δρόμο της προσωπικής τους προτίμησης και του κομματικού τους συμφέροντος.

Τα πράγματα παρουσιάστηκαν καθαρά ανάμεσα στις τρεις ένοπλες δυνάμεις ΕΛΑΣ-ΕΔΕΣ-ΕΚΚΑ, που ενώ είχαν καθώς είπαμε στόχο το χτύπημα του εχθρού, ωστόσο δεν μπόρεσαν ποτέ να τα βρουν μεταξύ τους, να συνυπάρξουν αρμονικά και να συνεργαστούν τίμια.

Από την αρχή του αγώνα τάχτηκαν αντιμέτωποι, και όπου υπήρξε σχετική συνεργασία, αυτό το επέβαλε η ανάγκη του εχθρικού κινδύνου, για το κοινό όφελος. Μεταξύ των αντάρτικων ομάδων έγιναν πολλές αιματηρές συμπλοκές με θύματα αγωνιστές έλληνες και στις δυο πλευρές. Τον Μάρτιο 1943 ο ΕΛΑΣ αφόπλισε τις ομάδες Σαράφη-Παπακωστόπουλου, και λίγο αργότερα (Μάιο 1943) τις ομάδες Παπαϊωάννου στο Θέρμος. Γνωστοί είναι και οι δυο αφοπλισμοί της ΕΚΚΑ τον Μάιο και Ιούνιο 1943.

Οδυνηρή υπήρξε και η ανοιχτή ρήξη ΕΛΑΣ-ΕΔΕΣ που άρχισε 9 Οκτωβρίου 1943 με συγκρούσεις αιματηρές στη Δυτική Θεσσαλία, Ευρυτανία και αλλού και κράτησε μέχρι 3 Φεβρουαρίου 1944. Τα ίδια πυρά επαναλαμβάνονται στην Ήπειρο τον Δεκέμβριο 1944. Δυστυχώς το αίμα του εμφύλιου σπαραγμού έχει βάψει τη μοίρα του τόπου μας.

Μπροστά στη πτώση της Γερμανίας και στη συμμαχική νίκη το φάσμα του εμφύλιου πολέμου επισκιάζει τον ήλιο της Ελλάδας. Η ευθύνη βαραίνει πρώτα την Αγγλία που έβαλε βαριά το χέρι της πάνω στα ελληνικά πράγματα, για να διατηρήσει τη χώρα μας στη «ζώνη επιρροής» της, σύμφωνα με τη συμφωνία Ρούζβελτ-Στάλιν-Τσώρτσιλ. Γιαυτό και μέσα στα Δεκεμβριανά, η Αμερική θα ενισχύσει τους βρετανούς παρά τις αντιρρήσεις στους χειρισμούς, ενώ η Ρωσία όχι μόνο δεν θα ανακατευτεί, αλλά ούτε και θα μιλήσει καθόλου.

Μερίδιο ευθύνης στην αιτία των Δεκεμβριανών κρατάει και η παλαιο-

πολιτική ηγεσία των κομμάτων, που μέσα από τις αμαρτίες του παρελθόντος, δεν στάθηκε ικανή να συλλάβει το πνεύμα των περιστάσεων, και με την άμεση και λογική επέμβασή της να αποτρέψει τα δυσάρεστα.

Οι κατοχικές κυβερνήσεις, καθώς και η κυβέρνηση Καΐρου, θα μπορούσαν να παίξουν ρόλους πατριωτικούς, και να συμβάλουν, ακόμα και με κίνδυνο της ζωής τους, στα καυτά εθνικά θέματα. Ακολούθησαν όμως ταχτικές που μ' αυτές εξυπηρετήθηκαν οι ξένοι, εχθροί, και οι σύμμαχοι «προστάτες» σε βάρος της Ελλάδας.

Το καθεστώς της 4ης Αυγούστου είχε προσθέσει και αυτό τα προβλήματα του στον τόπο μας. Είχε βέβαια στο ενεργητικό του την αίγλη της νίκης κατά του Άξονα στο Αλβανικό μέτωπο. Μια νίκη που την είχε δώσει φυσικά η ελληνική λεβεντιά και την είχε κερδίσει η αγωνιστική ομοψυχία του ηρωϊκού λαού μας. Κάτω όμως από την επιφάνεια αυτού του γεγονότος, τα τέσσερα χρόνια της δικτατορίας Μεταξά είχαν δημιουργήσει ποικιλόμορφους λογαριασμούς κυρίως πολιτικούς που έπρεπε κάποια στιγμή να ξεκαθαριστούν, να πληρωθούν οι ευθύνες, και να αποδοθούν τα δίκαια.

Ο πολιτικός κόσμος είχε υποστεί φυλακίσεις κι εξορίες, όπως σημειώνουμε κι αλλού, και η ζωή είχε τελματωθεί αντιδημοκρατικά.

Το ομόψυχο πολεμικό ξέσπασμα της 28ης Οκτωβρίου του 1940, στο γενικό του περιεχόμενο, εκτός από τον άδολο πατριωτισμό, περιείχε στο βάθος και μια έντονη αντιδικτατορική και αντιφασιστική διάθεση, που ο λαός τώρα εύρισκε την ευκαιρία να την εκδηλώσει, και στη συνέχεια να την ξεκαθαρίσει, αφού ταχτοποιήσει τις πολεμικές του οφειλές, έναντι του πολέμου που ξέσπασε.

Το θέμα του θεσμού της Βασιλείας, ύστερα από τη φυγή Βασιλιά και Κυβέρνησης, έμενε ανοιχτό και δεδομένο, για μια μερίδα του ελληνικού λαού και για την Αγγλία κυρίως, που μεθόδευε την επάνοδο, με επιτελικούς ελιγμούς και στρατηγικά σχέδια...

Με τα παραπάνω έντονα συμπτώματα του καιρού, και με κάποια άλλα που ίσως μας διαφεύγουν, ή και που αγνοούμε ίσως, φτάνουμε στην περίοδο των συντονισμένων προσπαθειών, καθώς η συντριβή της Γερμανίας μέρα με τη μέρα παρουσιάζεται οριστική και σίγουρη. Οι άνεμοι στη σκλαβωμένη κι αγωνιζόμενη Ελλάδα έχουν αρχίσει να φυσούν ενάντιοι προς την επάνοδο της Βασιλείας, και της έξωθεν επιβολής.

Οι αντιβασιλικές και δημοκρατικές δυνάμεις της χώρας μας, αυτές που είχαν φιμωθεί στο καθεστώς Μεταξά, έχουν αναλάβει σοβαρό ρόλο κι

έχουν πετύχει διαφωτιστικά, προς την κατεύθυνση αυτή. Ο ίδιος ο λαός συνειδητοποιεί το ύψος του αγώνα που διεξάγει χωρίς το θεσμό, και από ένα σημείο και πέρα βρίσκεται βεβαιωμένος πως όχι μόνο δεν του χρησιμεύει ο θεσμός, αλλά χωρίς αυτόν θα μπορέσει να βρει καλύτερα το ρυθμό που του πρέπει. Όσο πλησιάζει η συντριβή των Γερμανικών δυνάμεων, οι προσπάθειες των ηγετικών στελεχών εντατικοποιούνται, στο πλαίσιο πάντα του προσωπικού κέρδους και του κομματικού υπολογισμού.

Στην έδρα του στρατηγείου του ΕΛΑΣ, 6 Μαρτίου 1944, ιδρύεται η ΠΕΕΑ (Πολιτική Επιτροπή Εθνικής Απελευθέρωσης) με σκοπό τη διευθέτηση των πολιτικών θεμάτων μπροστά στην επικείμενη απελευθέρωση και στα μετέπειτα προβλήματα.

Αλλά και τούτη η προσπάθεια, μέσα στη γενική μοίρα του τόπου βάφεται στο αίμα του δολοφονημένου συνταγματάρχη Ψαρρού λίγες μέρες αργότερα, 14 Απριλίου 1944.

Στη Μέση Ανατολή, 1η Απριλίου 1944, ξεσπάει δημοκρατικό κίνημα ανάμεσα στα ελληνικά στρατεύματα, με αποτέλεσμα να παραιτηθεί ο Τσουδερός, και να αναλάβει ο Σ. Βενιζέλος.

Στις 17 Μαΐου 1944 συνέρχεται στο Λίβανο το Εθνικό Συνέδριο όλων των ελληνικών κομμάτων μεταξύ των οποίων και αντιπρόσωποι του ΚΚΕ, του ΕΑΜ και της ΠΕΕΑ.

Αργότερα 2 Σεπτεμβρίου 1944 η κυβέρνηση του εξωτερικού με επικεφαλής τον Γ. Παπανδρέου συμπληρώνεται με 5 εκπροσώπους του ΕΑΜ και είναι έτοιμη να έρθει στην Ελλάδα και να αναλάβει τα «καθήκοντά της», σύμφωνα με σχεδιασμό και απόφαση της Βρετανίας. Η σύμμαχος δύναμη παρά τις όποιες διαμορφωμένες ή και διαμορφούμενες καταστάσεις στον τόπο μας, είναι αποφασισμένη στην εφαρμογή του δικού της σχεδίου, ενός σχεδίου που χάραξε στα επιτελικά της σχεδιαστήρια, ερήμην του ελληνικού λαού.

Μέσα από τα πολλά και διάφορα γεγονότα, ο καιρός κυλά και η μεγάλη στιγμή φτάνει. 12 Οκτωβρίου 1944 η Αθήνα απελευθερώνεται. Μετά από λίγες μέρες, η Κυβέρνηση Εθνικής Ενότητας με πρωθυπουργό τον Γ. Παπανδρέου έρχεται στην Αθήνα και ανασχηματίζεται στις 18 Οκτωβρίου. Η κατάσταση των ημερών κυλάει με ασταμάτητη ρευστότητα. Την 1η Δεκεμβρίου 1944, τα μέλη του ΕΑΜ παραιτούνται από την κυβέρνηση αρνούμενοι να υπογράψουν διάταγμα διαλύσεως του ΕΛΑΣ χωρίς καμιά συμφωνία και εξασφάλιση των οπλιτών.

Πίσω από την παραίτηση των υπουργών ΕΑΜ και ΚΚΕ ακολουθεί, 3

Δεκεμβρίου, το συλλαλητήριο της Πλατείας Συντάγματος. Παράλληλα οι πρώτες ντουφεκίες των Δεκεμβριανών ανάβουν στα προάστια.

Το ΚΚΕ βάζει όρο, για τη ματαιώση της συρράξεως, την παραίτηση του Γεωργίου Παπανδρέου, και σχηματισμό νέας κυβέρνησης υπό τον Θ. Σοφούλη. Στο σημείο αυτό παρεμβαίνει η βρετανική κυβέρνηση και ματαιώνει κάθε συμβιβασμό. Ο Τσώρτσιλ με τηλεγράφημά του (5.12.44) προτάζει στον στρατηγό Σκόμπυ: «Μη διστάσετε να δράσετε ωσάν να ευρίσκεσθε σε κατακτημένη χώρα».

Η χώρα μας βρίσκεται στο παρανάλωμα του πυρός με όλα τα δραματικά επακόλουθα. Για 33 μέρες συνεχώς ο ΕΛΑΣ χτυπιέται στους δρόμους της Αθήνας με Άγγλους και Έλληνες στρατιώτες και χωροφύλακες.

Ο Αρχιεπίσκοπος Δαμασκηνός, με το ξέσπασμα του Δεκεμβριανού εμφύλιου πολέμου, διορίζεται Αντιβασιλέας και προσπαθεί μαζί με τον Αλ. Σβώλο να σταματήσει την αιματοχυσία.

Ο Σκόμπυ για να προχωρήσει σε συννενοήσεις ζητάει απαραίτητα πρώτα τον αφοπλισμό του ΕΛΑΣ. Τα Χριστούγεννα έρχεται στην Αθήνα ο Τσώρτσιλ και καλεί εκπροσώπους του ΕΛΑΣ για συννενοήση. Ο ΕΛΑΣ δεν αποδέχεται την πρόσκληση και ο Τσώρτσιλ φεύγει αποφασισμένος να συντρίψει την εξέγερση. Έτσι και γίνεται.

Μέσα στο ποτάμι του αδικοχαμένου αδελφικού αίματος, καταπνίγεται όλο το μεγαλείο της Εθνικής Αντίστασης. Ο ελληνικός λαός βρίσκεται με μια ακόμα ανοιγμένη βαθιά πληγή στην καρδιά, που ματώνει μίσος και κρδαίνει εκδίκηση...

Λίγο πριν από το τέλος του Δεκεμβριανού μακελειού, η κυβέρνηση Γ. Παπανδρέου, παραιτείται και 3 Ιανουαρίου 1945 ορκίζεται κυβέρνηση υπό τον στρατηγό Ν. Πλαστήρα. Σε αυτή τη φάση και με συμφωνία ΕΛΑΣ-Σκόμπυ τα πυρά σιωπούν. Ένα μήνα αργότερα, 12.2.45, υπογράφεται η συμφωνία της Βάρκιζας. Τα εσωτερικά πάθη βαδίζουν προς καθουσιασμό. Η κυβέρνηση Πλαστήρα παραιτείται τον Μάιο, και την διαδέχεται η κυβέρνηση Βούλγαρη, η οποία μένει μέχρι τα μισά Οκτωβρίου.

Στις 17 Οκτωβρίου ο Αντιβασιλέας Δαμασκηνός αναλαμβάνει την προεδρία της νέας κυβέρνησης. Ύστερα από λίγες μέρες τον διαδέχεται ο Παν. Κανελλόπουλος, τον οποίο θα διαδεχθεί τέλη Νοεμβρίου 1945 ο Θεμ. Σοφούλης που έχει εντολή να κάνει εκλογές για ανάδειξη Αναθεωρητικής Βουλής.

Κι όπως η Ελλάδα βαδίζει για εκλογές τον Μάρτιο του 1946, η Αριστερά κάτω από μια σειρά γεγονότων: εκτοπίσεις-φυλακίσεις-βία και προβλε-

πόμην ίσως νοθεία, αποφασίζει την αποχή της από τις εκλογές αυτές.

Παραμονή εκλογών 30 Μαρτίου 1946 στο Λιτόχωρο σημειώνεται το πρώτο αντάρτικο κρούσμα και πυροδοτεί τον δεύτερο γύρο του εμφύλιου δράματος. Η εσωτερική κατάσταση της χώρας μπαίνει σε νέα κρίση. Ο νέος εμφύλιος προδιαγράφεται μακρύς και πολυαίμακτος. Οι γειτονικές χώρες Βουλγαρία και κυρίως η Γιουγκοσλαβία του Τίτο και η Αλβανία του Εμβέρ Χότζα στέκουν στο πλευρό των ανταρτών. Από την άλλη μεριά Αμερική και Αγγλία τάσσονται υπέρ της ελληνικής κυβέρνησης, την οποία και βοηθούν όχι μόνο για να μην υποκύψει, αλλά και για να συντρίψει την αντίθετη δύναμη. Στην κορυφή της νέας μας Αμερικάνικης κηδεμονίας τώρα, ο στρατηγός Βαν Φλιτ, ο οποίος στη σύσκεψη του Ελληνικού Συμβουλίου Αμύνης, αρχές Μαρτίου 1948, μεταξύ άλλων λέει: «Όλοι πρέπει να ανασκουμπωθούμε, για να τελειώνουμε γρήγορα με την ανταρσία».

Τα κόμματα της Αριστεράς βρίσκονται εκτός νόμου, η κυκλοφορία των εφημερίδων της έχει απαγορευτεί, και οι Έλληνες συμβιούμε στο πάτριον έδαφος ιδεολογικά χωρισμένοι, σε «Εθνικόφρονες» και «Εαμοβούλγαρους».

Τ' είχες Γιάννη μ', τ' είχα πάντα...

Στις 18 Νοεμβρίου 1948, και ενώ ο εμφύλιος πόλεμος μαινεται στην ύπαιθρο χώρα, η κυβέρνηση Σοφούλη ανασχηματίζεται.

Στις 24 Δεκεμβρίου 1948 αγγέλεται ο σχηματισμός της «Προσωρινής Δημοκρατικής Κυβέρνησης της Ελλάδας», υπό τον Μάρκο Βαφειάδη, αρχηγό των αντάρτικων δυνάμεων. Ο αντάρτικος στρατός εξορμά με δριμύτητα, ενώ η κυβέρνηση Σοφούλη συγκροτείται από πολιτικούς αρχηγούς των κομμάτων της Βουλής για την αντιμετώπιση των αντάρτικων δυνάμεων που πιέζουν δυνατά την κατάσταση.

Το δράμα του εμφύλιου σπαραγμού συνεχίζεται. Στις 24 Ιουνίου 1949 πεθαίνει ο Θεμ. Σοφούλης και στις 30 του ίδιου μήνα σχηματίζει κυβέρνηση ο Αλεξ. Διομήδης. Λίγο πριν από το θάνατο του Σοφούλη, η δράση των ανταρτών εξασθενεί. Η ρήξη Κόμινφορμ-Τίτο, επηρεάζει σημαντικά την πορεία. Αύγουστο του 1949 ο εμφύλιος πόλεμος τερματίζεται. Η λήξη του αναγγέλθηκε και επίσημα με δήλωση των αντάρτικων δυνάμεων στη Δ' Γενική Συνέλευση του ΟΗΕ 9 Οκτωβρίου...

Κάτω από τη λήξη απομένει η τραγικότητα του θανάτου, της φρίκης, της φωτιάς, του αίματος και του δακρύου. Η βαθιά πληγή της ελληνικής ψυχής που δε λέει να κλείσει.

6. Ο ΠΙΚΡΟΣ ΑΠΟΛΟΓΙΣΜΟΣ ΤΟΥ ΔΙΚΟΥ ΜΑΣ ΑΙΜΑΤΟΣ

Μέσα σ' αυτό το μακρύ και βαθύ ποτάμι των ιστορικών γεγονότων, όπως ήταν φυσικό και αναπόφευκτο, περιπλέχτηκε η ζωή και οι άνθρωποι του δικού μας τόπου.

Στη φωτεινή πορεία του Αλβανικού Μετώπου, στην κοιλάδα της σκοτεινής κατοχής, στη μεγαλειώδη άνοδο της Εθνικής Αντίστασης, και στη φοβερή κόλαση του εμφύλιου σπαραγμού, η τραγική μοίρα του φιλήσυχου χωριού μας στάθηκε ορθή, και πάντα πρόθυμη να προσφέρει το καλύτερο που μπορούσε, προκειμένου να βοηθήσει τον τροχό της Ιστορίας να κυλήσει μπροστά, και προπαντός σωστά, πάνω στις γραμμές του μεγάλου Μέλλοντος.

Βέβαια μέσα σε όλη αυτή την επίπονη και αιματηρή προσπάθεια των ιστορικών ημερών και των επικίνδυνων περιόδων, ήρθαν στιγμές που οι άνθρωποι, τότε σαν άτομα μεμονωμένα, και τότε σαν ομάδες συλλογικά, βρέθηκαν σε λάθος θέση, και από κεί ενήργησαν χωρίς τη στοιχειώδη λογική και τη πρεπούμενη ψυχραιμία.

Έτσι και στον τόπο μας σημειώθηκαν πολλά δυσάρεστα γεγονότα. Γεγονότα που εύκολα θα μπορούσε να μην είχαν γίνει, και ακόμα ευκολότερα να είχαν εμποδιστεί στη γένεσή τους.

Η έλλειψη κάποτε της ανθρωπιστικής αγάπης, και τα κύματα της οργής και του μίσους που συχνά ξεσπούσαν, όπλισαν τα χέρια των συγχωριανών και τα έστρεψαν δυστυχώς ενάντια των ίδιων, με αποτέλεσμα οικογένειες του χωριού μας να θρηνούν συνεχώς και η πληγή του τόπου να αιμοραγεί ασταμάτητα...

Για τον γράφοντα τις γραμμές τούτες, δεν υπάρχει χρέωση ευθύνης σε κανένα άτομο, όπως και σε καμιά ομάδα. Το σκοινί των αφορμών είναι πολύ μεγάλο και η άκρη του πολύ μακριά, τόσο που χάνεται οριστικά στο βάθος των ημερών που κύλησαν ανάμεσα από μέτρια μέχρι καλά, και από άσχημα μέχρι τραγικά γεγονότα. Και όπως υπάρχουν για τη γη τα αυτόφυτα ζιζάνια που ξεπηδούν μέσα στην καλλιέργεια, έτσι υπάρχουν και για την ανθρώπινη ζωή τα δυσάρεστα ενδογενή περιστατικά ανάμεσα στην καλή προσπάθεια και την χρήσιμη δράση. Όμως μέσα απ' όλα αυτά, το βέβαιο

είναι πως η ζωή τραβάει το δρόμο της, στον οποίο καλούνται οι νέοι κυρίως, να προχωρήσουν με σταθερό βήμα.

Για να μη ξαναγίνουν τα λάθη του παρελθόντος, ας μελετήσουμε την ιστορία όσο καλύτερα μπορούμε, και με την προσοχή που πρέπει ας αντλήσουμε τα διδάγματά της, για τη σωστή γνώση και τη σίγουρη αποφυγή των σφαλερών επαναλήψεων. Ας το προσπαθήσουμε όλοι με ψηχή και με φρόνηση. Ο καθένας από τη μεριά του και με τον τρόπο του ας συμβάλλει θετικά στην αποτροπή του πολέμου και στη θεμελίωση της ειρήνης...

Φτάνοντας τώρα στο σημείο του απολογισμού, βρίσκω απαραίτητη την αναδρομή στην αμέσως παλαιότερη εποχή, οι μαρτυρίες της οποίας θα μας βοηθούσαν στη δημιουργία μιας πληρέστερης εικόνας των εθνικών θυσιών, ότι δηλαδή μας απασχολεί στο κείμενο τούτο.

Με τον παραπάνω συλλογισμό, στεκόμαστε λοιπόν νοερά μπροστά στο βουερό πέραςμα ενός άλλου ιστορικού ποταμού, του ποταμού που κύλησε ανάμεσα πρώτου Βαλκανοτουρκικού πολέμου στα 1912-13 και που σ' αυτόν πήρε μέρος και η Ελλάδα διεκδικώντας την ανεξαρτησία των σκλαβωμένων εδαφών της, και Μικρασιατικής εκστρατείας 1919-22 με πικρό επακόλουθο την πολυθρήνητη καταστροφή.

Κι όπως σε κάθε ένοπλο αγώνα, έτσι και 'δώ θα σημειωθεί μια εκατόμβη αίματος, που θα προέλθει από την καρδιά του χωριού μας και θα επισφραγισθεί με τη θυσία των εκλεκτών παιδιών της, που έτρεξαν στον γενναίο κάλεσμα της πατρίδας, και στο ιερό χρέος του έθνους.

Αυτοί οι τριανταπέντε τιμημένοι νεκροί, που κοιμούνται ήσυχoi, μακριά, πέρα από το πάτριo χώμα σίγουροι ότι έπραξαν στο ακέραιο το καθήκον τους, τοις κείνων ρήμασι πειθόμενοι...

Τα ονόματα αυτών των νεκρών βρίσκονται χαραγμένα στην μπροστινή όψη του απείριπτου μνημείου, που έστησε η Κοινότητά μας το 1928 στην πλατεία, προς αιώνια τιμή και δόξα των ηρωικώς πεσόντων στους πολέμους 1912-22.

Με σεβασμό στη θυσία τους τα μεταφέρουμε εδώ με τη σειρά που είναι χαραγμένα στο μάρμαρο, και τα φιλοξενούμε με ευλάβεια για κάθε ενδιαφερόμενο αναγνώστη.

ΓΕΩΡΓ. Ν. ΡΙΖΟΣ
ΔΗΜ. Μ. ΚΑΡΑΜΑΖΙΩΤΗΣ
ΑΝΔ. Η. ΠΕΡΙΦΑΝΟΣ
ΕΥΣ. Α. ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΥ
ΕΥΑΓ. Δ. ΜΙΧΑΛΙΤΣΗΣ
ΑΝΑΣ. Α. ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΥ
ΜΕΝ. Ν. ΑΥΛΑΚΙΩΤΗΣ
ΠΑΝ. Ε. ΑΥΛΑΚΙΩΤΗΣ
ΛΟΥΚ. Ι. ΒΗΤΑΣ
ΑΘΑΝ. Α. ΖΩΤΑΣ
ΕΥΣΤ. Ι. ΖΩΤΑΣ
ΑΝΑΣ. Α. ΚΑΡΑΚΑΞΗΣ
ΙΩΑΝ. Π. ΓΕΡΑΚΙΝΗΣ
Κ. ΔΗΜ. ΚΗΡΟΠΟΥΛΟΣ
ΕΥΣΤ. Γ. ΜΑΤΚΑΝΑΣ
ΔΗΜ. Α. ΜΑΝΔΑΛΗΣ
ΠΑΝ. Δ. ΜΑΤΖΙΝΟΣ
ΧΡ. Β. ΝΙΖΗΡΗΣ
ΝΙΚ. Γ. ΤΣΑΤΣΟΥΛΗΣ
ΧΡ. Ι. ΤΑΚΤΙΚΟΣ
ΙΩΑΝ. Γ. ΤΡΑΓΟΥΔΑΡΑΣ
ΙΩΑΝ. Ε. ΦΑΡΟΠΟΥΛΟΣ
ΧΡ. Δ. ΧΑΛΔΟΥΠΗΣ
ΜΙΧ. Χ. ΤΑΞΙΑΡΧΟΥ
ΙΩΑΝ. Α. ΧΟΛΕΒΑΣ
Γ. Δ. ΠΑΠΑΝΙΚΟΛΑΟΥ
Λ. Θ. ΔΙΑΜΑΝΤΟΠΟΥΛΟΣ
Ν. Κ. ΚΙΟΛΑΣ
Γ. Α. ΟΙΚΟΝΟΜΟΥ
Ε. Σ. ΕΥΑΓΓΕΛΙΟΥ
Π. Μ. ΚΑΤΖΕΛΑΣ
Α. Ε. ΚΟΥΜΠΛΗΣ
Γ. Κ. ΙΩΑΝΝΟΥ
Τ. Α. ΑΝΑΓΝΩΣΤΟΥ
Δ. Α. ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΥ

ΝΕΚΡΟΙ ΤΟΥ ΑΛΒΑΝΙΚΟΥ ΜΕΤΩΠΟΥ

**ΒΑΣ. Η. ΤΡΑΓΟΥΔΑΡΑΣ
ΚΩΝ. Δ. ΚΑΝΔΗΛΙΩΤΗΣ
ΙΩΑΝ. Γ. ΚΑΡΑΛΗΣ
ΓΕΩΡ. Χ. ΜΗΝΑΚΗΣ
ΑΝΤΩΝ. ΣΑΡΡΗΣ**

ΝΕΚΡΟΙ ΟΠΛΙΤΕΣ ΕΘΝ. ΑΝΤΙΣΤΑΣΗΣ

**Γιάννης Γιαννακούλας
Γρηγόρης Φίλης
Πάνος Κουτσοδόντης
Γιώργος Αμπλιανίτης
Δημήτρης Βουδούρης
Αθανάσιος Λιοδήμος
Δημήτρης Παλιός
Δημήτρης Παπαλελούδης
Γιώργος Αυλακιώτης**

ΘΥΜΑΤΑ ΒΟΜΒΑΡΔΙΣΜΟΥ

**Αθανάσιος Διαμαντόπουλος
Κλεονίκη Διαμαντοπούλου
Ελένη Μακροπούλου
Σταματία Μακροπούλου
Γιάννης Μακρόπουλος
Λεμονιά Χρ. Μακροπούλου
Φωτεινή Τριανταφύλλου**

ΘΥΜΑΤΑ ΚΑΤΟΧΗΣ

Δημοσθένης Ταξιάρχου
Στάθης Μητσόπουλος
Χαρίλαος Κεχαγιάς
Γιώργος Χονδρόπουλος
Στάθης Μουρτζούνης
Γιώργος Μουρτζούνης
Κώστας Τραχανάς
Χρήστος Στοφόρος
Φώτης Αναστασίου
Βαγγέλης Σύρος
Θανάσης Γερακίνης

ΘΥΜΑΤΑ ΕΜΦΥΛΙΟΥ

Δημήτρης Περγαντής
Μαργαρίτης Μακρόπουλος
Χρήστος Ταξιάρχου
Κώστας Περγαντής
Τούλα συζ. Κ. Περγαντή
Αθανάσιος Βλαχογιάννης
Κώστας Παπαλελούδης
Χρήστος Βενεζάκος
Κώστας Λάζος
Περικλής Τριανταφύλλου
Πάνος Αναστασίου
Κώστας Αναστασίου
Χρήστος Τριανταφύλλου
Γιώργος Πεπόνας
Δημήτρης Μπιλάλης
Γιώργος Παπαγεωργίου
Παναγιώτης Τσίτζιρας
Λευτέρης Λιαπόπουλος

Δημήτρης Κωνσταντίνου
Λευτέρης Κοτρώνης
Παναγιώτα Μαντόρα
Γιάννης Μαντόρας
Μαρία Μπολώτα
Στάθης Κριτικός
Χρήστος Βήτας
Στέλιος Κουτσοδόντης
Χρήστος Μανδάλης
Πάνος Κανδυλιώτης
Αντώνης Παπακωστάκης
Λεωνίδας Περγαντής
Κώστας Ρόμπας
Χρήστος Περιβολιώτης
Γιάννης Τσιριγκούλης
Τριαντάφυλλος Τσιριγκούλης
Πάνος Τσιριγκούλης
Κώστας Μπλέτσος
Κώστας Τσαπάρας
Βαγγέλης Χονδρόπουλος
Δημήτρης Αραπατσάκος
Δημήτρης Ν. Αναγνώστου
Νούλα Δημητρίου ή Ευαγγελίου
Κώστας Κοντής
Γιάννης Βλάσσης
Κώστας Αμπλιανίτης
Γιώργος Ζούρκος
Γιώργος Τριανταφύλλου
Γιώργος Γιαταγάνας
Αθανάσιος Κοντός
Συρονάσαινα(μάννα Αθ. Κοντού)
Δημήτρης Τακτικός
Γιάννης Ζευγολίδης
Νίκος Ίρης
Δημήτρης Πάλλας
Παναγιώτης Τριανταφύλλου

**Γιάννης Μανδάλης
Μιχάλης Ντάρντας
Φώτης Φακίτσας**

ΑΓΝΟΟΥΜΕΝΟΙ

**Αθανάσιος Τσιτσιπής
Δημήτρης Κοντός
Γιάννης Π. Ταξιάρχου**

ΑΤΥΧΗΜΑΤΑ

**Στέλιος Φροντιστής
Φραγκούλης Κρίτσας
Βασίλης Καρπέτας
Κώστας Μακρόπουλος**

Σημείωση.

Από επισταμένη έρευνα προέκυψαν τα παραπάνω στοιχεία. Για τυχόν παράλειψη ζητούμε την επιείκεια του αναγνώστη.

ΜΩΛΙΩΤΕΣ ΑΓΩΝΙΣΤΕΣ ΤΟΥ 1821

Με την απελευθέρωση της Ελλάδας και μέσα στις προσπάθειες οργάνωσης του κράτους, ψηφίστηκαν διάφορα διατάγματα σχετικά με ηθικές και οικονομικές αμοιβές των αγωνιστών του εικοσιένα που πολέμησαν στη στεριά και τη θάλασσα.

Στη διάρκεια της αντιβασιλείας του Όθωνα δημοσιεύτηκε στις 20 Μαΐου 1834 νόμος για απονομή **αριστείου** αργυρού, χαλκού και σιδηρού και περί «προικοδοτήσεως» των αγωνιστών (βλέπε Κ. Δ. Αβραάμ «Ρουμελιώτες αγωνιστές του Εικοσιένα», Αθήνα 1957).

Μετά την επανάσταση της 7^{ης} Σεπτεμβρίου του 1843 η Εθνοσυνέλευση ψήφισε νόμους για την δικαίωση των αγωνιστών. Ακολουθεί το Ε΄ ψήφισμα και προς εφαρμογή αυτού του ψηφίσματος δημοσιεύεται Βασιλικό Διάταγμα της 18^{ης} Νοεμβρίου 1843 που προέβλεπε την ίδρυση πολυμελούς επιτροπής με πρόεδρο τον Ιω. Κολέττη προς εξέταση των δικαιωμάτων των κληρών και ορφανών, καθώς και των αγωνιστών που ζούσαν, ενώ άλλο Β. Δ. ρύθμιζε βαθμολογικά ζητήματα των αξιωματικών στρατού και ναυτικού.

Μετά παρέλευση πολλών ετών άνευ θετικού αποτελέσματος, με νέο Βασιλικό Διάταγμα της 21^{ης} Νοεμβρίου 1861 διορίζεται επιτροπή για την εφαρμογή των διατάξεων του Ε΄ ψηφίσματος της εθνοσυνελεύσεως με πρόεδρο τον Αλ. Μαυροκορδάτο. Αλλά και αυτής της επιτροπής το αποτέλεσμα, παρά τις προσδοκίες, απέβη άκαρπον.

Ύστερα από την εκθρόνιση του Όθωνα η Β΄ Εθνοσυνέλευση με το από 5 Νοεμβρίου 1864 ψήφισμά της υπέδειξε τη σύσταση νέας επιτροπής. Με Β. Δ. της 31^{ης} Δεκεμβρίου 1864 συγκροτήθηκε 25μελής επιτροπή με πρόεδρο τον Γ. Κολοκοιτώνη και γενικό γραμματέα τον Ιω. Φιλήμονα «διά την εξέτασιν και εκκαθάρισιν όλων των απ' αρχής μέχρι τέλους του Αγώνος απαι-

τήσεων». Έτσι στα γραφεία της επιτροπής αυτής μαζεύτηκαν περί τις τριάντα χιλιάδες αιτήσεις αγωνιστών για να προωθηθούν στο υπουργείο Οικονομικών, με αποτέλεσμα κι ο υπουργός των οικονομικών με τη σειρά του και αυτός να τις καταχωριάσει στα άδυτα των αρχείων του.

Τέλος στα 1906 ο διευθυντής της Εθνικής Βιβλιοθήκης Δημήτρης Καμπούρογλου περιμάζεψε τα έγγραφα αυτά για να περισωθούν και τοποθετηθούν στο «Αρχείο Χειρογράφων της Εθνικής Βιβλιοθήκης» όπου και βρίσκονται μέχρι σήμερα.

Μέσα σ' αυτούς τους φακέλους που συγκροτούν το «Αρχείο Εθνικών Αγωνιστών» υπάρχουν και τα σχετικά στοιχεία των Μωλιωτών Αγωνιστών.

Στην εφημερίδα «Μωλιώτικα Νέα» όργανο της «Ένωσης των Απανταχού Μωλιωτών» της οποίας είχα την αρχισυνταξία, παρουσίασα σε συνέχειες από Μάιο μέχρι Δεκέμβριο του έτους 1992 και στα φύλλα 40, 41, 42, 43, τα σχετικά στοιχεία εικοσιένα Μωλιωτών Αγωνιστών. Ήταν το αποτέλεσμα μιας επίπονης έρευνας που είχα κάνει το 1990-91 με τον φίλο συγγραφέα και ιστορικό Γεώργιο Σκούρα (μακαρίτη πλέον).

Είχα την άσβεστη επιθυμία μέσα μου να συνεχίσω την έρευνα με την πίστη ότι ο αριθμός των αγωνιστών του ηρωϊκού Εικοσιένα δεν είναι δυνατόν να εξαντλείται στους εικοσιένα γενναίους Μωλιώτες οπλοφόρους που ανασύραμε μέσα από τους σκονισμένους φακέλους των Γενικών Αρχείων του Κράτους.

Λογαριάζοντας πάντοτε στην συνέχεια της έρευνας, δεν κατάφερα μέχρι σήμερα (αργά πλέον) να πραγματοποιήσω το εγχείρημα. Μου προέκυψαν απρόσμενα πράγματα, με σοβαρότερο την... σάτιρα, με επτά κυκλοφορημένα βιβλία και ένα ανέκδοτο.

Ας είναι.

Κάτω από τους εικοσιένα αγωνιστές της δικής μου έρευνας παραθέτω συμπληρωματικά δεκαεπτά ακόμη ονοματεπώνυμα Μωλιωτών αγωνιστών. Τα μεταφέρω από το βιβλίο «ΛΟΚΡΙΚΑ» του Δημ. Π. Αδάμ, έκδοση 2001. Με όλα αυτά, διατηρώ την άποψη, για να μην πω τη βεβαιότητα, ότι το σύνολο των συγχωριανών μας αγωνιστών δεν είναι αυτό που παρουσιάζω εδώ.

Πέρα απ' αυτούς που μπόρεσαν ν' αφήσουν την έγγραφη μαρτυρία τους, θα υπάρχουν και οι άλλοι, οι άγνωστοι, που άφησαν την τελευταία τους πνοή μαχόμενοι. Θα υπάρχουν οι ταλαιπωρημένοι που γύρισαν και περιερχόμενοι σε μαρασμό εγκατέλειψαν τον μάταιο κόσμο. Είναι εκείνοι που

γύρισαν και αφοσιώθηκαν άλλοι στην κτηνοτροφία και άλλοι στην γεωργική καλλιέργεια για να θρέψουν τις παραμελημένες οικογένειες τους, απομωνωμένοι από τον κόσμο. Είναι αυτοί που δεν έμαθαν την εποχή εκείνη τη δύσκολη στην πληροφόρηση, τα ψηφίσματα της εξουσίας. Ακόμα είναι εκείνοι που έπραξαν το καθήκον τους, χωρίς υστερόβουλους υπολογισμούς και εξαργύρωση υπηρεσιών.

Είναι οι άγνωστοι πολεμιστές, οι ανώνυμοι αγωνιστές, αυτοί που παίζουν πάντα τους πιο αποφασιστικούς ρόλους στην εξέλιξη των ιστορικών γεγονότων...

Αφιερωμένοι στη μνήμη των ανώνυμων ηρώων, είναι οι στίχοι που ακολουθούν, γραμμένοι από τον Γεώργιο Σουρή το 1912, περίοδο των Βαλκανικών πολέμων.

ΟΙ ΗΡΩΕΣ

*Μέσα σε βόλια κι οβίδων κρότους
Έπεσαν νιάτα μες στον ανθό τους.
Πάνε λεβέντες, πάνε κορμιά
κι άγνωστα τα 'θαψαν στην ερημιά.*

*Κανείς δεν ξέρει που τα 'χουν θάψει,
κανείς δεν πήγε για να τα κλάψει,
κανείς δεν έκαψε γι' αυτά λιβάνι
κανείς δεν έπλεξε γι' αυτά στεφάνι.*

*Ανώνυμοι ήρωες, άγνωστοι τάφοι
κανένας όνομα σ' αυτούς δεν γράφει.
Μήτε το χώμα τους φιλούνε χείλη
σταυρό δεν έχουνε, μήτε καντήλι.*

*Μόνα μιας κόρης μαργαριτάρια
κυλούν σε τάφους, που κάποια μέρα
θα γίνουν κόσμου προσκυνητάρια
και φάροι Νίκης για μια μητέρα.*

ΑΓΩΝΙΣΤΕΣ

1. Αυλακιώτης Ι. Κωσταντίνος

Γεννήθηκε στο Μώλο το 1785. Πήρε μέρος στην Επανάσταση από την αρχή. Ακολούθησε τους οπλαρχηγούς Γ. Δυοβουνιώτη, Χρ. Χατζηπέτρο και άλλους. Πολέμησε σε διάφορες μάχες, όπως στην Άμπλιανη, Δίστομο, Αγία Μαρίνα και Αράχοβα όπου πληγώθηκε στο αριστερό χέρι. Το 1865 έκανε αίτηση στην Επιτροπή και ζητούσε βοήθεια γιατί ήταν γέροντας 80 χρονών ανίκανος από τις πληγές, με πολυάριθμη οικογένεια η οποία λιμοκτονούσε γιατί το γεωργικό επάγγελμα δεν είχε αρκετά έσοδα για να ζήσει. Η Επιτροπή Εκδουλεύσεων τον κατάταξε απλό Στρατιώτη με Α.Μ. 10085.

2. Γαλλής Αποστόλης

Πήρε μέρος στην Επανάσταση από το 1821 ως το 1829. Ακολούθησε διάφορους οπλαρχηγούς και το Δήμο Λιούλιο. Παραβρέθηκε και πολέμησε σε πολλές και διάφορες μάχες. Πληγώθηκε θανάσιμα στη μάχη της Θήβας. Η Επιτροπή Εκδουλεύσεων τον κατάταξε απλό Στρατιώτη με Α.Μ. 9346.

3. Γεωργίου ή Σαλάτας Ιωάννης

Όταν άρχισε ο αγώνας ήταν 14 χρονών. Πήρε μέρος στην Επανάσταση από την αρχή ως το 1828. Ακολούθησε διάφορους οπλαρχηγούς. Πολέμησε στα Βρυσάκια Χαλκίδας με τον Διαμαντή Ολύμπιο, στο Μεσολόγγι με τον Γεώργιο Κίτσο και σε διάφορες άλλες μάχες στην Πελοπόννησο με τον Θ. Γρίβα μέχρι το 1828. Μετά κατατάχτηκε στην χιλιαρχία του Υψηλάντη στις διαταγές του Σπύρου Μήλιου και ήταν επικεφαλής σε συντρόφους του. Η Επιτροπή Εκδουλεύσεων τον κατάταξε απλό Στρατιώτη με Α.Μ. 10084

4. Γκατζέλης Νικόλαος

Πήρε μέρος στην Επανάσταση σε όλο το διάστημα του αγώνα. Ακολούθησε διάφορους οπλαρχηγούς και πολέμησε σε πολλές μάχες. Ήταν πενήνταρχος επικεφαλής σε 25 συντρόφους του. Πέθανε το 1857 και άφησε 4 παιδιά ορφανά. Η Επιτροπή Εκδουλεύσεων τον κατάταξε απλό Στρατιώτη με Α.Μ. 5455.

5. Ζώτας Ιωάννης

Πήρε μέρος στην Επανάσταση από την αρχή ως το τέλος Ακολούθησε τον οπλαρχηγό Δήμο Λιούλιο και διάφορους άλλους. Πολέμησε στην Αράχοβα,

στην Αιτική, στη Ναύπακτο και σε πολλές άλλες μάχες. Η Επιτροπή Εκδουλεύσεων τον κατάταξε απλό Στρατιώτη με Α.Μ. 2128.

6. Κατσέλας ή Κατζέλας Αναγνώστης

Πήρε μέρος στην Επανάσταση από την αρχή μαζί με τα αδέρφια του Στάθη, Γιάννη και Νικόλα. Ακολούθησε διάφορους οπλαρχηγούς. Πολέμησε στη Μενδενίτσα, στη Γέφυρα του Σπερχειού (Αλαμάνα), στην Υπάτη, στη Στυλίδα και Αγία Μαρίνα, όπου το 1822 σκοτώθηκε πολεμώντας ηρωικά. Το όνομά του αναφέρεται στο φάκελο του αδερφού του Νικόλα.

7. Κατσέλας ή Κατζέλας Γιάννης

Πήρε μέρος στην Επανάσταση από την αρχή μαζί με τα αδέρφια του Αναγνώστη, Νικόλα και Στάθη. Ακολούθησε διάφορους οπλαρχηγούς Γ. Δυοβουνιώτη, Μακρυγιάννη κλπ. Πολέμησε στην Μενδενίτσα, Αλαμάνα, Υπάτη, Βασιλικά, Στυλίδα, Αγία Μαρίνα, Πελοπόννησο, Αιτική. Στη μάχη στο Νεόκαστρο βγήκε από την πολιορκία και στη μάχη της Αθήνας-Πειραιά σκοτώθηκε. Το όνομά του αναφέρεται στο φάκελο του αδερφού του Νικόλα.

8. Κατσέλας ή Κατζέλας Νικόλας

Από την αρχή της Επανάστασης μάζεψε αρκετούς αγωνιστές και αγωνίστηκε ως το τέλος. Ακολούθησε διάφορους οπλαρχηγούς, το Δυοβουνιώτη, Αρχοντόπουλο, Μήτρο Λιακόπουλο, Μακρυγιάννη και λοιπούς. Πολέμησε στη Μενδενίτσα στην πολιορκία της με πολλούς συγχωριανούς του και μετά την παράδοση των Τούρκων τους πέρασαν «εν στόματι μαχαίρας». Πολέμησε επίσης στη Γέφυρα της Αλαμάνας στις Θερμοπύλες, στην Υπάτη, Βασιλικά, Στυλίδα, Αγία Μαρίνα, Νευρόπολη, Βρυσάκια, Μύλους Ναυπλίου, Τριπολιτσά, Βέρβενα, Κουνοπία, Νεόκαστρο και σε διάφορους ακροβολισμούς στο Μοριά και στη Ρούμελη. Κατατάχτηκε στην χιλιαρχία του Γ. Δυοβουνιώτη σαν εικοσιπένταρχος και αποσύρθηκε από το στρατό το 1831. Η οικογένειά του έγινε ολοκαύτωμα στον αγώνα. Έχασε τρία αδέρφια του, τον Αναγνώστη, Γιάννη και Στάθη. Η Επιτροπή Εκδουλεύσεων τον κατάταξε Υπαξιωματικό Α' τάξης με Α.Μ. 15460 και αρ. ν. μ. 4871 στο νέο μπρώο Υπαξιωματικών.

9. Κατσέλας ή Κατζέλας Στάθης

Γεννήθηκε στο Μώλο το 1810 και είναι ο μικρότερος αδερφός των Γιάννη, Αναγνώστη και Νικόλα. Δώδεκα χρονών το 1821, ακολούθησε τα αδέρφια

του και βοηθούσε τον αγώνα με κάθε τρόπο. Σε κάποια επιδρομή του Ομέρ Βρυώνη πιάστηκε αιχμάλωτος. Δεν άντεξε τις ταλαιπωρίες της αιχμαλωσίας και χάθηκε. Το αναφέρει στον φάκελό του ο αδερφός του Νικόλας.

10. Κοσμάς ή Δρακόπουλος Παναγιώτης

Πήρε μέρος στην Επανάσταση από την αρχή ως το τέλος. Ακολούθησε διάφορους οπλαρχηγούς και το Δήμο Λιούλιο. Πολέμησε στην Αράχοβα, στην Αττική, στη Ναύπακτο και σε πολλές άλλες μάχες. Η Επιτροπή Εκδουλεύσεων τον κατάταξε απλό Στρατιώτη με Α.Μ.1598 και αρ. ν. μ. 633 στο νέο μπρώο στρατιωτών.

11. Μανδάλης Θεοχάρης

Γεννήθηκε το 1805. Δεκάξι χρονών πήρε μέρος στην Επανάσταση από την αρχή ως το τέλος. Ακολούθησε το Δυοβουνιώτη και πολέμησε μαζί του μέχρι το 1824 στη Μενδενίτσα, Υπάτη, Βασιλικά, Αγία Μαρίνα, από το 1824-1826 με το γέρο-Καρατάσο πολέμησε στο Σκυνόλακα, το 1826-1827 με το Βάσο Μαυροβουνιώτη στο Καματερό και στο Τρίκερι, το 1828 κατατάχτηκε στη χιλιαρχία του Καρατάσου και στην εκατονταρχία του Γεωργάνα Στυλιδιώτη όπου υπηρέτησε μέχρι που διαλύθηκαν τα ελαφρά σώματα. Η Επιτροπή Εκδουλεύσεων τον κατάταξε απλό Στρατιώτη με Α.Μ. 9347.

12. Μανδάλης ή Αθανασίου Παναγιώτης

Πήρε μέρος στην Επανάσταση από την αρχή ως το τέλος. Ακολούθησε διάφορους οπλαρχηγούς επικεφαλής σε αγωνιστές σαν Μαγκατζής. Πολέμησε με τον Δυοβουνιώτη ως το 1824 στη Μενδενίτσα, Υπάτη, Αγία Μαρίνα, Βασιλικά, Βρυσάκια, το 1824-1826 με τον Καρατάσο στο Σκυνόλακα, το 1826-1827 με το Βάσο Μαυροβουνιώτη στο Καματερό όπου πληγώθηκε στο αριστερό χέρι και σκοτώθηκε ένας αδερφός του και μετά στο Τρίκερι. Το 1828 κατατάχτηκε στην χιλιαρχία του Καρατάσου στην εκατονταρχία του Γεωργάνα Στυλιδιώτη σαν Υπαξιωματικός. Υπηρέτησε μέχρι που διαλύθηκαν τα ελαφρά τάγματα. Γεννήθηκε το 1800 και κατά το 1865 ήταν γεωργός στο Μώλο. Η Επιτροπή Εκδουλεύσεων τον κατάταξε Υπαξιωματικό Β' τάξης με Α.Μ. 9348 και αρ. ν. μ. 3317 στο νέο μπρώο Υπαξιωματικών.

13. Μανδάλης... αδερφός του Παναγιώτη

Πήρε μέρος στην Επανάσταση από την αρχή. Ακολούθησε διάφορους οπλαρχηγούς μαζί με τον αδερφό του Παναγιώτη. Πολέμησε στη Μενδενίτσα, Υπάτη, Αγία Μαρίνα, Βασιλικά, Βρυσάκια, Σκυνόλακα και το 1827 σκο-

τώθηκε στη μάχη του Καματερού. Το όνομά του αναφέρεται στο φάκελο του αδερφού του Παναγιώτη.

14 Μπλέτσος Κωσταντίνος

Πήρε μέρος στην Επανάσταση σε όλο το διάστημα του αγώνα. Ακολούθησε διάφορους οπλαρχηγούς. Πολέμησε σε πολλές και διάφορες μάχες. Πέθανε το 1842. Η Επιτροπή Εκδουλεύσεων τον κατάταξε απλό Στρατιώτη με Α.Μ. 5354.

15. Νταλαμάγκας Χρήστου Ευάγγελος

Γεννήθηκε το 1805. Πήρε μέρος στην Επανάσταση από την αρχή ως το τέλος, σε ηλικία δεκαέξι χρονών. Ακολούθησε διάφορους οπλαρχηγούς και το Δήμο Λιούλιο σαν Μαγκατζής επικεφαλής σε 8 αγωνιστές. Πολέμησε στην Άμπλιανη, στο Νεόκαστρο, στην Αράχοβα και στις μάχες της Αττικής. Η Επιτροπή Εκδουλεύσεων τον κατάταξε απλό Στρατιώτη με Α.Μ. 9349.

16. Παππάς Παναγιώτης

Πήρε μέρος στην Επανάσταση από την αρχή ως το 1828. Ακολούθησε διάφορους οπλαρχηγούς Διάκο, Δυοβουνιώτη, Μαυροβουνιώτη, Νοταρά, κλπ. Ήταν πάντοτε επικεφαλής σε 10-15 αγωνιστές τους οποίους μισθοδοτούσε με δικά του έξοδα. Πολέμησε με το Διάκο στη Μενδενίτσα, Δερβέν Φούρκα, Αλαμάνια, Χαλκωμάτα, Υπάτη, με το Δυοβουνιώτη στα Βασιλικά, Στυλίδα, Αγία Μαρίνα, Βρυσάκια, Άμπλιανη, Αράχοβα, Δίστομο και στην Αθήνα με το Νοταρά και στο Χαϊδάρι με τον Βάσο Μαυροβουνιώτη. Η Επιτροπή Εκδουλεύσεων τον κατάταξε απλό Στρατιώτη με Α.Μ. 1631.

17. Σαλάτας Γεωργίου Αθανάσιος

Γεννήθηκε το 1800. Πήρε μέρος στην Επανάσταση από την αρχή ως το τέλος. Ακολούθησε διάφορους οπλαρχηγούς. Πολέμησε με το Γ. Δυοβουνιώτη στη Στυλίδα, Αγία Μαρίνα, Νευρόπολη, Βασιλικά, το 1822 με το Στάϊκο στην πολιορκία της Κορίνθου, το 1824 με τον Αρχοντόπουλο στην Παλιά Πάτρα, επίσης το 1824 ήταν Μπουλουξής επικεφαλής σε 10 αγωνιστές στο Λιδορίκι, στη Βοστίτσα και στο Μεσολόγγι με το Γ. Κίτσο τον αδερφό της Κυρα-Βασιλικής. Το 1826 στην έξοδο του Μεσολογγίου πληγώθηκε στο κεφάλι. Το 1826 πολέμησε στα Δολιανά με το Νικήτα και στο Παλαμήδι με το Γρίβα. Το 1827 με το Σπύρο Μήλιο ήταν δεκανέας στο λόχο του Χρήστου Βάθη και πολέμησε στο Στεβενίκο και στη Θήβα όπου πληγώθηκε στο δεξιό μπρό. Στη μάχη της Πέτρας στις Βρασταμίτες πληγώθηκε στον πρωκτό, τον

κυνήγησε ένας ιππέας τούρκος τον χτύπησε το άλογο και μπήκε κάτω από αυτό, εκεί τον χτύπησε ο τούρκος με πιστόλι. Η Επιτροπή Εκδουλεύσεων στη συνεδρίασή της 200/53 τον κατάταξε Στρατιώτη με Α.Μ. 9328. Επανεξέτασε όμως και άλλη αίτησή του από το 1865 στη συνεδρίασή της 73/7 και τον κατάταξε Υπαξιωματικό Ε' τάξης με Α.Μ. 1803 και αρ. ν. μ. 936 στο νέο μπρώο Υπαξιωματικών.

18. Σταματοπούλος Γεώργιος

Γεννήθηκε το 1805. Νέος πήρε μέρος στην Επανάσταση από την αρχή ως το τέλος. Πολέμησε με το Δυοβουνιώτη στη Μενδενίτσα, στον Λαγού Ρίζα, στα Βασιλικά, στην Αράχοβα, στα Βρυσάκια, στην Άμπλιανη και στο Μοναστήρι Πανάσαρης με τον Γκιόκα όπου σκοτώθηκε ο αδερφός του Κώστας, στην Αθήνα με τον Αρχοντόπουλο, μετά στη φρουρά του Υψηλάντη, το 1829 στον Ανηφορίτη με το Δ. Λιακόπουλο. Όταν οργανώθηκε ο στρατός στα Μέγαρα κατατάχθηκε αλλά πέθανε η μητέρα του και έφυγε στο χωριό του για τον ενταφιασμό της. Η Επιτροπή Εκδουλεύσεων τον κατάταξε απλό Στρατιώτη με Α.Μ. 9266.

19. Σταματοπούλος Κώστας

Πήρε μέρος στην Επανάσταση από την αρχή. Ακολούθησε διάφορους οπλαρχηγούς μαζί με τον αδερφό του Γεώργο. Πολέμησε σε πολλές μάχες, Μενδενίτσα, Βασιλικά, Άμπλιανη και Μοναστήρι Πανάσαρης όπου σκοτώθηκε στη μάχη. Τον αναφέρει ο αδερφός του στα πιστοποιητικά που υπάρχουν στο φάκελό του.

20. Τριανταφύλλου ή Αμπλιανίτης Γεώργιος

Πήρε μέρος στην Επανάσταση από την αρχή ως το τέλος. Ακολούθησε διάφορους οπλαρχηγούς. Πολέμησε σε πολλές μάχες. Βαθμολογήθηκε επίτιμος λοχαγός της Φάλαγγας. Το 1829 ήταν Υπολοχαγός στο 14ο Τάγμα στα Σάλωνα. Πήρε μέρος στον αγώνα κατά της ληστείας και πληγώθηκε πολλές φορές στις μάχες με τους ληστές. Πέθανε το 1852. Η Επιτροπή Εκδουλεύσεων τον κατάταξε Αξιωματικό 6ης τάξης (Υπολοχαγό) με Α.Μ. 1279 και αρ. ν. μ. 1303 στο νέο μπρώο αξιωματικών.

21. Τριανταφύλλου ή Αμπλιανίτης Μήτρος

Κατάγονταν από το χωριό Άμπλιανη Καλλιδρομπτών και εγκαταστάθηκε στο Μώλο. Πήρε μέρος στην Επανάσταση από την αρχή ως το τέλος. Ακολούθησε τον οπλαρχηγό Γ. Δυοβουνιώτη επικεφαλής σε 15 αγωνιστές. Πολέ-

μπσε σε πολλές μάχες και πληγώθηκε δύο φορές. Στις 29/3/1832 η Διοικητική Επιτροπή τον προβίβασε σε εκατόνταρχο. Πέθανε το 1837. Η Επιτροπή Εκδουλεύσεων τον κατάταξε Υπαξιωματικό Ε' τάξης με Α.Μ. 9267 και αρ. ν. μ. 3297 στο νέο μπρώο υπαξιωματικών.

22. Αθανασίου Γεώργιος
23. Αναγνώσταινας Κώστας
24. Αυγέρης Θανάσης
25. Γιάννος Νικόλαος
26. Δορμπίνης Ιωάννης
27. Δορμπινόγαμβρος Δημήτριος
28. Καρακάτζης Γιάννης
29. Κατζέλας Αργύρης
30. Κοσμάς Παναγιώτης ή Δρακόπουλος
31. Κωνσταντίνου Αντώνιος
32. Κωνσταντίνου Παναγιώτης του Ανδρέα
33. Λάγιου Κωνσταντής
34. Παπαγεωργίου Αναγνώστης
35. Παπαδόπουλος Παναγιώτης
36. Σταματόπουλος Κων/νος
37. Τζιντζιρας Ιωάννης Κων/νου
38. Τριανταφύλλου Στάθης

Κολιαβάς Ηλίας

Κλείνω το κεφάλαιο των αγωνιστών του Εικοσιένα με μια πρόσθετη αναφορά σε πρόπαππο του πατέρα μου. Πρόκειται για τον αγωνιστή Ηλία Κολιαβά καταγόμενο από την Άμφισσα του νομού Φωκίδας απ' όπου κρατάει η οικογενειακή μας ρίζα.

Συγκεκριμένα ο παπούς μου Κώστας Κολιαβάς, παιδί πολύτεκνης οικογένειας, αναζητώντας καλύτερη τύχη εγκαταστάθηκε από νεαρή ηλικία στη Λαμία όπου και παντρεύτηκε Μοσσοχωρίτισσα κόρη ιερέα ονόματι Αναστασία, με την οποία απέκτησε έξι γιούς. Ο ένας απ' αυτούς, ο Μενέλαος, σκοτώθηκε στρατιώτης στην Μικρά Ασία. Τα υπόλοιπα πέντε παιδιά του παντρεύτηκαν δύο στη Λαμία, ένα στο Μώλο και δύο στην Αθήνα, και μέχρι

σήμερα όλοι οι φέροντες το όνομα Κολιαβάς στην περιοχή είναι εξ' αίματος απόγονοι του Ηλία Κολιαβά.

Ακολουθως παραθέτω τα αποδεικτικά στοιχεία της ειδικής έρευνας.

Αγρίνιον την 20 Ιουνίου 1865

Προς τον κυρ. Πρόεδρον της επί του αγώνος επιτροπή

Εις Αθήνας

Περί απονομής συντάξεως ή άλλης αναλόγου αποζημιώσεως

Το εσωκλειόμενον πιστοποιητικόν αρκούντως επιμαρτύρησιν, ότι καθ' όλον τον της επαναστάσεως αγώνα υπηρέτησα ως πεζός στρατιώτης την πατρίδα, ότι κινδυνεύσας εις διαφόρους μάχας επολέμησα θαρραλέως κατά των ασπόνδων της πίστεως και ελευθερίας εχθρών, και ότι απολέσας εις τούτον κινητήν περιουσίαν, κατέστην πενέστατος αποζών δυστυχώς στα της προσωπικής μου εργασίας.

Το έθνος και αι κυβερνήσεις του εξ ευγνωμοσύνης προς τους υπερασπιστάς της υπηρεσίας επέδωκε κατά το μάλληλον και ήττον αμοιβάς αναλόγους, στα των οποίων ανακούφισαν και παραμύθευσαν τας κοινωνικάς ανάγκας, εις μόνον εμέ ατυχώς δεν εξεπλήρωσαν ουδεμίαν, υποχρέωσιν, και εντεύθεν αδικούμενος δικαιούμαι να επικαλεσθώ την δικαιοσύνη των Σ. Μελών της Επιτροπής ήν και θερμοπαρακαλώ να ευαρεστηθή και γνωμοδοτήσκει όπως μοι δοθή ανάλλογος μνησιαία σύνταξις, ή άλλη αναλλογος αποζημιώσις, προς ικανοποίησιν των εις το έθνος εκδουλεύσεών μου.

Έργον ου μόνον δικαιοσύνης, αλλά και φιλανθρωπίας είναι να βραβευθώ τουλάχιστον ήδη, ότι προσεγγίζω τας πύλας του θανάτου, ίνα μην εις τας αγωνίας αυτού φέρω επί της καρδίας πίεσιν επώδυνον, ότι εκτεθείς εις τόσους κινδύνους, ουδ' ελάχιστον ψυχίον έλαβον από την γενικήν του έθνους τράπεζαν.

Ο Κύριος Έπαρχος Τριχωνίας παρακαλείται να συμμορφωθή με τον 6ον και 7ον παράγραφον των οδηγιών της Επιτροπής.

Ευπειθέστατος
Ηλίας Κολιαβάς

Πιστοποιητικόν

Πιστοποιούμεν οι υποφαινόμενοι επί τη οριζομένη από τον ποινικό Νόμο ποινή και επί τη υποχρέωση της ανηκούσης πολιτικής αποζημιώσεως ότι ο εξ Αμφίσσης Ηλίας Κολιαβάς ετών εξήκοντα υπηρέτησε την πατρίδα στρατιωτικώς απ' αρχής μέχρι τέλους του υπέρ αυτονομίας ιερού αγώνος και παρευρέθη εις τας εξής μάχας. Εις Κεφαλόβρυσον Καρπενησίου υπό τον Νικόλ. Κούσκουρην και υπό την αρχηγίαν του Μάρκου Βότσαρν.- Εις Νεόκαστρον Προφήτην Ηλία Αμφίσσης και Αράχοβα υπό τον αυτόν Νικόλ. Κούσκουρην υπό την αρχηγίαν του Νώντα Βότσαρν.- Εις Δίστομον υπό τον Νικόλ. Βότσαρν.- Εις την έξοδον των πολιορκουμένων εις Μεσολόγγιον υπό τον Νώνταν Βότσαρν, ως και κατά την εκστρατείαν Καραϊσκάκη εις Σούνιον και Πειραιά και τέλος υπό τον Νικόλαον Ζέρβαν και την αρχηγίαν του Στρατηγού Ι. Μαμούρη εις την πολιορκίαν της Βονίτσας και ότι καθ' όλον τούτο το διάστημα έδειξε ανδρίαν αξίαν επαίνου.

Εις πίστωσιν των ανωτέρω προς δε και ότι αδικήθην ουδεμία λαβών αμοιβήν του κινδύνου της ζωής του δίδομεν αυτώ το παρόν ίνα τω χρησιμεύση όπου δει.

Εν Αγγρινίω την 20 Ιουνίου 1865

Οι Πιστοποιούντες

Ν. Ζέρβας

Ν. Μπότσαρνης

Ν. Κούσκουρης

Γνήσιαι αι υπογραφαί των
Νικολ. Ζέρβα Ν. Μπότσαρν και Ν. Κούσκουρη.

Αγγίνιο την 20 Ιουνίου 1865

Ο Δήμαρχος Αγγινίου

... Δημητρόπουλος

(Σφραγίδα Δημαρχείου Αγγινίου)

ΥΣΤΕΡΟΓΡΑΦΟ

Στις προηγούμενες σελίδες, και βάσει των ερευνών, έκανα σύντομη αναφορά στις πατρογονικές μου ρίζες. Θέλω εδώ, και ως μου επιτραπεί το εγχείρημα, να καταθέσω συμπληρωματικά, τι προκύπτει και από την πλευρά της μητέρας μου Μαρίας Ιωάννου Ζώτα.

Στο κεφάλαιο Μωλιώτες Αγωνιστές του 1821 αναφέρεται το ονοματεπώνυμο Ιωάννης Ζώτας. Χωρίς αμφιβολία η συνταύτιση του ονοματεπώνυμου παραπέμπει σε πρόπαππο της μητέρας μου.

Επίσης στο μνημείο των ηρωικώς πεσόντων στους πολέμους 1912-1922 μεταξύ των άλλων συμπολιτών μας, υπάρχει χαραγμένο και το ονοματεπώνυμο **Ευστάθιος Ι. Ζώτας**

Πρόκειται για αδελφό της μητέρας μου, το όνομα του οποίου έδωσαν στην ταπεινότητά μου, εις ανάμνηση εκείνου που δεν γύρισε...

* * *

1 10/22/22 London
1888

Let the ... to ...
...

Apr 20, 1888

12. Place

...

...

A. T. ...

...

mal propolitione dicitur per dicitur
quod parvitate substat. Et quod dicitur
quod dicitur, quod dicitur dicitur
Et dicitur dicitur dicitur per.

Et quod dicitur dicitur dicitur
mal quod dicitur dicitur dicitur
dicitur dicitur dicitur dicitur
quod dicitur dicitur dicitur dicitur
dicitur dicitur dicitur dicitur
dicitur dicitur dicitur dicitur
dicitur dicitur dicitur dicitur
dicitur dicitur dicitur dicitur
dicitur dicitur dicitur dicitur
dicitur dicitur dicitur dicitur
dicitur dicitur dicitur dicitur
dicitur dicitur dicitur dicitur

Et dicitur dicitur dicitur dicitur
dicitur dicitur dicitur dicitur
dicitur dicitur dicitur dicitur
dicitur dicitur dicitur dicitur
dicitur dicitur dicitur dicitur
dicitur dicitur dicitur dicitur
dicitur dicitur dicitur dicitur
dicitur dicitur dicitur dicitur

Et dicitur dicitur dicitur dicitur
dicitur dicitur dicitur dicitur
dicitur dicitur dicitur dicitur
dicitur dicitur dicitur dicitur

Handwritten title or header at the top center of the page.

111.28

Main body of handwritten text, appearing to be a list or a series of entries, written in a cursive script.

1. *Handwritten text, possibly a list or index.*

Handwritten text, possibly a list or index.

Handwritten text, possibly a date or reference.

Handwritten text, possibly a name or title.

Handwritten text, possibly a name or title.

Handwritten text, possibly a name or title.

Handwritten text, possibly a name or title.

ΠΙΚΡΗ ΜΝΗΜΗ

Με το φαρί της θύμησης καλπάζει ο λογισμός
κι' από του Πόντου τα στενά περνά στην Ανατόλια.
Καίγεται η Σμύρνη σύγκορμη και στ' Αϊβαλί σεισμός
από το μίσος του Πασά και των εχθρών τα βόλια.

Στην εκκλησιά ο Χρυσόστομος σηκώνει το σταυρό
κι' αντιλαλεί ευφρόσυνα το «δόξα εν Υψίστοις».
Κι' έρχεται η Δόξα με φιλή στο μέτωπο πυρό
και τον υψώνει μάρτυρα του Έθνους και της Πίστης.

Ανέλπιστη κι' ανάκατη και ξαφνική η φυγή
λυπητερά ένα θάνατο σημαίνουν οι καμπάνες
κι' ως προσπαθούν οι πρόσφυγες να φύγουν την οργή
χάνουν οι μάνες τα παιδιά και τα παιδιά τις μάνες.

Δέξου Ελλάδα αδούλωτη μέσα στην αγκαλιά
τ' αποδιωγμένα νέα σου παιδιά απ' τη Μικρασία
και κάνε με τα μητρικά κι' ολόθερμα φιλή
να σβήση από τα μάτια τους η δάκρυνη υγρασία

Μ' ένα κομμάτι πρόφτασε από δική σου γη
ν' απαλλογούν απ' τα σκληρά τα νύχια της ανίας
κι' αφού την αιματόφυρτη γιατρέψουνε πληγή
να ξαναβρούνε τον παλιό ρυθμό της Ιωνίας.

Εδώ του μαρτυρίου τους θα στήσουν το σταυρό
και θ' απλωθούν τα πλουμιστά της τέχνης τους συντέφια
κι' απάνω στις περήφανης πατρίδας τον κορμό
θα περπατήσουν την αυγή δικά μας σταυραδέρφια...

Με το φαρί της θύμησης καλπάζει ο λογισμός
κι' από του πόνου τα στενά περνά στη Μικρασία.
Με λούλουδα θυμητικά γεμίζει ένας γκρεμός
πόχουν αψάδα στη θωριά και πίκρα στην ουσία.

Από τη συλλογή «Χώμα και Χρώμα» 1992

Το ποίημα γράφτηκε στις 3.9.1972 με τη συμπλήρωση 50 χρόνων (1922-1972) από την Μικρασιατική καταστροφή και δημοσιεύτηκε σε δυο εφημερίδες, Αθηναϊκή και επαρχιακή. Συμπεριλαμβάνεται στον τόμο «Εθνική Μνημοσύνη» 1973 του Χρ. Σολωμινίδη και στην Ανθολογία του Απ. Μαγγανάρη, έκδοση 1988.

Υπαίθριο σφαγείο ζώων στη Μ. Ασία το 1922 για τις ανάγκες του στρατού. Ο ένας εκ των πέντε στρατιωτών (νομίζω ο μεσαίος) είναι ο Ευστάθιος Ζώτας αδερφός της μητέρας μου, που έπεσε μαχόμενος.

Φωτογραφία του 1922 από τη Μ. Ασία. Άνω αριστερά ο πατέρας μου Γεώργιος Κολιβάς με άλλους στρατιώτες στο Αφιόν Καραχισάρ, για το οποίο μιλούσε τακτικά.

Φωτογραφία σταλμένη στην οικογένειά τους από τους αδελφούς Ευθυμίου, Κώστα και Χρίστο, φαρμακοποιός μετέπειτα ο πρώτος στον Μάλο, γνωστός πλοιοπότης ο δεύτερος στην Αθήνα.

Γιάννης Χονδρόπουλος
Ευσάθιος Αλεξ. Ζώτας

Κάρτ ποστάλ του Γιώργου Ιωάννου Ζώτα σταλμένο στην οικογένειά του, από την Προύσα όπου υπηρετούσε ως μάχιμος στρατιώτης. Ήταν αδερφός του Στάθη που έπεσε στην Μικρασία και αδερφός της μητέρας του Κωστάκη Δέσποινας (και της δικής μου φυσικά). Όσο για τον Κωστάκη αυτός ήταν ο Κώστας Θεοχάρους Μανδάλης ένας ωραίος λυρικός ποιητής που έφυγε πρόωρα. Ο Γ. Ζώτας με την αποστράτευσή του εγκαταστάθηκε στη Σούρπη Αλμυρού εργάστηκε ως γραμματέας δικαστηρίου, αργότερα δикоλάβισε έκανε τρία παιδιά και στην κατοχή έπεσε θύμα του εμφυλίου σπαραγμού.

Γιάννης Μανδάλης

Ο ποιητής Κώστας Μανδάλης
του Θεοχάρους και της Δέσποινας
1918-1971

ΤΡΙΑ ΠΟΙΗΜΑΤΑ ΤΟΥ Κ. ΜΑΝΔΑΛΗ

Η ΔΟΥΛΙΤΣΑ

Σ' ένα μαγαζί μεγάλο, που γιομάτο είναιπραμάτια,
ώρα τώρα μια δουλίτσα όμορφη έχει σταθεί
και... αφού λεφτά δεν έχει αγοράζει με τα μάτια,
πουν' με δάκρυα γιομάτα η φτωχούλα ό,τι ποθεί.

Με το νου φοράει παπούτσια, ολομέταξη μια φούστα,
μπριλντένιο ένα βραχιόλι, που της πάει τόσο φίνα,
κι' άλλα κι' άλλα κι' έχει τώρα, με τα διαλεχτά της γούστα.
αδειασμένη σε μιαν ώρα με τη σκέψη τη βιτρίνα.

Στολισμένη όπως είναι με μια πριγκιπέσσα μοιάζει,
και το νιο του θρύλλου ακόμα περιμένει να φανεί,
μα... ο διπλάνος καθρέφτης, της φτωχούλας ξεσκεπάζει
την ποδίτσα της που είναι απ' αλάτιζινο πανί.

ΣΕΒΝΤΑΣ

Πώς μου φληγίζει ένας σεβντάς, τούτη τη δόλια μου καρδιά,
που μέσ' στα στήθη μου χτυπάει κι' απαλοδέρνει.
Ένας σεβντάς που τα παλιά στο νου μου πάλη αραδαριά
τα ξαναφέρει.

Στη ράχη κείνη του Αν-Λιά νοιώθω να κάθομαι και κει
τα μέρη γύρω αγκαλιαστά να τ' αγναντεύω,
και κάποιες πούζησα χαρές, πάνω στην Άγια Κυριακή
τώρα να κλαίγω.

Πάλι την πρώτη μου ζωή δεύτερη τώρα να περνώ,
γεμάτη ελπίδες της καρδιάς νάναι η γδύμια
κι' όλη τη νύχτα ξάγρυπνος τραγουδιστής να τριγυρνώ
στα καλντερίμια.

*Μπροστά στην πόρτα της καλής, πρώτη μου αγάπη και παλιά,
ο κρύφιος πόθος να με φέρνει μουσαφίρη,
για να με δει να λαχταρά, με τα δυο μάτια της, πουλιά.
στο παραθύρι.*

*Πώς μου φλογίζει ένας σεβντάς, τούτη τη δόλια μου καρδιά
που μέσ' στα στήθη μου χτυπάει κι' απαλοδέρνει.
Ένας σεβντάς που τα παλιά στο νου μου πάλι αραδαριά
τα ξαναφέρει.*

ΝΟΣΤΑΛΓΙΑ

*Αλήθεια, τί δε θάδινα αν μπόραγε να μ' έβρει
με τα μαλλιά ξεχιόνιστα, με ξέθολη ματιά,
παιδάκι, πάλι, ξέγνοιαστο, μια νύχτα του Δεκέμβρη,
στο παραγώνι εκεί κοντά αντίκρυ απ' τη φωτιά.*

*Νάναι γιαγιάδες γύρω μου, γονιοί, πάπποι προπάπποι
κι' ενώ ο βοριάς σφυρίζοντας θα δέρνει τα κλιριά,
να μοιλογάν για ξωτικές, να λην για τον αράπη,
για τον τρανό το δράκοντα πούχε θεριού θωριά.*

*Να καρτεράω να ξαναρθεί, γιομάτος πάλι δώρα,
ο μπάμπας, την αυγή θαμπά τριγύρω απ' τα νησιά.
Αλήθεια! τί δε θάδινα να πέρναγα μian ώρα
παιδάκι πάλι ξέγνοιαστο σ' αυτήν την ξεγνοιασιά.*

*Η Δέσποινα Μανδάλη στη
σχολή μαιών Αθηνών το
1923. (δεύτερη από αριστε-
ρά στη σειρά των ορθίων)*

Ο ΓΟΥΣΤΑΥΟΣ ΦΛΩΜΠΕΡ ΣΤΟ ΜΩΛΟ ΤΟ 1850

Ο Γάλλος συγγραφέας Γουσταύος Φλωμπέρ (1821-1880) εκτός από πετυχημένος μυθιστοριογράφος υπήρξε κι ένας αποφασιστικός για τον καιρό του περιηγητής με στόχο όχι μόνο να δει και να γνωρίσει, αλλά και να περιγράψει και καταγράψει με τη γλαφυρή πένα του και τη συγγραφική του δεξιότητα, τόπους και ιστορικά περιστατικά χρήσιμα και πολύτιμα για τις κάθε λογής έρευνες στις μετέπειτα εποχές και τις κάθε είδους αναζητήσεις στους καιρούς που περπάτησε και στους χώρους που περιήλθε.

Από νεαρή ηλικία ο Γουσταύος Φλωμπέρ ένοιωσε μέσα του το ενδιαφέρον της περιήγησης. Ένα ενδιαφέρον που τον έσπρωχνε καθημερινά και ακατάπαυστα μέσα και έξω από την πατρίδα του στα μεγάλα ταξίδια των περιηγήσεων που πραγματοποίησε, και των εντυπώσεων που αποθησαύρισε σε βιβλία και τόμους. Έτσι και αφού περιόδευσε την αχανή πατρίδα του Γαλλία και αποκόμισε τις εντυπώσεις του από Τουραίνη (παλαιά επαρχία περί την πόλη Τούρ, και μέχρι Βρετάνη-βορειοδυτική Χερσονησώδη χώρα της Γαλλίας επί του Ατλαντικού ωκεανού), ο νεαρός και αξεδίψαστος Γουσταύος Φλωμπέρ περνάει στην Ιταλία και την Ελβετία και διασχίζει και περπατάει τις χώρες με το ενδιαφέρον για την έρευνα που τον διακρίνει και την δίψα για την ιστορική μάθηση που τον κατακρατεί και τον εξουσιάζει.

Στην πολύχρονη ταξιδιωτική του προσπάθεια, επισκέπτεται διαδοχικά την Αίγυπτο, την Παλαιστίνη, τη Μικρά Ασία, την Κωνσταντινούπολη, την Τύνιδα, την Καρχηδόνα και πολλές άλλες ακόμα περιοχές, και συγκεντρώνει από παντού στοιχεία και υλικό για τις περιγραφές των περιηγητικών του σελίδων.

Στην Ελλάδα ο Γουσταύος Φλωμπέρ ήρθε με άφιξη στον Πειραιά, Τετάρτη 6 (18) Δεκεμβρίου 1850. Να σημειωθεί ότι την εποχή εκείνη η Ελλάδα ακολουθούσε το Ιουλιανό ημερολόγιο, και ότι το Ρωμαϊκό καθιερώθηκε το 1923. Έτσι υπάρχει μια διαφορά ανάμεσα στις ημερομηνίες που δίνει ο Φλωμπέρ και τις ημερομηνίες του Ελληνικού ημερολογίου. Αξίζει να πούμε ακόμα ότι την εποχή του ταξιδιού του Φλωμπέρ στην Ελλάδα δεν υπάρχουν δρόμοι. Υπάρχουν δύσβατοι κατσικόδρομοι και βατόκλειστα μονοπάτια. Τριάντα λεύγες αμαξωτούς δρόμους (μία λεύγα ισοδυναμεί με περίπου 4 χιλιόμετρα) διέθετε όλους κι όλους η Ελλάδα το 1854. Το αναφέρει ο ΕΤΜΟΝΤ ΑΜΠΟΥΤ στο βιβλίο του «Σύγχρονος Ελλάδα» έκδοση ΧΑΣΙΕΤ ΠΑΡΙΣΙ 1907 και αναλυτικά τα πράγματα στον καιρό τους έχουν ως ακολούθως:

Αθήνα-Πειραιάς δρόμος βατός 2 λεύγες
 Αθήνα-Ελευσίνα δρόμος βατός 4 λεύγες
 Ελευσίνα-Θήβα δρόμος κακός 9 λεύγες
 Αθήνα-Κηφισιά δρόμος μέτριος 4 λεύγες
 Καλαμάκι Κορινθίας-Λουτράκι δρόμος καλός 2 λεύγες
 Καλαμάκι-Κόρινθος δρόμος μέτριος 3 λεύγες
 Ναύπλιο-Αργος δρόμος καλός 3 λεύγες
 Πύλος-Μεθώνη δρόμος που δεν έχω δει 3 λεύγες
 σύνολο 30 λεύγες.

Με το που φτάνει ο Γουσταύος Φλωμπέρ στην Ελλάδα, πρώτη του φροντίδα και διακαής του πόθος είναι να γνωρίσει τα αθάνατα μνημεία του αρχαίου πολιτισμού της, καθώς και τους ιστορικούς χώρους της Αθήνας και της γύρω περιοχής της. Αμέσως και με ακούραστο θαυμασμό περιφέρεται διαδοχικά και σε δύο στάδια στη διάρκεια παραμονής του στην Ελλάδα, την Ακρόπολη, το Ναό της Απέρου Νίκης, τον Παρθενώνα, το Ερέχθειον, την Πινακοθήκη. Επισκέπτεται ακόμα το Θησείο, το μνημείο του Φιλοπάππου, τον Βασιλικό Κήπο, τη Βουλή, τους Βασιλικούς Σταύλους, την Πύλη του Αδριανού, το Οδείο Ηρώδου Αττικού, την Αγορά, το Στάδιο, την Πνύκα, τον Βοτανικό κήπο, τον Ιλισό, την Κηφισιά, τον Μαραθώνα και πάρα πολλά ακόμα ιστορικά μνημεία και τόπους της Αττικής Και την ημέρα της εξόδου του από την Αθήνα σημειώνει:

«... Σήμερα 4 Ιανουαρίου 1851 Σάββατο, ξεκινήσαμε από την Αθήνα 9 το πρωί με συνοδεία ένα δραγουμάνο (διερμηνέα), ένα μάγειρα, ένα χωρο-

φύλακα και δύο μουλαράδες...». Τα μουλάρια και τα άλογα είναι τα μόνα μεταφορικά μέσα και σε κάθε ευκαιρία ο περιηγητής τα αναφέρει στο κείμενό του. Οδεύοντας μέσω Δαφνίου πορεύεται εις Ελευσίνα, Μάνδρα, Κάζα, Κρικεκούκι, Λιβαδειά, Αράχωβα, Δελφοί, Τοπόλια και Γραβιά...

ΘΕΡΜΟΠΥΛΕΣ-ΜΩΛΟΣ

Αλλά από 'δω και κάτω ο λόγος πλέον στον Γουσταύο Φλωμπέρ με το κείμενό του που ακολουθεί από το βιβλίο του «Το ταξίδι στην Ελλάδα 1850-1851» σε μετάφραση Π.Α. ΖΑΝΝΑ, 1989, έκδοση ΟΛΚΟΣ.

Πέμπτη 9. - Βγαίνοντας από τη Γραβιά τροχάζουμε για ένα γεμάτο ημίωρο και φθάνουμε στους πρόποδες του βουνού. Είναι σκεπασμένο βαλανιδιές, προχωρούμε κάτω από τα δέντρα, νιώθουμε το πρωινό αγέρι και τη μυρωδιά των πεσμένων φύλλων. Όταν φθάσαμε στην αρχή του δάσους με τα χαμόδεντρα, στις παρυφές του, μια ακτίνα ηλίου φώτιζε από χαμηλά τις βαλανιδιές: ήταν ολότελα η Γαλλία το Νοέμβριο.

Ο δρόμος ανηφορίζει και κατηφορίζει κάτω από τα δέντρα· κορμοί ολότελα γκρίζοι, δίχως ούτε ένα φύλλο, ξαπλωμένοι καταγής με τα παράξενα ακρωτηριασμένα κλαριά τους. (Πριν φθάσουμε στη Λιβαδειά, είχαμε δει ένα παρόμοιο δέντρο στην άκρη του ρυακιού· κοιταγμένο καταμέτωπο (ήταν ξαπλωμένο λοξά) ως προς την κυρτή του γραμμή, τα δύο μεγάλα του εξογκώματα έμοιαζαν με μαστούς και ο κορμός, το στήθος, ξεκινούσε πιο ψηλά). Κάθε τόσο ένα ξέφωτο· σε κάποιο σημείο, οι μικρές βαλανιδιές έχουν τα κλαριά τους ολότελα σκεπασμένα με πράσινες λειχήνες, βελουδέιες, σαν να είχαν βάλει τα κλαριά σε θηκάρι.

Από ψηλά έχεις τον Παρνασσό εντελώς πίσω σου. -Κάθοδος. -Το βουνό ονομάζεται Λαφοβούνι, κάνουμε μια στάση στα δύο τρίτα του ύψους του. - Προγευμα σε μια πηγή. Από το σημείο αυτό η θέα απλώνεται σε ένα τμήμα της πεδιάδας των Θερμοπυλών ένα κομμάτι θάλασσα (Μαλιακός κόλπος) δεξιά· στο βουνό, απέναντι αριστερά η Λαμία.

Κατεβαίνουμε για άλλη μισή ώρα και γυρίζουμε δεξιά στα ριζά του βουνού από το οποίο κατεβήκαμε.

Ο Μαλιακός κόλπος απλώνεται μπροστά μας· η πεδιάδα είναι γυμνή, ασπρουδερό χαλίκι -που αντηχεί κάτω από τα πόδια των αλόγων-, με κάποια ρυάκια που κυλούν απάνω της. Στους πρόποδες του βουνού, που πρέπει να το προσπεράσουμε, πλούσια πηγή ζεστού νερού. Πριν φθάσουμε εκεί, ένας σταθμός χωροφυλακής. Συνεχίζοντας το δρόμο, έχουμε αριστερά ένα μεγάλο βάλτο που απλώνεται ως τη θάλασσα, και δεξιά ένα μακρύ φουσκωτό λόφο, σε δύο επίπεδα, γεμάτο αγκαθωτά δέντρα, και που πηγαίνει να δέσει με το βουνό. Ένα τέταρτο ύστερα από την πηγή ζεστού νερού, μας οδηγούν σ' ένα τετράγωνο σωρό όπου υπάρχουν πέτρες (απομεινάρια τοίχου;) και μας λένε πως εδώ βρισκόταν το λιοντάρι του Λεωνίδα. Ένα τέταρτο της ώρας αργότερα, κάπως πιο μακριά απ' το βουνό και πιο προχωρημένο μέσα στο έλος, ένα είδος τετράγωνου οχυρώματος. Από το σημείο αυτό, όταν γυρίζουμε την πλάτη στο βοριά, στη θάλασσα στο νησί του Νεγρεπόντε, (πρόκειται για την Εύβοια), έχουμε δεξιά την οροσειρά της Θεσσαλίας, με τη Λαμία στη μία άκρη και τη Στυλίδα (κοντά στη θάλασσα) από την άλλη, και αριστερά, στο προτελευταίο επίπεδο, ένα μεγάλο άσπρο βουνό· το βάθος το καλύπτει μια γραμμή απο πιο μικρά βουνά, που πάνω της έρχεται να ακουμπήσει η μεγάλη συνεχιζόμενη, η δεξιά. Πάνω στην αριστερή αυτή πλευρά, για να καταλήξουν σε μας, δυο πλαγιές από εκτάσεις που κατεβαίνουν παράλληλα. Ακολουθεί το βουνό, που κατευθύνεται προς τη θάλασσα, κατεβαίνοντας ως το Μώλο· το ακολουθούμε έχοντάς το πάντα δεξιά ώσπου να φθάσουμε στο Μώλο. Σε λίγο ανακαλύπτουμε, ανοιχτή στη μέση, μια βαθιά τάφρο, κάτι σαν διάδρομο κάπως καμπύλο, κάπως λοξό. Αν τραβούσαμε μια ίσια γραμμή, θα κατέληγε ανάμεσα στη Στυλίδα και την Αγία Μαρίνα, μικρό χωριουδάκι αριστερά από τη Στυλίδα.

Πού ήταν οι Θερμοπύλες; Ο οδηγός μας και ο BUCHON συμφωνούν. Όταν ο Γιώργης μας είπε: «Εδώ που βρίσκεστε», μας φάνηκε παράλογο. Γιατί οι Πέρσες δεν περνούσαν από πιο πέρα, από το βουνό που κατεβήκαμε σήμερα το πρωί; Ποιός τους υποχρέωνε να έρθουν ως εδώ; Πώς συνέβηκε, κατά τον Ηρόδοτο, και οι Πέρσες έπεφταν στη θάλασσα; Θάλασσα δεν υπάρχει εδώ, απέχει πάνω από μια λεύγα! Μήπως ως θάλασσα πρέπει να εννοούμε βάλτο; Τότε οι Έλληνες πρέπει να βρίσκονταν πάνω σ' εκείνο το λόφο με τα αγκάθια όπου ξεσκιστήκαμε πριν από λίγο για να διαπιστώσουμε αν υπήρχε κάποιο στενό από πίσω, στενό που δεν είδαμε! Το βάλτο τον διασχίζει ένα μεγάλο ρέμα· μήπως είναι ο Σπερχειός; Δεν είδα τα ερείπια του τοίχου του Ιουστινιανού τα οποία αναφέρει ο BUCHON.

Μήπως οι Θερμοπύλες είναι το στενό φαράγγι που από πάνω του βρίσκεται η Βοδανίτσα; Τότε καταλαβαίνω πώς, για να φθάσουν σ' αυτή την κορυφή, οι Πέρσες χρειάστηκαν όλη τη νύχτα. Ποιά είναι η έννοια της συγκεκριμένης λέξης που στον LARCHER μεταφράζεται στενό; Με λίγα λόγια, εκεί, στο βορινό άκρο του μακριού αυτού λόφου, θα πρέπει να βρισκόταν το πέρασμα, ή τότε πρόκειται για το φαράγγι της Βοδανίτσας. Σύμφωνα με αυτή την υπόθεση, οι Πέρσες, από το πλάι, θα μπορούσαν να πέσουν στη θάλασσα, κι εκεί πρόκειται πραγματικά για ένα στενό, και που ανοίγει χαμηλά, που έχει «ένα χώρο πιο πλατύ».

Η αντίρρηση όμως επανέρχεται πάντα: Γιατί οι Πέρσες επέμεναν να έρθουν από το σημείο εκείνο, ενώ πέρα από τις θερμές πηγές, υπάρχει μια μεγάλη είσοδος στο βουνό;

Ως το Μώλο, δρόμος επίπεδος, αρκετά ωραίος, ανάμεσα στα δεντράκια.

ΜΩΛΟΣ, μεγάλο χωριό, απλωμένο σε βλιτόνερα, κοντά στη θάλασσα, απέναντι η Στυλίδα, στην άλλη πλευρά του κολπου. Μείναμε στο σπίτι ενός παπά.

Μώλος, ώρα 8 το βράδυ.

Παρασκευή 10 -Μέρα κουραστική και μεγάλη. Φύγαμε στις 8 από το Μώλο, φθάσαμε στην Κάπραινα (Χαιρώνεια) στις 5 το βράδυ, δίχως να σταματήσουμε παρά μόνο για είκοσι λεπτά περίπου...

Εφημ. «ΜΩΛΙΩΤΙΚΑ ΝΕΑ», Μάρτ.-Απριλ. 1991

* * *

ΠΑΛΙΕΣ ΑΓΡΟΤΙΚΕΣ ΑΣΧΟΛΙΕΣ

Βρισκόμαστε στην προπολεμική εποχή, λίγα χρόνια πριν από το σημαδιακό 1940, τότε που η ζωή ανέβαινε μέσα από τις βαθιές της καταβολάδες κι άνθιζε πάνω στη γη, συνδεδεμένη άρρηκτα με τα στοιχεία της μάνας φύσης.

Με το μάτι καρφωμένο στον ουρανό και τη σκέψη ριζωμένη στην καθημερινή φροντίδα του χωραφιού και της στάνης, ο αγρότης κτηματίας κι ο κτηνοτρόφος παραγωγός, ψάχνει διαρκώς στον ανοιχτό ορίζοντα τα σημάδια του καιρού για να δέσει μ' αυτά τις προσπάθειες της δουλειάς του στον αγροτικό και ποιμενικό χώρο.

Ο ήλιος, ο αέρας και η βροχή είναι τα κυριότερα στοιχεία που πρέπει νάχει με το μέρος του, για να σημειώσει επιτυχία η επίπονη προσπάθειά του, και να πάρει αμοιβή ο απροσμέτρητος κόπος του.

Καμιά αγροτική και ποιμενική ασχολία δεν πρέπει να κινήσει κόντρα στον καιρό κι ενάντια στις φυσικές εναλλαγές των μηνών και των εποχών. Ο χρόνος είναι ο απόλυτος ρυθμιστής και αυτός θα αμείψει κατά τη θέλησή του, τους ανθρώπους, κυρίως της υπαίθρου, γιατί αυτοί βρίσκονται γυμνοί κι απροστάτευτοι μέσα στην παντοδυναμία, του άστατου καιρικά περάσματός του.

Με την διορατική οξύτητα του πνεύματός του, ο άνθρωπος της υπαίθρου, είτε στο βουνό παλεύει, είτε στη θάλασσα αναλώνεται, είτε στον κάμπο σκαλίζει με την αξίνα τα χώματα της γης, θα διαπιστώσει αλάνθαστα και θα αποδεχτεί καθοριστικά τον ορισμό που ο ίδιος σφικτιόδεσε επιγραμματικά και μέσα του συνόψισε αυτή τη σκληρή κι αμετάσειστη αλήθεια:

«Όσο θέλεις δούλευε, όσο θέλει θα σου δώσει».

Αυτή είναι η αλήθεια. Μια αλήθεια πικρή, καταστρεπτική, συχνά συντριπτική, όμως καθοριστική για την πορεία του αγρότη και για τη μοίρα του

ανθρώπου. Ο καιρός-χρόνος είναι ο αμείλικτος ρυθμιστής των αγροτικών προσπαθειών, ο απρόσωπος ήρωας και πολυπρόσωπος δυνάστης που θα σαρώσει συχνά αλύππτα τα πάντα, ή που με σχετική συγκατάβαση θα παραχωρήσει τα ελάχιστα.

Τα κατώματα λοιπόν και τις διαθέσεις αυτού του πρωταγωνιστή των φυσικών συνθηκών θα πρέπει να παρακολουθεί ο άνθρωπος της υπαίθρου καθημερινά, και ανάλογα με τις διαθέσεις του να ρυθμίζει τις δουλειές του μήνα, της εποχής, του χρόνου ολόκληρου.

Όχι μόνο χωρίς την Πανεπιστημιακή, αλλά και χωρίς τη στοιχειώδη μόρφωση ο προγονός μας τα κατάφερε άριστα να καλλιεργήσει, να ζήσει και να προκόψει, κρατώντας τη σκυτάλη δυνατά στα χέρια του, μέχρι την οριστική παράδοσή της στους νεώτερους δρομείς. Με την κληρονομημένη, και στη συνέχεια με την από τον ίδιο αποκτημένη πείρα, κατέβηκε στον κάμπο της ζωής με την αυγή, και βάζοντας τα καματερά στο ζυγό, αυλάκωσε τη γη με το υνί, σκόρπισε με το χέρι του το σπόρο στην καλλιεργημένη επιφάνεια, και στη συνέχεια τον έκλεισε από πάνω με την ξυλοπλεγμένη σβάρνα, προτού τον τοιμπολογήσουν τα πειρινά του ουρανού, αυτά που ανέμελα χρονικά διεκδικούν αυθαίρετα την επιβίωσή τους, στο περίσσειμα, αλλά και στο υστέρημα του ανθρώπινου μόχθου.

Αν θελήσουμε ν' ανατρέξουμε μέσα στη ζωή του παλιού καιρού με πρόθεση τη νοερή παρακολούθηση της δουλειάς στους τομείς της υπαίθριας απασχόλησης που τότε αποτελούσε τον βασικό πυρήνα σε ποσοστό 95% στο όλο παραγωγικό και αποδοτικό έργο του τόπου μας, θα χρειαζότανε και χρόνος πολύς και σελίδες αμέτρητες. Η βαριά βιοπάλη του αγρότη γενικά του εργάτη της γης, του κτηνοτρόφου, του ψαρά, του επαγγελματοβιοτέχνη, στα χρόνια που περιγράφουμε δε γνώριζε τίποτα από τα αργότερα αποκτημένα οχτώρα μεροκάματα, και από τα οριστικά σημερινά δικαιώματα, ρεπό, άδειας, αργίας, επιδομάτων και ότι άλλο παραχωρεί και διασφαλίζει η σύγχρονη εργατική νομοθεσία.

Ο μόχθος του εργαζόμενου άπλωνε βασανιστικά πάνω στις 365 μέρες του χρόνου και πήγαινε τότε με βροχή, τότε με ήλιο, με χιόνια και βοριά, είτε τσοπάνης ήταν ο εργαζόμενος, είτε γεωργός, ψαράς ή βιοτέχνης, μέσα στις συνθήκες του καιρού, όπως εκείνες έρχονταν κάθε φορά, κυριαρχώντας στη γύρω φύση.

Για νάχει όμως ο αναγνώστης του σύγχρονου κόσμου μια αμυδρή ιδέα από την χαμένη εικόνα του προγονικού βίου, θα δώσουμε λίγες ιχνογραφι-

κές γραμμές, όχι για ν' ανασυνθέσουμε τον οριστικά παραμερισμένο πίνακα, αλλά για να βοηθήσουμε απλά τη σκέψη, στο να πάρει μια φανταστική κι ελάχιστη γεύση από το πολύπτυχο σκηνικό του βασανιστικού και πολύπρακτου έργου.

Σύμφωνα με το σκεπτικό αυτό σημειώνουμε απλά και σύντομα πως για να φτιάσει ο αγρότης στον τρύγο, δηλαδή στα μέσα του Σεπτεμβρίου, ξεκινούσε τη φροντίδα του αμπελιού του από τον Γενάρη.

«Γενάρη μήνα κλάδευε, φεγγάρι μη ξετάζει».

Το κλάδεμα είναι η πρώτη δουλειά του αμπελουργού. Μια δουλειά κουραστική, μαστορική και έμπειρη. Ο κλαδευτής πρέπει να ξέρει ποιά βέργα θα κόψει και ποιά βέργα θ' αφήσει. Πρέπει να γνωρίζει ποιές είναι εκείνες που θα δώσουν καρπό, και ποιές όχι. Η δουλειά αυτή θα κρατήσει μέρες πολλές μέσα στο κρύο, στη βροχή που θα πιάσει ξαφνικά, στο χιόνι που θα πέσει, ή που θα έχει πέσει και θα στέκεται παγωμένο στη γη. Ύστερα θα έρθει το σκάψιμο. Με το βαρύ τσαπί θ' ανοιχτούν βαθιά αυλάκια ανάμεσα στα κλήματα για να καταστραφούν τ' αγριόχορτα που απομυζούν το έδαφος, να πέσει μέσα το βρόχινο νερό και με το γύρισμα του καιρού να λιαστούν και να αναζωογονηθούν οι ρίζες. Αργότερα στα τέλη του Μάρτη και στα μέσα τ' Απρίλη τ' αυλάκια αυτά θα ισοπεδωθούν με το ίδιο τσαπί και τα ίδια χέρια, για να κλείσουν μέσα την υγρασία και για να δώσουν στη συνέχεια την ευκολία στον εργάτη και στον αμπελουργό να περνοδιαβαίνει ανάμεσα στο φουντωμένο αμπέλι για το ράντισμα των φυλλωμάτων δυο και τρεις φορές, και το θειάφισμα άλλες τόσες, ανάλογα με τις ανάγκες, για την πρόληψη των ασθενειών, αυτών που συχνά προσβάλουν το κλήμα. Κι όπως:

«Τ' αμπέλι θέλει χάδια σαν το μωρό παιδί», η δουλειά θα συνεχιστεί μέσα στους μήνες της άνοιξης και του καλοκαιριού με το ξεφύλλισμα ή το αραίωμα στα βλαστάρια για να πέσουν τα άχρηστα και να δυναμώσουν εκείνα που θα θρέψουν καρπό. Μετά θα γίνει το κορφολόγημα για να μη πηγαίνει ψηλά η βέργα κι αδυνατίζει το κλήμα και το σταφύλι του φυσικά.

Χαρακτηριστική απόδειξη της ατέλειωτης φροντίδας, της λεπτής περιποίησης και της τεχνικής επιδεξιότητας που χρειάζεται τ' αμπέλι, μέχρι που να έρθει στην πολυπόθητη μέρα της συγκομιδής, αποτελεί το δημοτικό τραγούδι της εργατιάς που ακούγεται στις ώρες δουλειάς, κυρίως του τρύγου:

*Αμπέλι μου πλατύφυλλο και καλοκλαδεμένο,
για δεν ανθείς για δεν καρπείς σταφύλια να μου δώσεις;*

*Μου χάλασες παλιάμπελο γιαυτό θα σε πουλήσω...
Μη με πουλές αφέντη μου κι εγώ θα σου καρπίσω.
Βάλε μου νιούς να σκάψουνε, γερόντους να κλαδέψουν,
βάλε γριές μεσόκοπες να με βλαστολογήσουν
βάλε κορίτσια ανύπαντρα να με κορφολογήσουν.*

Ο καιρός του τρύγου, που έρχεται συνήθως μετά τον θερισμό και τον αλωνισμό, είναι και αυτός μια έντονη, κουραστική και μεθοδευμένη προσπάθεια από τον ενδιαφερόμενο, που πρέπει να γίνει με ταχύ ρυθμό για να προλάβει να συγκεντρώσει τους καρπούς του και να τους μεταφέρει στ' αμπάρια και στα βαρέλια των αποθηκών του, προτού τον πιάσουν τα πρώιμα πρωτοβρόχια και τον βαρύνουν με δυσχέρειες και φύρα.

Στο διάστημα, το από τα μέσα Μαΐου που αρχίζουν να θερίζουν τα πρώιμα κριθάρια, μέχρι το τέλος του τρύγου, ο αγρότης ζει μέσα σε μια εγρήγορη αγωνία και κόπου, βρίσκεται μέσα σ' ένα ασταμάτητο τρεχαλιτό, από τα βαθιά χαράματα μέχρι αργά το βράδυ, για να μπορέσει να φέρει σε κουμάντο και βόλεψη μια μεγάλη σειρά και μια ατέλειωτη αλυσίδα εργασιών του χεριού του.

Τη μεγάλη αγωνία και την υπεράνθρωπη προσπάθεια της εποχής αυτής, ο προπολεμικός αγρότης που την έζησε και τη γέυτηκε στο κορμί του και στην ψυχή του, αυτός μόνο μπόρεσε να την καταλάβει και να την συνοψίσει επιγραμματικά σε τρεις λέξεις, και να κλείσει μέσα σ' αυτές την απέραντη αγωνία της ατέλειωτης δουλειάς του.

Είναι η παροιμιακή φράση: «θέρος, τρύγος, πόλεμος», κι εκφράζει επιτυχώς κι απόλυτα το ρυθμό της δουλειάς, παρομοιάζοντάς την με μέτωπο ανοικτού πολέμου που δεν μπορεί ν' αναβληθεί και που πρέπει να δοθεί με όλα τα μέσα, με όλα τα μέλη της οικογένειας μικρά και μεγάλα, με όλα τα άτομα της συγγένειας, του περίγυρου, του χωριού ολόκληρου, μέχρι που να κερδηθεί η μάχη της σοδειάς και να γεμίσουν οι αποθηκευτικοί χώροι με την απολαβή των αγαθών της μάνας γης, και της θεάς Δήμητρας.

Όσο δύσκολο είναι να περιγραφεί η δουλειά του παλιού αγρότη στο καθολικό μήκος των δώδεκα μηνών, στο απροσμέτρητο πλάτος των τεσσάρων εποχών, και στο απεριόριστο βάθος των τριακοσίων εξήντα πέντε ημερών, άλλο τόσο δύσκολο είναι για τη σημερινή γενιά της καφετέριας του ευδαιμονισμού και της αμεριμνησίας να συλλάβει την ολοκληρωτική παράσταση των σκηνών που προσπαθούμε να σκιαγραφήσουμε.

Η σύγχρονη εποχή βρίσκεται μακριά από την εποχή του θέματος και τα μηχανικά μέσα, που στο μεταξύ αναπτύχθηκαν με γοργό ρυθμό και με ακόμα γοργότερο πέρασαν στην πρακτική εφαρμογή, δεν άφησαν σχεδόν πουθενά περιθώρια, για σποραδικές έστω οπτικές επαφές και γνωριμίες των παλαιών μεθόδων. Εκείνοι που τα έζησαν, προχωρημένοι κι ώριμοι σήμερα, όπως κι ο γράφων, παρακολουθούν εκστατικοί και συχνά αμήχανοι την κάθοδο της μηχανής και των αγροτικών μέσων, και με τις μισοσβησμένες κι ειδυλλιακές, πλην κοπιαστικότητας, εικόνες της φαντασίας τους, βυθίζονται σιωπηλοί στις μυστικές τους συγκρίσεις...

Γυρίζοντας ξανά στο χώρο του αμπελιού, που μόλις πιο πάνω αφήσαμε, ας αναλογιστούμε ακόμα πριν κλείσουμε και εκείνη τη βασανιστική κόπωση του καθαρισμού των κενών βαρελιών που είχαν στο μεταξύ φυράνει με το άδειασμά τους. Για να μπει η καινούργια σοδειά του μούστου στα βαρέλια, έπρεπε αυτά να βγουν από τα υπόγεια και τις αποθήκες, να έρθουν στην αυλή και εκεί να φροντιστούν μέχρι που να καθαριστούν και να σφύξουν, με την επισκευή και κυρίως με τη χρήση μεγάλων ποσοτήτων νερού, που τραβούσαν μικροί μεγάλοι, γυναίκες κι άνδρες, από τα βαθιά κοινοτικά ή γειτονικά πηγάδια και το κουβαλούσαν με τα τενεκέδια και τους κουβάδες, σ' ένα ξεθεωτικό κι ατέλειωτο πήγαιν'-έλα ημερών και βδομάδων. Πολλοί μετέφεραν τα βαρέλια τους για σχετικότερη ευκολία στην ακρογιαλιά, και στην άκρη του κύματος τα φρόντιζαν κατάλληλα με το αλμυρό νερό της θάλασσας.

Με το τέλειωμα του τρύγου, φυσικό θα ήταν να σκεφτεί κανείς πως εκεί τελείωσε και η δουλειά του αμπελιού. Όμως ο αμπελουργός δεν θ' αργήσει να γυρίσει μέσα σ' αυτό και κάτω από τη συννεφιά του φθινοπώρου θ' αρχίσει με το τσαπί να ξελακώνει τα κλήματα και να σκορπάει μέσα τους κοπριά του σταύλου του για να λιώσει με τα νερά του χειμώνα, να δυναμώσει τ' αμπέλι και να ξαναδώσει καρπούς.

Υπάρχει και εδώ, όπως και στους άλλους τομείς της καλλιέργειας, της κτηνοτροφίας, της ανθρώπινης συναλλαγής, ο άγραφος κανονισμός του «δώσε μου να σου δώσω», ή «πρόσεξέ με για να σε προσέξω». Ένας κανονισμός που δένεται στο ένστιχτο και στη λογική και αποδίδει τα δίκαια μέσα στη σωστή λειτουργία των φυσικών και αγαθών σχέσεων...

Ας έρθουμε τώρα στο θέρο κι ας παρακολουθήσουμε κι εδώ το άλλο «πολεμικό μέτωπο» της δουλειάς, αυτής που απλώνεται μέσα στους καυτούς καλοκαιριάτικους μήνες, στον καιρό που σκάει ο τζίτζικας από την ξηρασία, και η γης ψήνεται από τη λαύρα του κατακόρυφου ήλιου.

Από τις πρώτες μέρες του Ιουνίου, του θεριστή όπως ακριβώς τον αποκαλεί ο αγρότης εξαιτίας της δουλειάς που δεσπόζει μέσα σ' όλη την πορεία των ημερών του, φτάνοντας πάντα μέχρι τα μισά του επόμενου, συχνά και παραπέρα, τα δρεπάνια του γεωργού βρίσκονται τροχισμένα, κι έτοιμα περιμένουν το σύνθημα της μεγάλης δράσης. Μέρα με τη μέρα και ώρα με την ώρα, τα μεστωμένα στάχυα του σταριού δένουν και ψωμώνουν, κάτω από την κυριαρχία του ζωοδότη ήλιου, και με την ενέργειά του μεταβάλλονται σε θάλασσα χρυσού και σε ποταμό καρπού, που θα ξεχυθεί ύστερα από τον θερισμό κι αλωνισμό, προς τ' αμπάρια και τις αποθήκες του χωριού, σκορπίζοντας τη χαρά της συγκομιδής, την ικανοποίηση της απολαβής, και την ευτυχία της κατανάλωσης.

Στον καιρό του θερισμού και του αλωνισμού, δεν υπάρχει ψυχή στο χωριό, εκτός από κάποιους πάσχοντες υπέργηρους και των δύο φύλων, που δεν μπορούν να σύρουν τα πόδια τους κι έτσι αναγκαστικά μένουν αγκυροβολημένοι και πικραμένοι στο κατώφλι του σπιτιού τους. Οι άλλοι όλοι, μικροί και μεγάλοι, κορίτσια και γυναίκες με μωρά, έχουν κουβαληθεί στα χωράφια, κι έχουν αναλάβει ο καθένας τον ρόλο του. Οι θεριστάδες και θεριστρίες το κόψιμο του σταριού, οι δεματάδες το δέσιμο των δεματιών, οι κουβαλητάδες το φόρτωμα των δεματιών σε άλογα και μουλάρια για τη μεταφορά στ' αλώνια όπου θα συγκεντρωθούν για τον αλωνισμό, τα μεγαλύτερα παιδιά θα μπλεχτούν ανάμεσα στους μεγάλους ειδικευμένους για να πάρουν την τέχνη της δουλειάς, ενώ τα μικρότερα θ' αναλάβουν την ύδρευση όλου αυτού του κόσμου που αγωνίζεται και ιδρώνει, και με τη βαρέλα φορτωμένη στον υπομονετικό γάιδαρο θα πηγαινοέρχεται για συνεχή ανεφοδιασμό στα πηγάδια του χωριού, ή σε κάποια πηγή αν υπάρχει κάπου εκεί τρίγυρα στην εξοχή κοντά στη δουλειά του χωραφιού τους.

Η επίπονη και σκληρή διεξαγωγή του θερισμού δεν είναι προσπάθεια μιας ή δύο ημερών. Είναι υπόθεση εβδομάδων που αρχίζει από πολύ πρωί και συνεχίζεται μέχρι το σούρουπο μέσα σε όλο το μάκρος του Ιουνίου, πίνοντας πάντα και μέρος του Ιουλίου. Είναι δουλειά της αξιοσύνης του κορμιού και της επιδεξιότητας του χεριού. Θέλει υπομονή, επιμονή, πίστη στο έργο της χαμηλής συχνά απόδοσης, καρτερία και αντοχή στη μοίρα της γης, που »περισσά τη γνοιάζεσαι και λιγοστά σου δίνει».

Κι είναι αλήθεια πως ο γεωργός κράτησε με απόλυτη ψυχραιμία και με ακλόνητη καρτερία στο μετερίζι του σκληρού αγώνα, και μέσα από πορεία

γενιών και γενιών κατόρθωσε να φτάσει στο επίπεδο μιας καλύτερης καλλιέργειας και στο ύψος μιας συστηματικότερης απόδοσης...

Στο πλευρό του αγωνιζόμενου αγρότη, άξια και προκομμένη η γυναίκα, στάθηκε και αυτή με τα ίδια προσόντα και σήκωσε καρτερικά το βαρύ και διπλό φορτίο της σκληρής πορείας. Απόδειξε υπερφυσική ικανότητα στην αποστολή της μπιέρας, στοργική κατανόηση στο ρόλο της συντρόφισσας, αντοχική αξιοσύνη και συχνά υπεροχή στο πόστο του καθημερινού και ασταμάτητου εργατικού μετώπου.

Με τα φυσικά της προσόντα, τα λαϊκά ψυχικά της χαρίσματα, την πίστη στο θεσμό του γάμου, την αφοσίωση και συμμετοχή στη δουλειά του αγωνιζόμενου συντρόφου, έριξε στα θεμέλια του οικογενειακού οικοδομήματος το ριζιμιό λιθάρι και πάνω σ' αυτό έχτισε την προκοπή του ιερού σπιτιού, της παλιάς αγροτικής ελληνικής οικογένειας...

Σε άμεση συνάρτηση με το θερισμό βρίσκεται κι ο αλωνισμός που αρχίζει με γρήγορο ρυθμό στα μέσα Ιουνίου και διαρκεί αρκετές εβδομάδες μέχρι την οριστική αποπεράτωσή του. Τα αλώνια είναι ειδικά πετροστρωμένοι ή πλακοστρωμένοι χώροι σε καθορισμένες περιοχές, που χρησιμοποιούνται για το αλώνισμα κυρίως του σταριού, αλλά και του κριθαριού, της φακής, των ρεβυθιών και των άλλων προϊόντων που ακολουθούν την ίδια περίπου αλωνιστική διαδικασία.

Με την τελεουργία των πατροπαράδοτων τρόπων κι εδώ γίνονταν η συγκέντρωση των δεματιών και ο σχηματισμός των θημωνιών, των διαφόρων σιτοπαραγωγών της περιοχής, οι οποίοι από κοινού προσδιόριζαν έμισθο φύλακα για την φύλαξη των δεματιών, μέχρι που να συσταθούν, τα ειδικά συνεργεία, λειτουργήσουν και αποπερατώσουν το έργο.

Όπως στις άλλες δουλειές, έτσι κι εδώ, πρακτικός ο τρόπος με πρωταγωνιστή τον τεχνίτη άνθρωπο και καθοδηγούμενο βοηθό το γυμνασμένο άλογο.

Το όλο έργο βασίζεται πάνω σε μια εξαντλητική περιστροφική κίνηση μιας σειράς αλόγων συνήθως τριών ή τεσσάρων δεμένων σε κεντρικό πάσσαλο γύρω στον οποίο περιστρέφονται οδηγούμενα από τον ακολουθούντα αγρότη.

Κάτω από τα φρεσκοπεταλωμένα ποδάρια τους, τα καρποφορτωμένα στάχυα των στρωμένων δεματιών συντρίβονται και ελευθερώνουν τον καρπό από το προστατευτικό του περίβλημα. Το σύνολο του αλωνισμένου (ποδοπατημένου) και ανακατεμένου με το άχυρο καρπού, θα συγκεντρωθεί παρά-

πλευρα, μέσα από δόσεις αλωνιστικές, και μετά από κόπους ημερών, και εκεί θα περιμένει την παραπέρα φροντίδα του λιχνίσματος με τη μεσολάβηση του σχετικού ανέμου της εποχής.

Η όλη φάση της πολύμηνης δουλειάς τώρα είναι στο κρισιμότερο σημείο της. Η αγωνία του παραγωγού βρίσκεται στο κατακόρυφο. Η αλλαγή του καιρού που σημειώνεται στις αρχές του Αυγούστου με τα πρώτα δροσερά μελέτνια, κάποτε έρχεται με βροχές και καταιγίδες. Αλίμονο στον γεωργό αν τον βρει μια τέτοια στιγμή με τον αλωνισμένο καρπό χάρω στ' αλώνι. Η θυμωσιά άμα βραχεί, θα στεγνώσει και θ' αλωνιστεί. Η αλωνισμένη όμως μάζα, εκτός από τον κίνδυνο που διατρέχει να παρασυρθεί με τη βροχή και να σκορπιστεί, εάν βραχεί θα λασπωθεί και είναι δύσκολο μετά για να στεγνώσει. Σε τέτοια περίπτωση το σιτάρι σαπίζει και δεν κάνει ούτε για ζωοτροφή.

Νά πως δικαιολογείται η άποψη που διατυπώσαμε στην αρχή σημειώνοντας πως για να πάρει αμοιβή ο απροσμέτρητος κόπος του γεωργού, πρέπει τα φυσικά στοιχεία να είναι με το μέρος του.

Αλλά ας γυρίσουμε στην ομαλή πορεία των καλών καιρικών συνθηκών κι ας δούμε το θέμα στη φυσιολογική εξέλιξη του. Το μελέτνι που θα φυσήξει σε λίγο θα δώσει τη δυνατότητα στον λιχνιστή να προχωρήσει στο έργο του. Με το ειδικό λιχνιστήρι του, είδος ξυλένιου φτυαριού, θα σταθεί ανάμεσα στον αλωνισμένο μικτό όγκο και στο ρεύμα του αέρα, ξανεμίζοντας τη μάζα. Ο διαχωρισμός θα επιτευχθεί με τους φυσικούς νόμους της βαρύτητας. Ο καρπός από το ύψος του λιχνίσματος θα πέσει κάθετα, ενώ το ανάλαφρο άχυρο θα παρασυρθεί λίγα μέτρα παραπέρα από το σιτάρι και εκεί θα σχηματίσει τον δικό του σωρό, αυτόν που ύστερα από τον καρπό, ο αγρότης θα αποθηκεύσει για τροφή των ζώων του στη περίοδο του χειμώνα.

Μετά από το λίχνισμα έρχεται το κοσκίνισμα, δηλαδή ο καθαρισμός του σταριού και ο διαχωρισμός του από τους ξένους σπόρους που βρέθηκαν ανάμεσα στα θερισμένα στάχυα, τα λεγόμενα σκύβαλα που χρησιμοποιούν τροφή στα ζώα και τις κότες.

Το κοσκίνισμα το κάνουν κυρίως οι γυναίκες, ενώ δίπλα τους οι άνδρες τσουβαλιάζουν τον καρπό και τον μεταφέρουν στο σπíti.

Με την τοποθέτηση του σταριού στ' αμπάρι, και το βαρέλιασμα του μούστου, ύστερα από τον τρύγο, ο γεωργός έχει πάρει τη χαρά της συγκομιδής και την αμοιβή ενός πολύχρονου αγώνα του ίδιου και της φαμελιάς του.

Μπορεί η απόδοση να μην ήταν καλή, γεμάτη όσο την περίμενε, και βαριά όσο την προσδοκούσε. Όμως με φιλοσοφική στωϊκότητα θα αρκестεί σε ότι πήρε, και με θρησκευτική κατάνυξη θα ευχαριστήσει το θεό και το χωράφι του γι' αυτά που έλαβε:

Αυτά ήθελε να μου δώσει θα πει, και αυτά μου έδωσε. Και χωρίς τη βαρυγκόμιση της απληστίας, απάνω σε ότι του έλαχε θα ρυθμίσει τη βόλεψή του: «Και τα καλά δεχόμενα και τ' άσχημα δεχόμενα», λέει ένας ορισμός της απλοϊκής του λαοσοφίας. Κι ίσως εδώ να βρίσκεται το μυστικό της αξιοθαύμαστης αντοχής του κόσμου εκείνου που σύρθηκε στη φτώχεια, στον ιδρώτα, στη μизέρια, με μια μοίρα σκουλήκι στο χώμα, και μια καρδιά, ηλιοτρόπιο προς το φως τ' ουρανού.

Πίσω από τον Αλωνάρη-Ιούλη κι ανάμεσα στον Τρυγητή-Σεμπιτέμβρη βρίσκονται πολλές και διάφορες αγροτικές δουλειές που περιμένουν κι αυτές τη σειρά τους.

«Τον Αλωνάρη δούλευε, καλό Χειμώνα νάχεις», λέει σε μια σχετική παροιμία του ο λαός, κι είναι αλήθεια πως «ο Αλωνάρης είναι ο μήνας που θρέφει τους έντεκα» υπόλοιπους μήνες του χρόνου. Τους θρέφει όμως μόνο με ψωμί που είναι και η βασική τροφή του κόσμου εκείνου. Εάν μέσα σ' αυτόν το μήνα ο κάθε οικογενειάρχης, ανεξάρτητα από το επάγγελμα που κάνει, δε μπόρεσε να συγκεντρώσει τις οκάδες του σταριού που χρειάζεται για το ψωμί της φαμελιάς του, θα δυσκολευτεί πολύ παραπέρα.

Οι χαμηλές ποσότητες της παραγωγής, της εποχής εκείνης πάντα, μέσα στον Αλωνάρη θα υπολογιστούν μαθηματικά και με κάθε λεπτομέρεια. Τόσο για το σπόρο, τόσο για το ψωμί, τόσο για τα ζυμαρικά, θα λογαριάσει ο παραγωγός, και απο κει και πέρα θα δει τί περισσεύει για κάποιες αναγκαίες ανταλλαγές, με απαραίτητα προϊόντα που αυτός δεν έχει.

Κι αν μετά απ' όλα αυτά βρεθεί περίσυμα θα πουλήσει για χρήματα, εάν όχι, θα κουμπωθεί στην ανέχειά του και θα περιμένει, όπως και πέρυσι: και πρόπερσι: «Τί είχες Γιάννη μ' τι είχα πάντα», μια καλύτερη παραγωγική χρονιά που αργεί νάρθει. Έτσι το σιτάρι θα τακτοποιηθεί. Αλλά και θα διακινηθεί μέσα στο μήνα αυτό. Από κει και πέρα, η εξέλευσή του γίνεται δύσκολη, κι αν τυχόν υπάρξουν κάποιες λιγοστές εξαιρέσεις, αυτές φυσικά δεν καλύπτουν τον κανόνα.

Αλλά, εάν η παραγωγική ευτυχία βρίσκεται στο όνειρο του αγρότη που δεν πραγματώνεται, η σκληρή πραγματικότητα όμως απλώνεται υπαρκτή μπροστά στα πόδια του και περιμένει την υπομονετική δούλεψη και την

κοπιαστική φροντίδα του κουρασμένου κορμιού του και του ροζιασμένου χεριού του. Κι είναι μέσα σ' αυτή την υπαρκτή πραγματικότητα η αλυσίδα των φθινοπωρινών εργασιών, αυτών που με μια φραστική μονοκονδυλιά ο λαός μας, περιέκλεισε σε μια άλλη χαρακτηριστική και πάλι παροιμία, υπογραμμίζοντας έμμετρα πώς: «Από το θέρο ως τις ελιές, δεν απολείπουν οι δουλειές».

Η συγκομιδή της ελιάς αρχίζει από τα μέσα Σεπτεμβρη, αμέσως μετά από τη γιορτή της Ύψωσης του Τιμίου Σταυρού, στις 14 του μήνα. Από τη γιορτή αυτή, που ο λαός την λέει απλά και με μια λέξη, του Σταυρού, η ελιά αρχίζει και «σταυρώνει» το λάδι της και δένει τον καρπό της. Βέβαια τον καρπό που είναι πάνω στο δέντρο δεν τον πειράζουν ακόμα. Θα φροντίσουν το δέντρο στη ρίζα του και θα καθαρίσουν στην επιφάνεια του εδάφους τα ξερόχορτα, για να μπορούν ανεμπόδιστα αργότερα να μαζέψουν τον καρπό.

Με την πάροδο των ημερών και προς τα τέλη Σεπτεμβρη θ' αρχίσει το μάζεμα της χαμάδας, των ελαιών δηλαδή που έπεσαν με τον αέρα στο έδαφος, για να βγάλουν απ' αυτές το λιγοστό λάδι που περιέχουν στο ισχνό σύνολό τους.

Στην πορεία του χρόνου ο καρπός θα δυναμώσει, θα χοντύνει και θα γαλανέψει, θα κοκκινήσει δηλαδή και σιγά σιγά θα φτάσει στο φυσικό γυαλιστερό μαύρο της ωρίμανσής του.

Μέσα σ' αυτή τη φυσιολογική πορεία του καρπού, ο παραγωγός θα κάνει τις επιλογές των προμηθειών του. Θα μαζέψει από κλωνάρι σε κλωνάρι τη χοντρή πράσινη ελιά για να την κάνει χαραχτή. Το ίδιο θα κάνει και με την αγουρωπή κόκκινη. Τη χοντρή μαύρη θα την πουλήσει στον έμπορο, εάν έχει ζήτηση (άλλες εποχές). Εάν δεν έχει, θα την βυθίσει στην άλμη της κάδης και των βαρελιών και θα περιμένει την άνοιξη με τις νησιείες της Αποκριάς και του Πάσχα που θα ζητηθεί για τις καταναλωτικές πιπίτσες των μεγαλουπόλεων. Ακόμα από τις μαύρες λαδωμένες και ζαρωμένες ελιές θα κάνει τις θρούμπες, τις σταφιδιασμένες όπως τις λέγαμε, ή και παπιτές, γιατί αυτές μπαίνουν στο τσουβάλι, με χοντρό αλάτι σε ενδιάμεσα στρώματα και παπιούνται με μια πέτρα από πάνω για να πιέζονται, ώστε να φεύγουν τα υγρά και να μένει η γλυκειά ψύχα με το αγνό θρεπτικό λάδι μέσα τους.

Τέλος, όλο το υπόλοιπο μέρος του καρπού, μέσα στο χειμώνα, μπρος πίσω Χριστούγεννα και Πρωτοχρονιά μέχρι και Γενάρη, κάτω από δύσκολες καιρικές συνθήκες, θα ξετιναχτεί από τα δέντρα, θα συγκεντρωθεί στην αποθήκη, και από κει θα πάει στο ελαιοπιεστήριο, στο λιοτριβείο για να βγει το

λάδι και να γυρίσει στο σπίτι παίρνοντας κι αυτό τη θέση του κοντά στην άλλη συγκομιδή.

Ανάμεσα σ' αυτή τη χρονική περίοδο και λίγο πριν από την ελιά υπάρχει ακόμα ένας μεγάλος αριθμός αγροτικών εργασιών. Εκεί βρίσκεται το μάζεμα του βαμπακιού, ύστερα από τη σορά και τη μακριά πορεία των σταδιακών σκαλιστικών περιποιήσεων. Εκεί είναι και το μάζεμα του καλαμποκιού, η μεταφορά του στο σπίτι, το ξεφύλισμα και το άπλωμα στην αυλή για να στεγνώσει. Ύστερα πρέπει και αυτό να αλωνιστεί. Να χτυπηθεί δηλαδή με κατάλληλο και μαστορικό τρόπο ένα ένα καλαμπόκι πάνω σε σκληρή επιφάνεια ξύλου ή και πέτρας με ειδικά πρακτικά σιδερένια όργανα, ή την ανάστροφη του δρεπανιού και του μπαλντά, μέχρι την αποκόλληση (ξεϊσίμπρισμα) και του τελευταίου σπυριού από το στέλεχος (κότσαλο). Η χειροκίνητη καλαμποκομπχανή που ήρθε αργότερα, διαχωρισμού σπόρου από το στέλεχος περιορίσε κάπως την έκταση της προσπάθειας. Έτσι βαμπάκι και καλαμπόκι, μετά από τους σχετικούς αγώνες, έρχονται σιγά σιγά στις γωνιές του σπιτιού και της αποθήκης και συμπληρώνουν την αμοιβή του πολύχρονου μόχθου. Και προτού καλά κλείσει η ευχαριστία του «Δόξα σοι ο Θεός» για ότι πήρε, αρχίζει η παράκληση του «Βοήθα Παναγία» για την προσπάθεια και τον αγώνα της επόμενης σοδειάς, πριν ακόμα κλείσει ο κύκλος της προηγούμενης.

Οι παροιμιακές και πάλι ρήσεις, αυτές που καθορίζουν τις κινήσεις του αγωνιζόμενου και δεμένου με τη γη λαού μας, δίνουν ξανά τις ορμήνιες τους, χαράζοντας το περίγραμμα των εργασιακών κινήσεων του αγρότη: «Οκτώβρη και δεν έσπειρες, οκτώ σωρούς δεν έκανες», και «Όποιος σπέρνει Οκτώβρη, έχει οκτώ σειρές στ' αλώνι». Αυτά τα αποφθεγματικά λόγια δεν είναι φιλολογικά σχήματα αργόσχολης φλυαρίας. Πάνω σ' αυτές τις απλές κι αληθινές γραμμές έχει συσσωρευτεί όλη η μακροχρόνια προγονική πείρα, κι έχει χαραχτεί η αδιάσειστη μέθοδος της πρακτικής εφαρμογής, μπροστά στους φυσικούς νόμους, και κάτω από τους καιρικούς ορισμούς και κανόνες...

Στις παραπάνω σελίδες πολύ χρησιμοποιήθηκαν τα ουσιαστικά «παραγωγός», «καλλιεργητής», «αμπελουργός» κ.λ.π. και δεν αποκλείεται ύστερα απ' αυτά, στο μυαλό του νέου να σχηματίστηκε η εικόνα του κλασικού παραγωγού, όπως την παρουσιάζει η σαφής έννοια της λέξης κι όπως την προσδιορίζουν οι σύγχρονοι τρόποι.

Για να μη μείνουμε όμως μακριά από τη μαύρη αλήθεια και τη σκληρή πραγματικότητα, χρειάζεται να ξεκαθαρίσουμε υπογραμμίζοντας πως, στην

εποχή της περιγραφής μας, ούτε παραγωγός με την έννοια του όρου έζπσε, αλλ' ούτε κι αμπελουργός και καλλιεργητής υπήρξε συγκροτημένος κι οργανωμένος, στη βάση της ταχτικής του σήμερα. Το 90% του πληθυσμού του χωριού μας και της υπαίθρου γενικά τότε το αποτελούσαν φτωχοί κι ασήμανοι μικροαγρότες, που όλες τους οι ασχολίες, κοπιαστικές κι επίπονες, απλώνονταν στο χρόνο με στόχο την απόκτηση του λιγοστού ψωμιού και του φτωχικού πιάτου με τη φακή, το φασόλι και τον τραχανά.

Ο άνθρωπος της υπαίθρου έβγαινε στη ζωή από δεκάχρονο παιδί και γίνονταν βοηθός, εργάτης, ψαράς, επαγγελματιοτεχνίτης, τσοπάνης, κτηνοτρόφος, και πάλευε είτε στο δικό του, είτε στο ξένο κτηματάκι απλήρωτος κι ανασφάλιστος για ένα ξεροκόμματο, από τα μαύρα χαράματα μέχρι την άγρια νύχτα.

Η φαμελιά μέσα σε μια αγωνία για αυτόνομη επάρκεια προσπαθούσε καθημερινά ανάμεσα στα ελάχιστα στρέματα της γης της να βγάλει την ποικιλία των αναγκών της αναλώνοντας εκεί τις δυνάμεις της και στηρίζοντας στο ίδιο σημείο τις ελπίδες της.

Ο ακτήμονας εργάτης πάλευε κι αυτός με τη δύναμη των χεριών του, αμοιβόμενος αναλογικά από το εκάστοτε είδος της συμμετοχικής δουλειάς του. Με τον τρόπο αυτό συγκέντρωνε κι αυτός το ψωμί του, το λάδι, την ελιά, τα δημητριακά κι όλα τα χρειαζόμενα του σπιτιού του...

Η μεγάλη δύναμη της μάνας γης έμεινε αιώνες αναξιοποίητη κάτω από το φλοιό της. Το μηχανικό μέσο ανύπαρκτο και το χειροκίνητο εργαλείο αδύναμο να ενεργήσει ποσοτικά και να διακινήσει ποιοτικά περισεύματα προς τους εμπορικούς σταθμούς και τα καταναλωτικά κέντρα.

Έτσι η μизέρια της ζωής και η χαμηλή ποιότητα του υπαίθριου βίου, στέριωσαν στον καιρό τους, έναν άνθρωπο ισχνό, με πρόσωπο αυλακωμένο πρόωρα από τη βαθιές χαρακιές του μόχθου, μια ζωή που δύσκολα έφτανε στην πέμπτη δεκαετία της βιολογικής της πορείας.

Παρόλα αυτά ο άνθρωπος του περασμένου καιρού κατάφερε να σταθεί μέσα στο σχετικά αρνητικό, από πλευράς απόδοσης τοπίο, καταφέρνοντας να μπολιάσει τη μοίρα του στο φτηνό χώμα της άγονης γης του.

Με τη λαχτάρα της επιβίωσης βγήκε γιδάρης στο βουνό και μπιστικός στα βοσκοτόπια του κάμπου. Θαλασσοβρέχτηκε με τα σύνεργα της ψαρικής τέχνης και λασποπερπάτησε στις βουρκωμένες παραθαλάσσιες περιοχές, αναζητώντας τη λεία του χώρου.

Με την αγνή ψυχή του ήρθε σε άμεση επικοινωνία με το Θεό, και με την

Κάρο τετράτροχο με βόδια

Κάρο τετράτροχο με άλογο

άδολη καρδιά του δημιούργησε άρρηκτους δεσμούς με την πατρίδα του Ελλάδα. Στη θαλπωρή του φτωχικού του σπιτιού ανάστησε γενιές παιδιών μεταλαμπαδεύοντας τη φλόγα της ζωής και τον πόθο της δημιουργίας. Με την ευχή του ξεπροβόδισε νύφες και γαμπρούς προς τους ιερούς χώρους της εκκλησίας για τον υμέναιο του γάμου. Στην κρυφή του χαρά κανάκεψε εγγόνια, και στις πατρίδας τον κίνδυνο, ευλόγησε τη φυγή των παιδιών του στα βουνά του κλεφταρματωλικού αγώνα, στην εκστρατία της Μικρασίας, στα χιονισμένα βουνά του Αλβανικού μετώπου.

Με ιδρώτα, δάκρυ και αίμα, έκανε τη γη του να βλαστήσει και την πατρίδα του να μεγαλουργήσει...

Στους απέραντους χώρους της αιωνιότητας η γενναία ψυχή του τώρα θ' απολαμβάνει καθώς της αξίζει, τις ιερές αμοιβές της ηθικής δικαίωσης.

Η ευγνωμοσύνη και η ανάμνησή μας ας τους συνοδεύει...

* * *

Η ΓΕΙΤΟΝΙΑ ΤΟΥ ΜΩΛΟΥ

Ανέκαθεν ο Μώλος ήταν το κεφαλοχώρι της περιοχής, παλιότερα δε η έδρα και η πρωτεύουσα του παλιού δήμου Θερμοπυλών.

Στην κωμόπολή μας λειτούργησαν και λειτουργούν, για όλη την περιοχή, δημόσιες υπηρεσίες όπως υποδιοίκηση χωροφυλακής, ειρηνοδικείο, αγρονομία, συμβολαιογραφείο, υποθηκοφυλακείο κλπ., δημοτικό σχολείο, σχολαρχείο παλιά και πλήρες γυμνάσιο και λύκειο σήμερα.

Οι κάτοικοι των γύρω μικροχωριών, ορεινών και πεδινών καθημερινά φτάνουν στο χωριό μας για να ζητήσουν την επίλυση των διαφόρων ζητημάτων που προκύπτουν στην πορεία τους.

Πόλο θετικής έλξης απειτέλεσε από παλιά και ο Γεωργικός Πιστωτικός Συνεταιρισμός με τα ελαιοπιεστήρια και εκκοκυστήρια βάμβακος και τη συγκέντρωση και διακίνηση των δημητριακών καρπών και των άλλων αγροτικών προϊόντων μέσω του ειδικού φορέα της Ένωσης των συνεταιρισμών, ή και του ελεύθερου εμπορίου που γίνονταν και γίνεται μέχρι των ημερών μας.

Ακόμη η μεγάλη σειρά των εμπορικών καταστημάτων, όπως: γυαλοπωλεία, παντοπωλεία, παπουτσάδικα, ραφτάδικα, σιδεροπωλεία, χρωματοπωλεία, υφασματοπωλεία, κ.ά. φέρουν το γείτονα χωρικό στο χώρο μας για την κάθε είδους προμήθεια.

Αλλά ας ανατρέξουμε νοερά, και ας δούμε ποιά χωριά είναι αυτά που απαρτίζουν τη γειτονιά μας και τί συναντάμε στο δρόμο, καθώς πηγαίνουμε προς τα εκεί.

Προχωρώντας ανατολικά, ξεκινώντας από το Μώλο πάντα, αριστερά του κεντρικού δρόμου, λίγα χιλιόμετρα προς τα νερά του Μαλιακού, βρίσκονται τα χωριά Σκάρφεια, Άγιος Σεραφείμ και Καινούργιο.

Διατρέχοντας την άσφαλο της Εθνικής οδού συναντάμε τον εγκαταλελειμμένο και ερειπωμένο νερόμυλο του Αγίου Δημητρίου και αμέσως μετά τον οικισμό Παταριά.

Στη συνέχεια συναντούμε τη γέφυρα και τον ποταμό Βοάγρη ή Βοάγριο, που σημαίνει, λόγω της χειμωνιάτικης ορμητικότητάς του, βόας άγριος. Το σημερινό του όνομα είναι Πλατανιάς και το χρωστιάει στα πολλά πλατάνια που φυτρώνουν στις όχτιες του. Μετά τον Πλατανιά δεξιά της ασφάλτου το ζωκκλήσι Άγιος Γεώργιος και αμέσως ο «μύλος» Κονιαβίτη που δεν υπάρχει, με την ομώνυμη πηγή του ζεστού ιαματικού νερού. Από δω και πέρα ξεδιπλώνεται στα μάτια μας η επιβλητική άποψη των Καμμένων Βούρλων με την εξελιγμένη μορφή της σύγχρονης λουτρόπολης. Η πόλη τούτη οργανώθηκε το 1938, όταν χτίστηκαν τα ξενοδοχεία «Ράδιο», «Θρόνιο» και «Καλλίδρομο» καθώς και το υδροθεραπευτήριο, όπου ένα πλήθος κόσμου προσέρχεται ζητώντας τη θεραπεία του. Παλιότερα εδώ η περιοχή ήταν ακατοίκητη γεμάτη βούρλα όπου ανάμεσά τους κρύβονταν φυγόδοκοι και άγρια σαρκοβόρα τετράποδα. Τα ισοπέδωσαν ύστερα από φωτιά, γι' αυτό και ο τόπος ονομάστηκε Καμμένα Βούρλα.

Τα ιαματικά νερά περιέχουν ράδιο, χλωριούχο νάτριο, χλωριούχο ασβέστιο, υδροανθρακικό μαγνήσιο ελεύθερο ανθρακικό οξύ. Θεραπεύουν παθήσεις αρθρώσεων και οστών (σπονδυλοαθρίτιδες, αγκυλώσεις) παθήσεις του νευρικού συστήματος, δυσλειτουργία των ενδοκρινών αδένων (ανεπάρκεια ωοθηκών, θυροειδούς αδένος και επινεφρική).

Πάνω από τα Καμμένα Βούρλα είναι το μοναστήρι Αγιά – Σωτήρα και το ορεινό χωριό Καρυά υψόμετρο 730 μ.

Στη γέφυρα του Πλατανιά διακλαδίζεται δεξιά δρόμος αμαξιτός που οδηγεί στα ορεινά χωριά Κόμνημα και Ρεγγίτι.

Νότια του Μώλου και σε απόσταση έξη χιλιόμετρα με αυτοκινητόδρομο πάνω στις βραχοτοπιές του Καλλίδρομου βρίσκεται η Μενδενίτσα, όμορφο ορεινό χωριό, με το ιστορικό ενετικό κάστρο της που αγναντεύει και αγναντεύεται από όλη την ανοιχτή περιοχή. Πριν από την Μενδενίτσα, δεξιά του ανερχόμενου δρόμου το μικρό χωριό Καραβίδια σημειώνει και αυτό ταπεινά την απέρριπτη ύπαρξή του.

Ανατολικά της Μενδενίτσας, στα ψηλώματα του Καλλίδρομου το χωριό Ριτζέρι, σημερινό όνομα Καλλίδρομον και χαμηλότερα η Λιαπάτα μετονομασμένη σε Άγιο Χαράλαμπο από τον ομώνυμο πολιούχο της.

Δυτικά η Κατμάτα, σημερινό όνομα Ανάβρα και παρακάτω το χωριό

Δρακοσπηλιά που μεταφέρθηκε στο χώρο των Θερμοπυλών και μετανομάστηκε Θερμοπύλες.

As πάρουμε τώρα το δρόμο προς Λαμία. Αφήνοντας πίσω μας το Μώλο, σε μικρή απόσταση παρεκκλίνοντας δεξιά συναντάμε την Αγία Τριάδα. Είναι ένα μικρό πεδινό κοντά στη θάλασσα χωριό που οι κάτοικοί του ασχολούνται με τα σπαρτά της γης και το ψάρεμα.

Στη συνέχεια το χωριό Θερμοπύλες που ήδη αναφέραμε και τα ομώνυμα λουτρά, γνωστά από την εποχή του Ηρόδοτου, του Στράβωμα, του Παυσανία και του Πείσανδρου που τα μνημονεύουν σε σχετικά τους κείμενα. Τα ιαματικά νερά περιέχουν χλωριούχο νάτριο, χλωριούχο κάλιο, χλωριούχο ασβέστιο, χλωριούχο μαγνήσιο, ελεύθερο υδρόθειο και ελεύθερο ανθρακικό οξύ. Θεραπεύουν χρόνιους ρευματισμούς, αρθρικές παθήσεις, μυαλγίες, ισχυαλγίες, μετατραυματικές καταστάσεις, φλεβίτιδες, αιμοροΐδες, στείρωση, γυναικολογικές παθήσεις.

Ο χώρος των Θερμοπυλών είναι γνωστός από την ομώνυμη ιστορική μάχη που έγινε μεταξύ Ελλήνων και Περσών το 480 π.Χ.

Σε ανασκαφές που έκανε το 1939 ο καθηγητής Σπύρος Μαρινάτος έφερε στο φως το λοφίσκο του Κολωνού αριστερά του δρόμου όπου σύμφωνα με τον Ηρόδοτο (VII, 225) σημειώθηκε ο επίλογος της μάχης και ο θάνατος του Λεωνίδα. Στο σημείο αυτό βρέθηκαν πάρα πολλές αιχμές από περσικά βέλη, όμοια με εκείνα που βρέθηκαν στο Μαραθώνα και στη βόρεια πλευρά της Ακρόπολης των Αθηνών. Στην κορυφή του λοφίσκου του Κολωνού εντοιχίστηκε χαραγμένο σε πράσινο μάρμαρο Σπάρτης, το επίγραμμα του Σιμωνίδη.

*Ω Ξειν ἀγγέλειν Λακεδαιμονίοις, ὅτι
τήδε κείμεθα τοῖς κείνων ρήμασι πειθόμενοι.*

Απέναντι και δεξιά του δρόμου, το 1955 στήθηκε μεγαλόπρεπο μνημείο που φιλοτέχνησε ο γλύπτης Φαληρέας, μήκρους 23 μέτρων και πλάτους 7.30. Στη μέση υψώνεται ο χάλκινος ανδριάντας του Λεωνίδα ύψους τεσσάρων μέτρων σε θέση επίθεσης με δόρυ, ασπίδα και ξίφος και δεξιά και αριστερά του μαρμάρινες παραστάσεις ανδρών που συμβολίζουν τον Ταῦγειο και τον Ευρώτα, δηλαδή τη γη και το νερό που έθρεψε τους ήρωες της Σπάρτης.

Ακολουθώντας τον παλιό δρόμο Μώλου – Λαμίας, μετά τα Θερμοπύλια συναντάμε το Κουτσέκι, μικρός συνοικισμός κυρίως εξοχικός και παρά-

πλευρα την ιαματική πηγή Ψωρονέρια που θεραπεύουν δερματικές παθήσεις.

Σε μικρή παραπέρα απόσταση το γεφύρι της Αλαμάνας και η προτομή του πρωτομάρτυρα Θανάση Διάκου θυμίζουν τον παιάνα της ιστορικής θυσίας που καταυγάζει με την άφθαστη παλνκαριά και το ανεξάντλητο θάρρος, τις σελίδες της νεώτερης ελληνικής ιστορίας...

Αυτή είναι σε γενικές γραμμές η γειτονιά του Μώλου που καθημερινά έστελνε, και στέλνει ακόμα, τους αγοραστές της με το κρυφό κομποδέμα, στην εμπορική πιάτσα των καταστημάτων μας με την ανεξάντλητη ποικιλία σε είδη διατροφής, ένδυσης και υπόδησης, οικιακά σκεύη και εργαλεία επαγγελματικής χρήσης.

Ακόμα μεγάλης εμπορικής σημασίας γεγονός στάθηκε και η ετήσια εμποροπανήγυρη και ζωοπανήγυρη του Μώλου που άνοιγε στις 5 Σεπτεμβρίου και διαρκούσε πέντε μέρες. Κόσμος ενδιαφερόμενος για αγορά και για πώληση ειδών μαζεύονταν εδώ, όχι μόνο από την άμεση κοντινή γύρω περιοχή, αλλά και από τα μακρύτερα σημεία όπως Άγιο Κωνσταντίνο, Αρκίτσα, Λειβανάτες, Αταλάντη, Μαρτίνο, Λειβαδιά, Θήβα, Δαδί κ.ά.

Το παζάρι του Μώλου ήταν ένα από τα μεγαλύτερα της περιοχής, γι' αυτό το προτιμούσαν και το τιμούσαν έμποροι όλων των μεγαλουπόλεων χωρίς να εξαιρούμε και την Αθήνα.

Τα βράδια η εμπορική κίνηση κατασίγαζε και παράδινε τη θέση της στο γλέντι και στο χορό. Κομπανίες λαϊκών οργανοπαιχτών στα καφενεία σκόρπιζαν το κέφι κι έδιναν την ευκαιρία στους ντόπιους και τους ξένους να ξεφαντώσουν μέχρι των πρωϊνών ωρών. Με την ανατολή του ήλιου άρχιζε και πάλι η κίνηση του εμπορίου που διαρκούσε μέχρι την εσπέρα.

Η εμποροπανήγυρη των ημερών μας είναι ότι το θλιβερότερο μπορούσε ν' απομείνει στο πέραςμα της μηχανοκρατούμενης προόδου που σαρώνει τα πάντα και ανατρέπει τα εναπομείναντα.

ΤΑ ΕΙΣΟΔΙΑ ΤΗΣ ΘΕΟΤΟΚΟΥ

Όπως όλος ο λαός της Ελλάδας, κυρίως του παλιού καιρού, έτσι και ο λαός του Μώλου ήταν λαός θρησκευτικός, αφοσιωμένος στην πατροπαράδοτη πίστη του χριστιανισμού και της ορθοδοξίας. Αγροτικός και ποιμενικός στο μεγαλύτερο μέρος, άμεσα συνδεδεμένος με τη γη και τον υπαίθριο χώρο, πήρε τη θέση του μέσα στην πορεία της ζωής και δέχτηκε τους κανόνες της φύσης όσο δυσμενείς, και αδυσώπητοι συχνά, και αν ήσαν εκείνοι.

Λειτουργώντας με την επιδεξιότητα και τη νοημοσύνη, καταχτούσε ότι μπορούσε να κατακτήσει στους τομείς της καθημερινότητας κατά καιρούς, χωρίς αυτό βέβαια να του προσφέρει και τη σιγουριά της απόλυτης κυριαρχίας. Στο βάθος της ψυχής του κυκλοφορούσε η παντοδυναμία κάποιου άορατου στοιχείου, του στοιχείου εκείνου που συχνά στην οργή του άστραφτε και βροντούσε, που κουνούσε τη γη, τάραζε τη θάλασσα, έπνιγε τα σπαρτά, τσάκιζε τα δέντρα, κατάστρεφε τα κοπάδια, σάρωνε τις σοδειές στην ύστατη στιγμή, και σκορπούσε λιμούς, λοιμούς, δυστυχία και καταποντισμούς στα χωριά και στην ύπαιθρο χώρα.

Το συναίσθημα της ανθρώπινης αδυναμίας όπως ήταν φυσικό κυριάρχησε και στην ψυχή των παλιών κατοίκων του χωριού μας, εκείνων που άγνωστο πότε έχτισαν την πρώτη παλιά εκκλησία, εκείνη που γκρεμίσαμε το 1955 και στη θέση της υψώσαμε τη σημερινή. Εκείνη την εκκλησούλα του παλιού καιρού, (οι μεγάλοι τη διατηρούμε στη μνήμη μας), οι προπάτορές μας την αφιέρωσαν από κτίσεώς της, στα «Εισόδια της Θεοτόκου» και η αφιέρωση αυτή πέρασε και στη νέα εκκλησία, τούτη που έχουμε σήμερα, και η αφιέρωση φυσικά ισχύει στο διηνεκές.

Η αφιέρωση βέβαια δεν έγινε συμπτωματικά. Εισόδια της Θεοτόκου σημαίνει είσοδο της Παναγίας στο Ναό. Έγινε από τους γονείς της Ιωακείμ

και Άννα εις ένδειξη ευγνωμοσύνης στο Θεό που παρακάλεσαν για παιδί και εκείνος τους πραγματοποίησε την επιθυμία. Στον Ισραηλινό Ναό την οδήγησαν όταν η κόρη έγινε τριών ετών, και σύμφωνα με την παράδοση, η Παναγία κλείστηκε στα «Άγια των Αγίων», δηλαδή στο άδυτον ή άβατον του Ναού όπου διδάχτηκε εβραϊκή Διαθήκη και υφαντική τέχνη.

Η είσοδος της Παναγίας πρωτογιορτάστηκε στα Ιεροσόλυμα στα χρόνια του Ιουστινιανού και από εκεί αργότερα πέρασε στην Εκκλησία που την καθιέρωσε για τις 21 Νοεμβρίου. Στη λαϊκή λατρεία η γιορτή αυτή έχει πάρει αγροτικό κυρίως χαρακτήρα. Η 21 Νοεμβρίου είναι η εποχή όπου οι αγροτικές σοδειές έχουν συναχτεί από τη μια και από την άλλη η δημητριακή σπορά πηγαίνει προς το τέλος της.

«Μισό 'φαγα, μισό 'σπειρα
μισό 'χω να περάσω».

λένε οι αγρότες, λογαριάζοντας τον καρπό, αυτόν που έφαγαν ως εδώ, αυτόν που έσπειραν, και αυτόν που τους απομένει για να περάσουν μέχρι την επόμενη σοδειά.

Την Παναγία που γιορτάζει την ημέρα αυτή, οι αγρότες της Ελλάδας γενικά και οι δικοί μας βέβαια την ονομάζουν «Μισοσπορίτισσα» «Πολυσπορίτισσα» «Αρχισπορίστρα» και «Αποσοδειά». Την ημέρα αυτή οι αγροτονοικοκυρές του παλιού καιρού συνήθιζαν να βράζουν τα «πολυσπόρια», δηλαδή μια ποικιλία από διάφορα όσπρια και δημητριακά, όπως σιτάρι, καλαμπόκι, κριθάρι, κουκιά, ρεβύθια, φασόλια, μπιζέλια, φακές και άλλα. Ένα μέρος από το όλο υλικό το έφερναν στην εκκλησία όπου ο παπάς το ευλογούσε: «...τα σπέρματα ταύτα, συν τοις διαφόροις καρποις της γης...». Στο τέλος της λειτουργίας το πιάτο με τα πολυσπόρια, ή την πιατέλα, τα γύριζαν στο σπίτι, τα ανακάτευαν με το πολύ υλικό για να λάβει όλο την ευλογία και από αυτό φίλευαν τη γειτονιά για την ανταλλαγή των ευχών, και πρόσφεραν και στον μη έχοντα για την εκπλήρωση της φιλανθρωπίας. Ύστερα σκόρπιζαν και στα τρεχούμενα νερά, βρύσες, ποτάμια, έριχναν και στα πηγάδια για να «τρέχει» η σοδειά στα χωράφια όπως το νερό στις πηγές. Πρόσφεραν και στα ζώα τους, για να λάβουν και αυτά ευχή και απόλαυση. Και το μεσημέρι ολάκερη η φαμελιά στο τραπέζι γευμάτιζε με μόνο φαγητό το νόστιμο αυτό είδος, ευχαριστώντας την Παναγία την Πολυσπορίτισσα για όλες τις σοδειές που τους πρόσφερε...

Τοποθετημένη η γιορτή αυτή της Παναγίας στις 21 Νοεμβρίου, βρίσκεται σε μια εποχή που οδεύει προς τα τέλη της σοδειάς αλλά και της σποράς. Επί-

σης καθώς ο Νοέμβριος είναι η αρχή του χειμώνα, τα «Εισόδια» προμηνούν την είσοδο της χειμωνιάς, αλλά και προαναγγέλουν τη λήξη της σοδειάς του χρόνου που τραβάει προς το φυσιολογικό του τέλος. Επόμενο ήταν οι αγρότες της Ελλάδας γενικά και του τόπου μας βέβαια, την Παναγία αυτή να την έκαναν προστάτρια και ευεργέτιδα των παραγωγικών αγαθών της γης και των χωραφιών τους.

Σε πάρα πολλά μέρη της χώρας μας υπάρχουν εκκλησίες και μοναστήρια που έχουν αφιερωθεί στα «Εισόδια της Θεοτόκου». Και ανάμεσα στους αφιερωμένους στην Παναγία ναούς και η εκκλησία του Μώλου, που οι αγροτικοί πρόγονοί μας ευλαβικά την αφιέρωσαν στα «Εισόδια της Θεοτόκου» για να προστατεύει την εσοδεία των καρπών της γης που τόσο πλούσια και άφθονα εκείνη πρόσφερε και προσφέρει στους ανθρώπους που ασχολήθηκαν και ασχολούνται μαζί της. Την ημέρα αυτή γιορτάζουν την ονομαστική τους γιορτή συνήθως οι ανύπαντρες Μαρίες, ενώ οι παντρεμένες γιορτάζουν το Δεκαπενταύγουστο που είναι η Κοίμηση.

Στις 21 Νοεμβρίου, όπως κάθε χρόνο, έτσι και φέτος, στην ώρα της θείας λειτουργίας στους χριστιανικούς ναούς της ορθοδοξίας, ανάμεσα στα άλλα λειτουργικά, θ' ακουστεί και η λατρευτική σύνθεση της ποιητικής υμνογραφίας:

*Ἐνδον, ἐν τῷ ναῷ τοῦ Θεοῦ,
ὁ θεοχώρητος Ναός ἀνατίθεται,
Παρθένος ἡ Παναγία,
νεάνιδές τε αὐτῆς, νυν
λαμπαδιφόροι, προπορεύονται.
Σκιρτά γεννητόρων
ἡ συζυγία ἡ ἀριστος...*

Αλλά την ημέρα αυτή θα βρεθούν χριστιανοί στους ναούς; Και πόσοι άραγε θα είναι αυτοί που θα προστρέξουν για μια ευχαριστία και προσκύνηση στην προστάτιδα των αγαθών της γης;

Και είναι τρομερό να σκέφτεται κανείς πως όσο η άπιστη κοινωνία μας έχει ανάγκη των αγαθών της γης, τόσο και η γη μέσα από τη λειψυδρία που την βασανίζει και την ξηρασία που την απειλεί, περιορίζει αισθητά και ανησυχνητικά την απόδοσή της.

Σίγουρα έχουμε φτάσει στα αιτιατά. Καιρός να αναζητήσουμε και τα αίτια.

Εφημ. «ΜΩΛΙΩΤΙΚΑ ΝΕΑ» Σεπ.-Οκτ. 1990

Ο ΜΩΛΟΣ ΑΠΟ ΨΗΛΑ

Είχα πολλά χρόνια –πάνω από τέσσερις δεκαετίες– να δω τον Μώλο από ψηλά, και τον τελευταίο καιρό που η συμπλήρωση του βίου όλο και πλησιάζει, με γέμιζε η επιθυμία να πάρω την ανηφοριά του χαλικόστρωτου δρόμου και να βγω στα ψηλώματα.

Όταν ήμουν παιδί κι είχα τη γρηγοράδα του λαγού στα πόδια, μου άρεσε θυμάμαι και εμένα και της παρέας μου, ν' ανηφορίζουμε προς τους γύρω λόφους.

Με την αξιосύνη του ζαρκαδιού κατακτούσαμε τις ράχες, και με την ελαφράδα του αετού κυριεύαμε τα υψώματα. Ο κατηφορικός δρόμος του κάμπου και της θάλασσας ούτε που μας άγγιζε. Φαίνεται πως η παιδική επιδεξιότητα αποζητούσε τα δυσκολότερα, για να ακονίζει τις δυνάμεις που κρατούσε μέσα της, ή και για να ζυγίζει ίσως τα επιτεύγματα των προσπαθειών της σε δυσβατότερους τόπους, και σε δυσκολοπάτιτους χώρους.

Ακόμα μπορεί να ήταν η γοητεία του ύψους, όχι μόνο του εδαφικού, αλλά του κάθε ύψους, κυρίως εκείνου που γεννιέται μέσα μας σαν ενδόμυχη επιθυμία για υπεροχή στο άμεσο σύνολο, αλλά και στο γενικότερο περιβάλλον...

Είχα λοιπόν καθώς έλεγα την επιθυμία να ξαναδώ τον Μώλο από ψηλά. Η παλιά εικόνα της γενικής άποψης, με τις ανεμοθύελλες της ζωής και τα ξεροβόρια του βίου, είχε από καιρό ξεθωριάσει στην κορνίζα της μνήμης. Έτσι την ανασύνθεση του μεγάλου πίνακα είχε αναλάβει μια από καιρό απόφαση μετάβασης στα πέριξ ψηλώματα, απόφαση που λόγω σωματικής αδυναμίας από τη συσώρευση των χρόνων, όλο και αναβαλλόταν στον καιρό των εργασιακών διακοπών και τραβούσε ανεκπλήρωτα από καλοκαίρι σε καλοκαίρι.

Φέτος, στην καρδιά του Αυγούστου, παραμονή της Παναγίας έχω την χαρά, και νάμαι ώρα πρωινή, με δυο-τρία καλάμια χρυσού ήλιου προς τη μεριά της ανατολής, από την κορυφή της Αγίας Κάρας, να αγναντεύω το Μώλο από ψηλά και να τον ζωγραφίζω με τις αδέξιες φράσεις του φτωχού λεξιλογίου μου. Πρέπει να ομολογήσω πως κόπιασα πολύ για ν' ανεβώ στο ψήλωμα. Όμως έχω τη χαρά της εκπλήρωσης και τη χάρη του επιτεύγματος. Στον πλατύ ορίζοντα, από την ανατολή βαθιά μέχρι και τη δύση πέρα, απολαμβάνω το μαγευτικό τοπίο στα καλοκαιρινά χρώματα, αλλού χρυσαφιά όπου τα θερισμένα σταροχώραφα, αλλού βαθυπράσινα όπου τα υβρίδια καλαμπόκια, τα βαμπάκια και τα φυσικόδεντρα, και αλλού γκρίζα προς το ανοιχτό πράσινο όπου τα ελαιόδεντρα που δεσπόζουν στο γενικό σύνολο.

Η μαύρη ευθεία του ασφαλιστρομένου διεθνή δρόμου χωρίζει τον γενικό πίνακα στη μέση. Στην από κει μεριά, την προς τα κάτω είναι: το χωριό με τον κάμπο και τη θάλασσα. Στην από δω μεριά, την προς τα πάνω, τα λιγοστά ισώματα με τους λόφους των ελαιών και τα τραγανοχώραφα.

Ο κύριος όγκος του χωριού ξεχωρίζει στο σύνολο της ζωγραφικής ακουαρέλας. Λευκές σύγχρονες οικοδομές με κόκκινες στέγες ξεπροβάλλουν μέσα από πυκνές συστάδες πράσινου που συνθέτουν τα δέντρα των κοινωνικών δρόμων. Τα ξινόδεντρα και τα καρποφόρα των κήπων, οι μουριές και οι συκιές στις αυλές και τα οικόπεδα.

Ο δρόμος προς την παραλία ορατός στην ευθεία του χάραξη, προσκαλεί για νοερή οδοιπορία προς την γαλανή και ήρεμη υγρή αγκαλιά του Μαλιακού κόλπου. Οι γνωστές και πανύψηλες λεύκες τον πλαισιώνουν και τον σκιώνουν προστατευτικά από τις καυτές ακτίνες του αβάσταχτου ήλιου.

Το εκκλησάκι της Ευαγγελίστριας σιωπηλό στην απομόνωσή του χαράζει και αυτό τη μικροσκοπική παρουσία του στην αριστερή άκρη της γενικής άποψης. Στην ανατολική γωνία, στην άλλη άκρη δηλαδή του πίνακα που ξανοίγεται μπροστά μου, η ματιά διακρίνει το χωριό Σκάρφεια. Έντονη σημειώνεται εδώ η παρουσία του Δορυφορικού Σταθμού Θερμοπυλών, που ονομάστηκε έτσι γιατί βρίσκεται κοντά στα ιστορικά στενά των ένδοξων Θερμοπυλών. Μια επιβλητική παρουσία σημαδεύει ο όγκος του όλου συστήματος, η λειτουργία του οποίου συμβάλει αποφασιστικά στην πληροφόρηση των λαών και στη συνεργασία των ανθρώπων...

Παραμονή λοιπόν της γιορτής της Παναγίας, καθώς ονομάζουμε την Κοίμηση της Θεοτόκου στον τόπο μας, και ώρα ζεστού καλοκαιριάτικου

πρωινού καθώς σημείωσα, και βρίσκομαι ήδη, μετά από προσπάθεια δυνατή, καθισμένος στο ψηλότερο εδαφικό μπαλκόνι της περιοχής, αγναντεύοντας τον περίγυρο. Κάτω από τις χρυσές ακτίνες, όλα ξετυλίγονται ορατά, και τίποτα δεν απομένει κρυπτόν υπό τον ήλιον. Ο Μαλιακός με το αντίπερα βουνό και τη Στυλίδα στους πρόποδες του, μου χαϊδεύουν την οπτική ρέμβη. Ο γαλάζιος ουρανός μου χαρίζει το δέος της απεραντοσύνης του, και τα ανέμελα πουλιά που φτερώνουν στο διάστημα εμψυχώνουν τον θαυμασμό μου.

Η ιστορική Μενδενίτσα και ο γραφικός Καλλίδρομος, χωριά παλιά με λιγοστούς τώρα μόνιμους κατοίκους στην αγκαλιά τους, ετοιμάζουν τα πατροπαράδοτα πανηγύρια τους που ανοίγουν σήμερα το απόγευμα...

Από τον ίσκιο του δέντρου που με φιλοξενεί εδώ που στάθηκα κι αγναντεύω, προσπλύνω τη ματιά στη γενέτειρά μου το Μώλο, και προσεδαφίζω τη σκέψη στον οικείο περίγυρο. Περιέρχομαι νοερά στους δρόμους και αποθαυμάζω την τεχνική πρόοδο που συντελέστηκε τα τελευταία χρόνια. Σύγχρονες οικοδομές με φωτεινά και άνετα δωμάτια και ανοιχτές βεράντες στον αέρα και τον ήλιο, από τη μια άκρη του χωριού, μέχρι την άλλη. Ηλεκτρικός και ηλεκτρονικός εξοπλισμός διευκολύνει το νοικοκυριό, και συμπληρώνει την άνεση και την ψυχαγωγία. Καλλιεργητικά μηχανήματα και παντός είδους τροχοφόρα μικρού και μεγάλου μεγέθους εξυπηρετούν τις εργασιακές μέριμνες, και τις απολαυστικές μετακινήσεις των κοινωνικών αναγκών. Σύγχρονα σούπερ μάρκετ εξασφαλίζουν την επάρκεια των αγαθών, καθώς και ποικίλα καταστήματα για την προμήθεια των κατά μέρους ειδών. Ψησταριές και εστιατόρια, παραθαλάσσια και ορεινά φαγάδικα παραδοσιακά καφενεία, μοντέρνες καφετέριες και διασκεδαστικά κέντρα συμπληρώνουν τον γαστριμαργικό και διασκεδαστικό κύκλο, επί καθημερινής βάσεως.

Ο Μώλος σήμερα σαν σύνολο προοδευτικής κωμόπολης, ζει και λειτουργεί με όλους τους κανόνες και με όλες τις προδιαγραφές μιας σύγχρονης πόλης από πλευράς υλικής εξέλιξης και απολαυστικού βίου. Με έναν έντονο ανταγωνισμό στην εμφάνιση της υλικής υπεροχής, και με έναν εσωτερικά αγωνιώδη δρόμο για την εξασφάλιση μιας πρώτης θέσης στο ψευδεπίπλαστο κοσμικό προσκήνιο της όποιας παράστασης. Ανθρώπινες αδυναμίες και λανθασμένες φυσικά εκτιμήσεις, πάνω σε πράγματα φρούδα, μάταια και πρόσκαιρα, απέχοντα κατά πολύ από τα θετικά εκείνα που θα έπρεπε να μας απασχολούν καθώς και από τα ηθικοπνευματικά, αυτά που θα έπρεπε σύψυχα να μας κατέχουν...

Δεκατέσσερις Αυγούστου του χίλια εννιακόσια ογδόντα εννιά, παραμονή της Παναγιάς, με τη χάρη της βοηθό, είδα τον Μώλο από ψηλά, καθώς επίμονα το είχα επιθυμήσει, και επίπονα αποφασίσει.

Δεκατέσσερις Αυγούστου, κοιτάζω αχόρταγα τον Μώλο από ψηλά, και μου γεννιέται μέσα μου μία ακόμα επιθυμία, η στερνή. Προτού φύγω οριστικά από αυτόν τον μάταιο κόσμο, να μ' αξιώσει η μεγάλη χάρη της Πανάγιας Δέσποινας να δω τον Μώλο ψηλά. Πνευματικά, πολιτιστικά, ηθικά, ανθρώπινα...

Είναι εύκολο, άμα οι άνθρωποι δώσουν τα χέρια, κι άμα οι κάτοικοι ενώσουν τις καρδιές για «τ' ανέβασμα του τραγουδιού στ' Αγιονόρος» όπως θάλεγε κι ο Παλαμάς. Καμιά κορυφή, όσο και δύσκολη, δεν μένει απάτητη, μπροστά στην κοινή απόφαση και στην καθολική θέληση.

Άρθρο στα «Μωλιώτικα Νέα» Σεπ.-Οκτ. 1989

* * *

ΦΡΟΥΤΑ ΤΗΣ ΕΠΟΧΗΣ

Κάθε φορά που θα βρεθώ στην κεντρική λαχαναγορά, ή στη λαϊκή αγορά της συνοικίας μου, με τους ατελείωτους πάγκους των φρούτων, περικυκλωμένος από τα γεμάτα καροτσάκια και τις παραγεμισμένες τσάντες των νοικοκυρών, νοιώθω χαρούμενα πνιγμένος μέσα στην απέραντη ποικιλία των αγαθών, της ανεξάντλητης ευφορίας των καρπών της γης.

Βλέπω με ακράτητη αγαλίαση, τις τέσσερις κόρες του γερο χρόνου, τις καρποφορούσες εποχές να κρατούν στα δυνατά τους χέρια τα κάνιστρα της συγκομιδής και να τα προσφέρουν αφειδώς στην ακόρεστη βουλημία της ανθρώπινης κατανάλωσης.

Αρχαιότατες οι ρίζες των δέντρων και των φυτών, ταυτόσημες με τη δημιουργία, στέριωσαν την ύπαρξή τους στο χώμα και ύψωσαν το ανάστημά τους στο φως του ήλιου, λειτουργώντας πιστά και απαρέγκλιτα κάτω από τη σοφή εντολή του θεϊκού νόμου: «...και είπε ο Θεός. Ας βλαστήσῃ ἡ γῆ χλωρόν χόρτον, χόρτον κάμνοντα σπόρον και δέντρον κάρπιμον κάμνον καρπόν κατά το εἶδος αὐτοῦ, του οποίου το σπέρμα να είναι εν αὐτῷ ἐπὶ τῆς γῆς, και ἐγένεν οὕτω». (Γένεσις Κ.Α. εδ. 11-12).

Όμως η αποδοτικότητα της γης δεν βρίσκονταν πάντα στα σημερινά επίπεδα. Παλιότερα, εκτός από τις καιρικές συνθήκες που την επηρέαζαν συχνά αρνητικά, ήταν και οι διάφορες ασθένειες που ξεσπούσαν κατά καιρούς και αφάνιζαν την καρποφορία την τελευταία ώρα, κάνοντας τον ανίσχυρο παραγωγό, να κοιτάζει με ψυχικό δέος το χαμό των προσπαθειών του.

Έτσι χωρίς την επέμβαση της γεωπονικής επιστήμης και χωρίς τη βοήθεια και προστασία των ειδικών λιπασμάτων και των φυτοφαρμακευτικών

σκευασμάτων, η γης και τα λογής φυτά και δέντρα, μαζί τους κι ο άνθρωπος, το πάλεψαν δυνατά και με σκληρό πείσμα μέσα στο πέρασμα των σκοτεινών αιώνων, μέχρι που κατάφεραν τελικά να βγουν στην πολυποίκιλη ευημερία του μεγάλου Σήμερα.

Κι αν τώρα περπατώ κι εγώ, ανάμεσα στους πολλούς, με το δίκτυ των οπωρικών αγαθών στο ένα μου χέρι, και την ισάντα των κηπευτικών στο άλλο, που με τη βοήθεια των θερμοκηπίων, δεν λείπουν χρονικίς, δεν μου είναι όμως, όσο ίσως θα μπορούσε, εύκολο να επαναπαυθώ στη σύγχρονη επάρκεια και να αρκεστώ στην εξασφαλισμένη μου γευστική και θρεπτική κατανάλωση και μόνο. Με τα νοσταλγικά φτεροκοπήματα της ασίγαστης σκέψης γυρίζω σε μια άλλη εποχή, την εποχή που την πότιζε ο βαρύς μόχθος του καθημερινού ανθρώπου και τη σφράγιζε η ακάμνια και η λειψιάδα των «ισχνών αγελάδων». Σ' αυτή λοιπόν τη μακρινή εποχή, ξανοίγω όπως ο νους του ποιητή που αντικρίζει «πίσω από του σταφυλιού τη ρόγα τον κόπο του εργατή» τη μεγάλη Διαφορά που συντελέστηκε μπροστά στα έκπληκτα μάτια της γενιάς μου, τη διαφορά που έφερε τον άνθρωπο από τη μια όχθη στην άλλη...

Στην ατμόσφαιρα του σημερινού νόστου, βρίσκεται ολοζώντανη η προ του Σαράντα εποχή. Στον τόπο μας, όπως και σε όλο σχεδόν τον Ελλαδικό χώρο, η γεωργική αντίληψη βρίσκεται σε πολύ χαμηλά επίπεδα. Ο εύφορος κάμπος μας που θα μπορούσε να προσφέρει πολλά, σχίζεται με το αλογόκινητο υνί, και σκαλίζεται με το χειρωνακτικό σκαλιστήρι. Το βάρος της γεωργικής παραγωγής βρίσκεται στο σιτάρι, στο καλαμπόκι και το κριθάρι. Το ψωμί του ανθρώπου και η τροφή του ζώου.

Η ελιά στις γύρω πλαγιές αγωνίζεται σχεδόν μόνη της, κόντρα στον καιρό και την ασθένεια του δάκου, να δέσει καρπό για το τραπέζι της φαμελιάς, το λαδοφάναρο της νύχτας, και για το καντήλι της θεϊκής φλόγας και της ιερής μνήμης. Ο αγρότης βρίσκεται αναγκαστικά μέσα στις ελάχιστες δυνατότητες που του παρέχει το ζευγάρι των αλόγων του και τα χέρια της φαμελιάς του. Ο συνδυασμός, η μέθοδος και η ποικιλία της σπαρμουδιάς είναι άγνωστη αλλά και ανήμπορη υπόθεση.

Έτσι από φρουτοκαλλιέργεια είμαστε αραγμένοι στο τίποτα, και από κηπευτικά και μπουστάνικα λιγοστά στις άκρες των χωραφιών και άνυδρα, για τις ανάγκες της φαμίλιας πρώτα, εάν φυσικά τα ευνοούσε ο καιρός κι έφταναν στην απόδοση κάποτε.

Έχουμε όμως τις μεγάλες μουριές και τις κλαρωτές κληματαριές στις

ανοιχιές αυλές, τις καρπερές συκιές με την ποικιλία των σύκων, μέσα κι έξω από το χωριό και τα ευλογημένα αμπέλια. Με αυτά, στην ώρα της καρποφορίας και με κάποια παρασκευάσματά τους, από τη γιαγιά και τη μάνα, όπως τα λιασμένα σύκα, τις σταφίδες, τις μουσταλευριές, τα ρετσέλια και τα πετιμέζια, ξεγελάμε την ακόρεση όρεξή μας σε παραπέρα μήνες...

Υπάρχει βέβαια πλάι στα παραπάνω και μια υποτυπώδης και περιορισμένη εμπορική διακίνηση φρούτων, που σημειώνεται κυρίως παραμονές Χριστουγέννων και Πρωτοχρονιάς, προσδίνοντας τόνους αλλαγής στη βαριά καθιερωμένη και πλατειά ισοπεδωμένη ατμόσφαιρα του καιρού που ερευνά η γραφή μας.

Έμποροι μήλων και πορτοκαλιών ξεκινούν από την περιοχή του Βόλου με βραδυκίνητα σαραβαλάκια και φτάνουν στην πλατεία του χωριού μας κουβαλώντας φυρίκια, τη μοναδική τότε ποικιλία μικρού μήλου, δεύτερης και τρίτης διαλογής, γιατί τα καλά πήγαιναν στις μεγάλες αγορές, με τα χύμα κοινά πορτοκάλια, διαλογής κι αυτά, με το λίγο ζουμί και τα πολλά κουκούτσια. Αυτά και κάποια αγριοκάστανα του Καρπενησιού που κατεβαίνουν την ίδια εποχή, συμπληρώνουν τον ισχνό κύκλο μιας παραγωγής που προσφέρεται για πλατειά κατανάλωση, αλλ' όμως μένει χωρίς αγορασιές (εκτός απ' τις εξαιρέσεις) γιατί το λαϊκό βαλάντιο δεν παρέχει τις δυνατότητες αυτής της πολυτέλειας...

Είμαστε λοιπόν στην προ του 1940 εποχή, μια παρέα από γειτονόπουλα 13-15 χρόνων, κι έχουμε συνεννοηθεί μετά το μεσημεριανό κυριακάτικο φαγητό, να πάρουμε σβάρνα τα τρυγημένα αμπέλια για τα παρακούδουνα πρώτα, κατόπιν να διαβούμε προς τα πάνω το ρέμα για βατόμουρα και μελίκοκα, και στη συνέχεια να ξεχυθούμε στις γύρω πλαγιές με τις διάσπαρτες αυτόφυτες αγκορτσές και κουμαριές που αυτή την εποχή κρατούν ώριμο τον καρπό τους και μας περιμένουν να τον χαρούμε.

Τέλη Σεπτέμβρη με αρχές Οκτώβρη, η ζέση του καλοκαιριού βρίσκεται σε συνεχή πτώση, τα δέντρα φορούν την μεταβατική εναλλαγή των χρωματισμών, η γη έχει πάρει το χρυσαφί χρώμα του ξερού χόρτου και ο ήλιος συχνοπαίζει το αιώνιο κρυφτό του με τα φορτωμένα σύννεφα του φθινοπώρου, που πηγαινοέρχονται στον θαλασσί ορίζοντα, μέχρι που να ξεσπάσουν σ' ένα κοντινό και αναμενόμενο πρωτοβρόχι. Τ' αποδημητικά έχουν πάρει το δρόμο της φυγής και οι κρυφές φωλιές τους έχουν φανερωθεί στις κορφές των δέντρων, που άρχισαν να γυμνώνουν από το πυκνό φύλλωμα που τις προστάτευαν στην περίοδο της αναπαραγωγής τους.

Στους χώρους του αμπελιού έχει περάσει η εργατιά του τρύγου κι έχει σαρώσει τον μελωμένο καρπό, που τώρα ο χυμός του βράζει και ζυμώνεται στα βαρέλια του αμπελουργού για να μετατραπεί σε βάλσαμο αναλγητικό και δυναμωτικό συμπλήρωμα του λιτού επιούσιου δείπνου. Πάνω στα λυγρόκορμα κλήματα αραιά, έχουν ξεμείνει κάποια μισοάγουρα τσαμπιά ατροφικών σταφυλιών που δεν πρέπει να μαζευτούν και να πατηθούν με τα ώριμα, γιατί θα ρίξουν τη γλυκύτητα του μούστου και θα ζημιώσουν την ποιότητα του κρασιού. Είναι δε τόσο ασήμαντη η ποσότητα, που ο αμπελουργός την εγκαταλείπει στη λεία των σπουργιτιών και στην αναζήτηση του όποιου περαστικού.

Αυτά τα «κουδούνια» ή «καμπανάρια» κατά το επίσημο όνομά τους και «παρακούδουνα» στη δική μας γλώσσα, βγαίναμε αναζητώντας τα επίμονα μετά τον τρύγο, πανηγυρίζοντας με αλαλαγμούς τις ανακαλύψεις μας, ενώ συγχρόνως, με τη βουλημία του πεινασμένου ζώου κατασπαράζαμε το εύρημα, που δεν ήταν τίποτα παραπάνω, από τρεις τέσσερις ξινές καχεκτικές ρόγες, περιφρονημένες από τους αγέρωχους φτερωτούς γυρολόγους της υπαίθρου.

Για μια τέτοια λοιπόν κατάκτηση, οργανώναμε συντροφικές και ξεκινούσαμε πορείες στα τρυγημένα αμπέλια, αναλώνοντας ώρες έρευνας και αναζήτησης, μέχρι το μαβί σούρουπο του γυρισμού, χωρίς πολλές φορές, ο κόπος μας αυτός ν' αμοίβεται, με δυο τρεις, έστω, γλυκόξινες ρόγες ενός ατρύγητου κουδουνιού...

Έξω από τ' αμπέλια, στις άκρες των χωματόδρομων, στις ακαλλιέργητες εκτάσεις και στους όχτους του ξηριά μας, η πυκνοκλώναρη και αγκαθωπή βάτος, ή βατουλιά καθώς την αποκαλούσαμε στη γλώσσα μας –αλλού λέγεται βατσισιά και σμεουριά– ξεπηδούσε αυτόφυτη, κι υψωνόταν ανεμπόδιση μέσα στην ερημιά, κυριεύοντας το χώρο με τα πελώρια μπερδεμένα κουβάρια του βαθυπράσινου όγκου της. Την άνοιξη άνοιγε μικρούς μυρωδάτους ανθούς και από το καλοκαίρι μέχρι το τέλος του φθινοπώρου έδινε καρπούς, τα γλυκά μελανόμαυρα μούρα, που η έλλειψη του καιρού μας, μας έκανε να τα αποζητούμε με ακόρεστη βουλημία. Κι ενώ εμείς πλησιάζαμε τη φορτωμένη βατουλιά με τη διάθεση του πεινασμένου πουλιού που ψάχνει τον άγριο καρπό της απέραντης φύσης, εκείνη με την ασπίδα των αμέτρητων φαρμακερών αγκαθιών της, κατακρατούσε στις λιανοκλώναρες κορυφές της τις χάντρες του μελιού της, για μιάν ίσως προσφορά στις ανώνυμες νύμφες των δροσερών νερών, ή στους επώνυμους θεούς των μακρινών δασών και των κοντινών περιγύρα λόφων.

Κι όταν τελικά κατορθώναμε να χαρούμε λιγοστά από τα πολλά μούρα, αυτό ποτέ δεν μας έρχονταν με το χαλάλι της φυσικής δωρεάς και τη κουβαρδοσύνη της απρόσωπης και ανίδρωτης εσοδείας. Παλεύοντας με την αυτοπροστασία του γιγαντιόθαμνου, πληρώναμε πάντα με τα πολλαπλά αιμάτινα ρουμπίνια των κατατρυπημένων χεριών μας τη μεγάλη δόση της παιδικής μας επιμονής και την ελαχιστότατη απολαβή, που δεν έφτανε ούτε και εκείνη που –κατά τον άγραφο νόμο– εδικαιούτο ο περαστικός, όταν ο δρόμος τον έφερνε μπροστά σε ξένο καρποφόρο κτήμα...

Περπατώντας ανηφορικά, ανάμεσα στις όχτες του ξηριά, για να πιάσουμε τις ξέλακες ανηφορίες με τις διάσπαρτες αγκορτσές (αγριαπιδιές) και τις φορτωμένες κουμαριές, περνούσαμε αναγκαστικά από κάποιες αγριομελικοκιές, που είχαν πάντα στη διάθεσή μας ένα περιφρονημένο από φιερωτά και τετράποδα κοκκινοκίτρινο μικρούλι στρογγυλό καρπό στο μέγεθος του ρεβυθιού. Στον καρπό αυτό που αποτελούνταν από το εσωτερικό κουκούτσι, μια λεπτή στρώση ψύχα υπόγλυκια, και την εξωτερική επιδερμίδα, καταφεύγαμε αναγκαστικά όταν δε βρίσκαμε τίποτα άλλο. Ύστερα από σχετικό μάσημα και πιπίλιμα στην στοματική μας κοιλότητα, φτύναμε τα περιττά –μήπως υπήρχε και τίποτα το μη περιττό– και παρά την έντονη στυφάδα που κρατούσε η γεύση, εμείς μέναμε με την απαιτητή εντύπωση ότι ήρθαμε σε ευωχία με το πολυπόθητο φρούτο.

Αλλά αν τ' αμπέλι ξεπλήρωνε τον κόπο μας με λίγες ξινόρογες κι η βατουλιά με ελάχιστα μούρα πληρωμένα με αίμα, έρχονταν πίσω τους οι αγκορτσές, σωστές αρχοντοκυράδες, φορτωμένες με τα λαχταριστά αγριοχλαδα, πρόθυμες να καλύπτουν πλήρως τις ανάγκες εκείνες που μας οδηγούσαν προς τις μακρινές ορεινές κατοικίες τους.

Και πιο πάνω απ' αυτές, προς τη μεριά της Αναύρας, οι ατέλειωτες κουμαριές που κάλυπταν ολόκληρες περιοχές, δίνοντας την εντύπωση ότι σ' αυτό το χώρο περιφέρονταν η άοκνη φροντίδα ενός άξιου καλλιεργητή ειδικευμένου στο είδος.

Ο καρπός της κουμαριάς, τα κούμαρα, είναι ότι το πιο γλυκό, το πιο εύχυμο και γευστικό μπορεί να συναντήσει κανείς στην απόμακρη φύση, σ' εκείνη την παρθένα περιοχή που τη νοτίζει η απέραντη ευλογία του μεγάλου Δημιουργού και δεν τη μολύνει η καταστροφική παρουσία του ξεστρατισμένου ανθρώπου...

Περνώντας το σκοτεινό τούνελ της ναζιστικής κατοχής, με τις μεγάλες καταστροφές και τις πολλές θυσίες, η χώρα μας βγαίνει στο φως της μετα-

πολεμικής μέρας. Ο ήλιος της ελευθερίας λάμπει στον γαλάζιο ουρανό, και η αιματοποτισμένη γη μας ανασαλεύει στα δημιουργικά της σπλάχνα. Οι άνεμοι της τεχνολογικής προόδου πνέουν απ' όλα και προς όλα τα σημεία της αναγεννημένης Ευρώπης. Οι άνθρωποι του τόπου και της χώρας μας, σφραγισμένοι από δυστυχία και θάνατο, προχωρούν δημιουργικά, αποφασισμένοι να γεμίσουν το χάσμα. Στην καλλιέργεια της γης μπαίνει ενεργά το μηχανικό μέσο η γεωπονική επιστήμη και η χημική πρόοδος. Η πολύπλευρη καλλιέργεια βρίσκει το δρόμο της επιτυχίας και της αυξανουσας παραγωγής.

Η γη αποδίδει πλέον καρπό!

Το αποδείχνει περίτρανα η ανεξάντλητη ποικιλία φρούτων και λαχανικών της καθημερινής αγοράς, ο αριθμός των σύγχρονων εργοστασίων χυμοποίησης και κονσερβοποίησης κυρίως των περισευμάτων, και οι αμέτρητες χωματερές που κατατρώγουν τα μεγάλα φορτία του μαθηματικά καταστρωμένου και ηλεκτρονικά υπολογισμένου σαδιστικού κέρδους...

* * *

ΠΕΡΙΜΕΝΟΝΤΑΣ ΤΟΝ ΧΕΙΜΩΝΑ

Η πίο δύσκολη εποχή του χρόνου, για τους καιρούς που περιγράφουμε, ήταν ο χειμώνας. Οι άλλες τρεις εποχές, η άνοιξη, το καλοκαίρι και το φθινόπωρο, εκτός από τη βλάστηση της γης, την καρποφορία των δημητριακών και τη μέσωση των φρούτων στα δέντρα που δίνουν άφθονη τροφή στον άνθρωπο, κουβαλούσαν μέσα τους και τις συνθήκες του καιρού, που κι όταν δεν ήταν ιδανικές, δεν ήταν τουλάχιστον ποτέ ανυπόφορες και βασανιστικές, όπως εκείνες του χειμώνα που έφτανε με τις παγερές χιονοπτώσεις και σαβάνωνε απελπιστικά για μέρες και βδομάδες χωριά και περιοχές ολόκληρες και κρατούσε κλεισμένο τον κάτοικο και την οικογένεια ολόκληρη κάτω από τη βαριά χιονισμένη στέγη του φτωχόσπιτου.

Για ν' αντιμετωπίσει μια τέτοια βαριά απομονωτική κι αναπόφευκτη κατάσταση ο χωρικός έπρεπε να είναι έτοιμος από τον καιρό του καλοκαιριού, καλά προετοιμασμένος και εφοδιασμένος με όλα τα χρειαζόμενα υλικά αγαθά της οικογενείας του, αλλά και των ζωντανών του, είτε πρόβατα ήταν αυτά, είτε γίδια, είτε άλογα.

Για το σπίτι έπρεπε ιδιαίτερα να φροντίσει η νοικοκυρά μέσα στους μήνες του καλοκαιριού και να φτιάξει πρώτα τους τραχανάδες, τον γλυκό και τον ξινό. Καθάριζε αρχικά υπομονετικά το σιτάρι, το 'στελνε στο μύλο να κοπεί μπληγούρι, (σιτάρι χοντροκομμένο) κι ύστερα το έβραζε με ίση ποσότητα γάλακτος σε σιγανή φωτιά μέχρι να πήξει. Μετά το έβγαζε από το καζάνι σαν κομμάτια ψωμί, το 'τριβε με τα χέρια κι ύστερα το περνούσε από χοντρή ειδική σίτα για να ξεχωρίσει σε κόκους. Το στέγνωνε σε ειδικές απλώστες αρκετές μέρες χωρίς να παραμεράει από κοντά του γιατί κινδύνευε να φαγωθεί ο τραχανάς πριν από την ώρα του από τα τετράποδα ζωντα-

νά και κυρίως από τις κότες και τα σπουργίτια που τον περιτρυγύριζαν πεινασμένα και караδοκούσαν την απομάκρυνση της νοικοκυράς. Εκείνη όμως πιστή στο έργο της μ' ένα μακρύ καλάμι στο χέρι, το κουνούσε απειλητικά προς όλες τις κατευθύνσεις κι έτσι κρατούσε σε απόσταση τους επίβολους φτερωτούς καταναλωτές του αστέγνωτου ακόμα τραχανά. Από την άγρυπνη παρακολούθηση του προϊόντος αυτού βγήκε και η παροιμία που λέγεται όταν ένας δεν προσέλθει κάπου. Αυτός δεν μπόρεσε να 'ρθει γιατί «έχει τραχανά απλωμένο» δηλαδή τέτοια δουλειά που τον θέλει τόσο κοντά, όσο ο τραχανάς την νοικοκυρά.

Μετά τους τραχανάδες, οι χυλοπίτες. Εδώ η συνταγή περιέχει αλεύρι ψιλό, αυγά και γάλα, όλα μαζί καμωμένα ζύμη κρουσινή που ανοίγονταν με το πλαστήρι σε φύλλα χοντρά και στη συνέχεια τα φύλλα κόβονταν σε κομματάκια σύμφωνα με το γούστο της νοικοκυράς, συνήθως στενόμακρα στο σχήμα της παραδοσιακής χυλοπίτας. Και τούτο το προϊόν το στέγνωναν στον ίσκιο του καλοκαιριού και το τοποθετούσαν ύστερα σε ειδικές σακούλες για να τόχουν το χειμώνα στην υπηρεσία της κουζίνας.

Στους μήνες του καλοκαιριού και μέσα στον καιρό της ολοκληρωτικής ωρίμανσης της ντομάτας, η νοικοκυρά έπρεπε να κάνει τον μπελντέ που θα έβραζε στα καζάνια πρώτα κι ύστερα το υλικό αυτό θα το στέγνωνε στον ήλιο μέσα στις ειδικές λιάστρες πολλές μέρες μέχρι που να φύγει το νερό και να μείνει το χοντρό μέρος της κατασταλαγμένης ντομάτας. Το σύνολο αυτό το έβαζε σε ειδικά πήλινα αγγεία που είχε για το σκοπό τούτο και το χρησιμοποιούσε το χειμώνα, τότε που δεν υπήρχαν τα σημερινά θερμοκήπια και η ντομάτα έκανε την παρουσία της, μιά φορά το χρόνο, τέλος περίπου Μαΐου και κρατούσε μέχρι στα μισά Ιουλίου.

Ακόμα η νοικοκυρά έπρεπε μέσα στον Μάιο που το αμπέλι άπλωνε τροφαντούς βλαστούς και καταπράσινα φύλλα, να μαζέψει με επιμέλεια τα πιά μεγάλα και τα πιά τρυφερά αμπελόφυλλα να τα περάσει υπομονετικά σε μακρυά κλωστή και να τα ξηράνει κρεμασμένα στα ισκιερά εσωτερικά ντουβάρια του σπιτιού της. Στον καιρό του ατελείωτου χειμώνα μαλάκωνε κάθε φορά όσα αμπελόφυλλα της χρειάζονταν σε χλιαρό νερό και περιτύλιγε τα ντολμαδάκια της που εμείς τότε τα ονομάζαμε στην τραχειά ρουμελιώτικη γλώσσα μας «σαρμάθες». Όνομα προερχόμενο ίσως από τον τούρκικο σαρμά που γίνονταν με σουκώτι και ρύζι.

Από τον κήπο του σπιτιού έπρεπε ακόμα η νοικοκυρά να κάνει τις αρμαθιές των κρεμμυδιών και τις πλεξάνες των σκόρδων. Από τον ίδιο κήπο

έπρεπε να συγκεντρώσει τα ξηρά κουκιά και τα μυρωδικά όπως μαϊντανό, σέλινο, μακεδονήσι και αμάραθο. Έπρεπε ακόμα η νοικοκυρά να κρεμάσει τη ρίγανη και τα βάγια, ν' αρμαθιάσει τα λουλούδια της μολόχας στην κλωστή και να τα φυλάξει για τα κρυολογήματα και τους πονόλαιμους του χειμώνα. Με την ίδια φροντίδα πάσχισε και για το μαλαχτικό χαμομήλι του μωρού και του γέροντα που το συγκέντρωνε σαν εργατική μέλισσα στις γωνιές των κήπων και στις απλοχωριές του κάμπου.

Στον καιρό του τρύγου καινούργιες φροντίδες ξεφύτρωναν και πάλι για την προνοητική νοικοκυρά. Εκτός από την πλατιά συμμετοχή στην κοπιαστική δουλειά, η καλοκυρά έπρεπε να ξεχωρίσει το μούστο που θα έκανε τις μουσταλευριές της επίκαιρης κατανάλωσης αλλά και της μακρινής του χειμώνα. Από το μούστο έκανε το πετιμέζι, αυτό το παχύρευστο μέλι του σταφυλιού που με ιδιαίτερη όρεξη το παιδί του καιρού εκείνου το καταλάωνε με τη φέτα του σταρένιου ψωμιού του. Στέγγωνε στον ήλιο τα σουσαμένια κομμάτια της μουσταλευριάς για να γλυκαίνει καταχείμωνο τα παιδιά της καθώς και τα καρυδένια σουτζούκια τα λιχουδιαστά, που τα κρεμούσε για να στεγνώσουν κι αυτά στο σύρμα της μπουγάδας. Ακόμα με το μούστο του τρύγου έκανε κι ένα άλλο γλυκό παρασκεύασμα λαχταριστό και τραγανιστό. Αυτό ήταν τα λεγόμενα ρετσέλια που το βασικό τους υλικό ήταν το σαρκάρο κολοκύθι το μεγάλο, που με το ίδιο έκανε και τις κολοκυθόπιτες.

Φροντίδα ακόμα της νοικοκυράς, στον κατάλληλο καιρό για τον γλυκασμό της φαμίλιας στον καιρό του χειμώνα ήταν και η συγκέντρωση των σύκων το ζεμάτισμά τους σε καυτό νερό και το λιάσιμό τους για να στεγνώσουν. Με τον ίδιο τρόπο έκανε και τις σταφίδες από τα σταφύλια του αμπελιού. Τα κρεμαστά ρόδια και τα κυδώνια στις ξυλένιες μάνες της νταβανοσκεπής περίμεναν την βαρυχειμωνιά για να κατέβουν με τη σειρά ένα, ένα στο χέρι των παιδιών και να κορέσουν τη μεγάλη βουλημία των μικρών εκείνων καταναλωτών του παλιού καιρού.

Ο νοικοκύρης από την άλλη μεριά, μέσα στην καθημερινή βιοποριστική φροντίδα είχε κι εκείνος την έννοια του ψωμιού πρώτα που φρόντιζε είτε με την αμοιβή του μεροκάματου, είτε με τη συγκομιδή της σποράς του, να συγκεντρώσει στ' αμπάρι του την ποσότητα της χρονιάτικης κατανάλωσης και προ παντός εκείνης του χειμώνα. Κοντά στο ψωμί ήταν τα όσπρια και το λάδι και κοντά στο λάδι το βαρέλι με το κρασί, το καδάκι με τις ελιές και το τουλούμι ή το δοχείο με το τυρί.

Είχε ακόμα ν' αποθηκεύσει για τα ζωντανά το άχυρο, την καλαμποκιά, το τριφύλλι, το σανό, το κριθάρι για νάβαι και αυτά κοντά του ζεστά και καλοταϊσμένα μέσα στην παγωνιά του χειμώνα και έτοιμα για τις ανοιξιάτικες δουλειές. Μέλημα του νοικοκύρη ήταν ακόμα τα καυσόξυλα που θα έκαιγε το χειμώνα στο τζάκι. Αυτά τα ξύλευε ο ίδιος στο βουνό ή τ' αγόραζε από τους ειδικούς ξυλοκόπους που τα πουλούσαν με το φορτίο του αλόγου αζύγιστα και κατ' αποκοπή. Τα ξύλα αυτά τα στοίβανε σε μέρος που να μην το πιάνει η βροχή για νάβαι στεγνά και ν' ανάβουν εύκολα. Για το φούρνο που είχε κάθε σπίτι στην αυλή, και για τη γάστρα χρησιμοποιούσε τα λιανόκλαρα που και αυτά τα συγκέντρωνε καλοκαιριάτικα στην αυλή του σε δεμάτια και τα κατανάλωνε στην απαιτούμενη στιγμή και στον καιρό του χειμώνα που δε μπορούσε να ξεμυτίσει. Έτσι σαν ο νοικοκύρης κι η νοικοκυρά είχαν τα απαιτούμενα βασικά αγαθά, ψωμί και λάδι, όσπρια και ζυμαρικά στη γωνιά, τυρί και ελιές στο υπόγειο, αυγά και κοτόπουλα από το κοτέτσι, φρέσκο γάλα από την κατσικά, γλυκό κρασί στο βαρέλι και δυνατή φωτιά στο τζάκι, η αγριάδα και η απομόνωση του χειμώνα όσο δυνατή και αν ήταν στέκονταν μακριά από το σπιτικό και η φανίλια ένοιωθε δυνατή και άτρωτη μπροστά στη σκληρή επίθεση και στην παγωμένη επιμονή του χιονισμένου καιρού.

Βέβαια η παραπάνω περιγραφή αποτελεί την ιδανικότερη πλευρά του πράγματος, γεγονός δύσκολο για την εποχή εκείνη και ακατόρθωτο για τους πολλούς. Την δυνατότητα της εξοικονόμησης των αναλώσιμων χειμωνιάτικων αγαθών δεν την είχαν όλοι, κι ήταν πολλοί εκείνοι που δεν μπορούσαν να εξασφαλίσουν την επάρκεια μήτε και αυτού του ψωμιού ακόμα.

Έτσι το βαρύ περπάτημα του παγερού χειμώνα καταντούσε δυναστικό, προπαντός στην περίοδο των δυνατών χιονοπτώσεων που απομόνωνε τα χωριά και φυλάκιζε τους ξωτάρηδες και τους τσοπαναραίους, στην ψύχρα των καλυβιών τους.

Και δεν ήταν καθόλου σπάνιες οι περιπτώσεις, στις ορεινές κυρίως περιοχές, που ανακαλύπτονταν μετά από μέρες, πεθαμένος στο χιόνι του βουνού, όλο και κάποιος ερημίτης ξωτάρης.

Η διάρκεια του χειμώνα, στον παλιό καιρό, ήταν μιά κατάσταση μαρτυρική και φριχτά τυραννική για τον άνθρωπο προπαντός της υπαίθρου, και έπρεπε οπωσδήποτε νάρθει ο σημερινός πολιτισμός με τα μηχανικά τερτίπια του, και μέσα στις πολλαπλές μεταμορφώσεις να κάνει το χιόνι σπορ και το ψύχος απόλαυση.

ΟΙ ΠΕΡΙΠΛΑΝΩΜΕΝΟΙ

Θάταν ιστορική αδικία και παράλειψη, αν μέσα σε τούτη την αναμνηστική περιήγηση και αναδρομή δεν συμπεριλαμβάναμε και τα караβάνια των γύφτων που ξεφόρτωναν κατά καιρούς στον τόπο μας, κατασκηνώνοντας με τα καπνισμένα και μπαλωμένα τσαντήρια τους, στα διάφορα σημεία γύρω από το χωριό μας. Έπιαναν συνήθως την απλωχωριά της ανατολικής πλευράς του Συνοικισμού και κει στέριωναν τον καταυλισμό τους. Πολλές φορές ξεφόρτωναν και στην πάνω μεριά του Ξηριά κοντά στη γέφυρα του νεκροταφείου, όπου υπάρχει ένα πολύ πλατύ και πολύ γραφικό άνοιγμα της κοίτης, κατάλληλο για καταυλισμό.

Εκεί τα γυφτόπουλα και οι γύφτοι μουσαφιρέοι μας, το καλοκαίρι είχαν την ευκαιρία να τσαλαβουτούν στο νερό και να πλένουν τα λερωμένα σκουτιά τους, ανενόχλητοι κυρίαρχοι του μοναδικού τρεχάμενου νερού μας. Το ποταμίσιο αυτό νερό, προτού στερέψει μέσα στην Αυγουσιάτικη ξεραϊλα, το χρησιμοποιούσαν οι νοικοκυρές του χωριού για το πλύσιμο, με τον κόπανο, των χοντρών χειμωνιάτικων ρούχων, όπως ήταν οι κουρελές που έστρωναν στο πάτωμα για νάναι ζεστό το σπίτι, οι βελέντζες και οι μάλλινες κουβέρτες και μπαντανίες που χρσσίμευαν για κλινοσκεπάσματα.

Από το νότιο σημείο της πάνω γέφυρας που αναφέραμε, όπου το ποτάμι εισέρχεται στο χωριό, μέχρι τα τελευταία βορινά σπίτια στην έξοδο του ποταμού καθώς κατηφορίζει για τη θάλασσα, ενδιάμεσα σε όλο αυτό το μήκος, οι νοικοκυρές κατά διαστήματα, είχαν κατασκευάσει μέσα στη ροή, ειδικές γούρνες –πλύστρες– για να κρατούν πολύ νερό, και γύρω είχαν τοποθετήσει μεγάλες λείες πέτρες που πάνω σ' αυτές χτυπούσαν με τον κόπανο τα ρούχα για να καθαρίσουν.

Συνέβαινε πολλές φορές μέσα σ' αυτό το μήκος της ποταμίσιας ροής την ίδια μέρα και ώρα, πολλές γυναίκες να πλένουν η μιά παρακάτω από την άλλη, χωρίς να νοιάζονται για την πολλαπλή χρήση του νερού, γιατί πίστευαν πως το νερό άμα διαβεί και κυλίσει πάνω από σαράντα χαλίκια, αποχτάει και πάλι την παρθενική του καθαρότητα.

Όταν όμως κάποιο караβάνι γύφτων κατασκηνώνε στην κοίτη του ποταμού που αναφέραμε, τότε το νερό, σε όλο το διάστημα της εκεί παραμονής των γύφτων, το θεωρούσαν μαγαρισμένο και παρά τις παρουσιαζόμενες ανάγκες, το άφηναν να κυλίσει αχρησιμοποίητο μέχρι που να φύγουν οι γύφτοι. Και θυμάμαι τη μάνα μου που με έστειλε πριν από κάθε χρήση του νερού, να ιδώ μη τυχόν εκεί πάνω έχουν καταυλιστεί γύφτοι για να πράξει ανάλογα.

Αλλά αν για τις νοικοκυρές η άφιξη των γύφτων και η κατασκηνώσή τους στο ρέμα αποτελούσε ανασταλτικό εμπόδιο στο θέμα της πλύσης, για μας τους μικρούς τότε αποτελούσε γεγονός καλοδεχούμενο με πολλά ενδιαφέροντα και θεαματικές εκπλήξεις.

Πηγαίναμε λοιπόν κατά μπουλούκια τα γειτονόπουλα μπροστά στον καταυλισμό και παρακολουθούσαμε ώρες ολόκληρες τις κινήσεις των γύφτων, και ότι για κείνους ήταν συνηθισμένη καθημερινότητα, για μας αποτελούσε έκπληξη και συνάμα πρωτοτυπία. Μας εντυπωσίαζε ο τρόπος με τον οποίο οι γυναίκες τους έψηναν πρόχειρα φαγητά σε φωτιές που άναβαν στο χώμα και κει στέριωναν πάνω στη σιδεροστιά τα καπνισμένα τσουκάλια τους. Δίπλα οι τεχνίτες γύφτοι έπλεκαν με βέργες λυγαριάς και λουρίδες από σκισμένο καλάμι, πανέρια, χειροκόφωνα, μπουγαδοκόφωνα, γαλίκες και κόφες και ύστερα όλα αυτά τα γύριζαν στο χωριό και τα πουλούσαν για χρήματα, ή τα αντάλλαζαν με διάφορα τρόφιμα, κυρίως με ψωμί και λάδι.

Γύφτοι και γύφτισσες στις φροντίδες τους, παιδιά που τσίριζαν, σκυλιά που γαύγιζαν, γαϊδούρια σκυμένα στο χορτάρι, ένα ανάκατο μωσαϊκό έμψυχων όντων, συνηθισμένο για κείνους και πρωτότυπο σε μας.

Το μεγάλο όμως ενδιαφέρον μας συγκεντρώνονταν στις αρκούδες και στους πιθήκους, τα «μαϊμούλια» όπως συνηθίζαμε να τα λέμε, που κουβαλούσαν μαζί τους και μ' αυτά συμπλήρωναν την επαγγελματική τους ενασχόληση και τον ολοχρόνιο βιοπορισμό τους.

Ο χορός της αρκούδας και των πιθήκων ήταν ένα θέαμα για το χωριό κάθε φορά που ο γύφτος έβγαινε σ' αυτό το σεργιάνι. Δεμένη η αρκούδα πάντα με αλυσίδα από το λουρί του λαιμού της στη ζώνη του γύφτου και

Παράσταση αρκούδας

Παράσταση πιθήκου

φιμωμένη με το ειδικό πέτσινο φίμωτρο, ακολουθούσε τον κύριό της ως που εκείνος να βρει το κατάλληλο σημείο της γειτονιάς και να στήσει την παράσταση. Τραγουδούσε δυνατά για ν' ακουστεί και να προσελκύσει το κοινό, παίζοντας στα χέρια του το κλασικό ντέφι. Σαν μάζευε κόσμο γύρω του, ο γύφτος με το ρόπαλο που κρατούσε υπό μάλης πρόσταζε την αρκούδα και κείνη σηκώνονταν στα πισινά της και βηματίζοντας κυκλικά με πλάγια βήματα στο ρυθμό του χτύπου συνέχιζε σ' ένα είδος αρκουδιάρικου χορού.

Όταν ο αρκουδιάρης έβλεπε ενδιαφέρον και οσμίζονταν περισσότερη αμοιβή, προαιρετική πάντα, προχωρούσε και σε άλλα τερτίπια. Το κυριώτερο ήταν η «παλαίστρα». Παρατούσε στο έδαφος το ρόπαλο και το ντέφι και αγκαλιάζονταν με την αρκούδα που την γυρόφερνε αργά, δίνοντας την εντύπωση ότι παλεύει μαζί της υπεράνθρωπα και με κίνδυνο να χάσει τη νίκη και να προσβληθεί έτσι το ανθρώπινο γόητρο.

Στο τέλος και ύστερα από πολλά σκέρτσα ο γύφτος, με τρικλοποδιά πάντα κατάφερνε να ρίξει την αρκούδα κάτω, να πέσει και αυτός μαζί από πάνω της και να σηκωθεί πρώτος και βέβαια άξιος νικητής.

Εκτός από τα παραπάνω θεαματικά νούμερα, η αρκούδα «εκτελούσε» και μιά πρακτική ακόμα αποστολή ιατρικής μορφής.

Μέσα στις πολλές λαθεμένες δοξασίες του παλιού καιρού είχε περάσει και η αντίληψη πως άμα η αρκούδα δρασκελίζει την πονεμένη μέση του ανθρώπου, ο πόνος περνά και η πάθηση θεραπεύεται ριζικά. Έτσι πολλές φορές, κάτω απ' αυτή την αντίληψη, νοικοκύρηδες και νοικοκυρές που υπέφεραν από ισχυαλγίες έπεφταν στο έδαφος και ο αρκουδιάρης οδηγούσε την αρκούδα τρεις φορές πέρα - δώθε πάνω από το κορμί του πάσχοντα. Για μεγαλύτερη επιτυχία της θεραπείας, ο αρκουδιάρης άφηνε την αρκούδα να κάτσει πάνω στην πονεμένη μέση και δεν την τραβούσε να σηκωθεί εάν ο πάσχων δεν έταζε χάρισμα στην θεραπεύτρια αρκούδα ένα κόσκινο καλαμπόκι, ένα σακούλι κριθάρι ή ένα καρβέλι ψωμί.

Η αρκούδα συνέχιζε να κάθεται πάνω στην πονεμένη μέση εφόσον ο γύφτος δεν την υποχρέωνε να σηκωθεί και αυτό εθεωρείτο αιτία μη ικανοποιητικής αμοιβής για την αρκούδα, γι' αυτό και έπρεπε να συμπληρωθεί.

Παίρνοντας ο γύφτος την αμοιβή της δουλειάς του, συνέχιζε την πορεία του για τις παραπέρα γειτονιές και παραπάνω ρούγες. Ακόμα αξίζει ν' αναφέρουμε ότι στα χαιμαλιά και τα φυλαχτά που κρεμούσαν στα ζώα και στα παιδιά κατά της βασκανίας μέσα στο περιεχόμενο υλικό που συνήθως ήταν λίγο μπαρούτι για το φόβο των κακών πνευμάτων, λιβάνι για την ευλογία και συμμετοχή της εκκλησίας, μιά σκελίδα σκόρδο για να καίει το κακό μάτι, μιά μικρή πρόκα για τη σιδερένια υγεία και άλλα, έβάζαν και μερικές τρίχες αρκούδας για το γούρι, που αγόραζαν από τους γύφτους ψαλιδισμένες παρουσία του αγοραστή κατά τη μέθοδο που και «ο κιμάς κόπτεται παρουσία πελάτου». Έτσι με τις σχετικές αρκουδοτρίχες τα μαγικά υλικά ήταν απόλυτα συμπληρωμένα, συνεπώς και το αποτέλεσμα σίγουρα καίριο...

Μικρόσωμο και ευκίνητο το πιθηκάκι έκανε και αυτό τα χορευτικά του νούμερα σε άλλους δρόμους μέσα σε πλουσιότερο ρεπερτόριο σε σχέση με την αρκούδα. Αυτό πηδούσε έκανε τούμπες στον αέρα, ξάπλωνε κάτω για να δείξει «πώς κοιμάται ο γέρος με τη γριά», έδειχνε «πώς βάφονται τα κορίτσια» κι έπαιρνε δήθεν βαφή από τα πισινά του μεριά και την έφερνε στο πρόσωπό του, «πώς φυλάει ο βλάχος τα πρόβατα» παίρνοντας το καμουτσι του γύφτου και βάζοντάς το στην πλάτη του, παρίστανε τον τσοπάνη με τη γκλίτσα και ακόμα ένα σωρό άλλα πράγματα...

Επαγγελματίας καλαθοπλέχτρα και η γύφτισσα, μα πιά πολύ χειρομάτισσα, χαρτορίχτρα και καφετζού, έπαιρνε το ταγάρι και κείνη στον ώμο

για τη λεία της «δουλειάς» και περιόδευε τις γειτονιές ζητώντας αφελή θύματα. «Έλα κυρά να σε δείξω το μοίρα σου, να σε πω το ριζικό σου...».

Και δεν ήταν λίγα τα θύματα κυρίως κοπέλες στον καιρό της παντρειάς που ήθελαν να δουν αν ο αγαπημένος τους έχει καλό σκοπό κι αν σκέφτεται το γάμο.

Γυναίκες που είχαν ξενιτεμένους άντρες ζητούσαν να μάθουν από την τσιγγάνα, μη τυχόν και τις απαρνήθηκαν εκεί στην ξενιτιά για χάρη κάποιου ξεπλανεύτρας. Κι ακόμα μάνες κι αδερφές με τον καημό στην καρδιά του στρατιώτη που λείπει στο μέτωπο ή και σε πόλη μακρινή και ζητούσαν να μάθουν αν είναι καλά το φανταράκι κι αν πρόκειται σύντομα να έρθει γράμμα, ή και το ίδιο με άδεια. Και η πολύξερη γύφτισσα γυρεύοντας και παίρνοντας προκαταβολικά το «ασήμωμα» δηλαδή το χρηματικό κέρμα, προχωρούσε με διφορούμενους χρησμούς και ακαταλαβίστικες γύφτικες φράσεις κι έφτανε σ' ένα προφητικό κι αισιόδοξο συμπέρασμα, που το κάλυπτε η πρόθυμη και γενναιοδωρή προσφορά σε είδος της κόρης ή της μάνας που πήρε τα αισιόδοξα μηνύματα και τις ενθαρρυντικές ειδήσεις, από την παντογνώστρια τσιγγάνα, σχετικά με το πρόβλημα που την απασχολεί.

Το συχνό πέρασμα των γύφτων από το χωριό μας και η από κοντά παρακολούθηση των συνηθειών τους, αποτύπωνε στο λεξιλόγιό μας, φράσεις καθημερινής χρήσης βγαλμένες από το χαρακτήρα και την ψυχοσύνθεση του γύφτικου συναφιού. Έτσι λέγαμε συχνά για τον ευαίσθητο και μη αντοχικό στο ψύχος, ότι αυτός «κρυώνει σα γύφτος» ή «τρέμει σαν το γύφτο» για το δειλό ότι «φοβάται σαν το γύφτο», για τον πεινασμένο ότι «έφαγε όσο ένας γύφτος», για τον κακότεροπο ότι «κάνει γυφτιές», για τον δύσκολο στην αγοραπωλησία ότι κάνει «γύφτικα παζάρια», για τον δύστιροπο ότι «γυφτίζει», για τον τσιγκούνη ότι κάνει «γύφτικη ζωή», για τον ψωροπερήφανο ότι καμαρώνει «σαν γύφτικο σκεπάρνι» κι ακόμα σαν πέθαινε κάποιος ασήμαντος φτωχός συντοπίτης «χάθηκε μιά γύφτικη ψυχή».

Περπατάρικη και σκόρπια φυλή η γύφτικη πορεύτηκε και στον Ελλαδικό χώρο αγέρωχη και ανυπότακτη, ασύχαστη και ακαταστάλακτη με την ψυχή του αποδημητικού όντος, που δεν έχει συγκεκριμένο εδαφικό σταθμό, δε γνωρίζει στενό σύνορο πατρίδας και δεν δεσμεύεται με θεμελιωμένη στη γη στέγη. Χωρίς την κτηματική σιγουριά, πορεύτηκε στους ανοιχτούς δρόμους της ελπίδας, μακριά από την παθιασμένη ματαιοπονία της ακόρεστης πλεονεξίας. Ίδιο ξέγνοιαστο κι αφρόντιστο πετεινό τ' ουρανού, που δεν σπέρνει, δεν θερίζει και που δεν χάνεται μέσα στον πλατύ ορίζοντα της θεϊκής δημι-

ουργίας. Ανένταχτος και μακριά από την κρατική δύναμη, χωρίς να πολιτογραφηθούν, ανώνυμο και άγνωστο αριθμητικό σύνολο βγήκε από το βαθύ παρελθόν και περιπλανήθηκε στο χώρο της πατρίδας μας με τον ρυθμό της πρωτόγονης νομαδικής ζωής στον υπαίθριο χώρο.

Το στοιχείο αυτό το ζωντανό και σκούρο στο δέρμα, το αντίκρισε με θαυμασμό ο δημιουργικός οίστρος του πνευματικού ανθρώπου και το έκαμε στο πλατύ διάβα του καιρού, επικολυρικό ποιητικό σάλπισμα ελευθερίας και ξεγνοιασιάς, ανεξάντλητο λαϊκό ερωτικό τραγούδι, σκηνικό ξετύλιγμα θεαματικών καταστάσεων και σενάριο κινηματογραφικής προβολής.

Ακόμα η ζωγραφική παλέτα πολλά θέματα άντλησε και απαθανάτισε στις επιφάνειες του μουσαμά με τα λαδοχρώματα, ή στο κατάλληλο χαρτί με τις πασιτίλιες της ακουαρέλας και τα ειδικά πενάκια της μαύρης μελάνης.

Τώρα οι σημερινοί φυσικοί και ποινικοί νόμοι δεν επιτρέπουν πλέον τον παλιό τρόπο ζωής κι έτσι το στοιχείο αυτό πολιτογραφημένο και εγκατεστημένο ανάμεσα στον γηγενή πληθυσμό μας, αφομοιώνεται καθημερινά και σιγά σιγά εξαφανίζεται με τις νέες διασταυρούμενες γενιές που συνεχώς κυλούν μέσα στα μεγάλα κανάλια της εθνικής μας ζωής...

* * *

Ο ΠΑΤΡΙΑΡΧΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΟΙ ΑΝΤΙΛΗΨΕΙΣ ΤΟΥ ΓΙΑ ΤΟ ΓΑΜΟ

Ε ίναι αδύνατον για κείνον που θα ξεκινήσει να περιπλανηθεί με τη θύμηση στους δρόμους της παλιάς ζωής, να μη σταματήσει για κάμποσιν ώρα και να μη ξαναφέρει στη σκέψη του τον πατριαρχισμό που λειτούργησε κάποτε έντονα και κυριάρχησε απολυταρχικά μέσα σε μιά κοινωνική δομή που η ιδιομορφία της σημάδεψε τη λειτουργία της ζωής αμέτρητων γενιών.

Βαθιά ριζωμένο το φαινόμενο αυτό στην ψυχή του συνόλου, λειτούργησε σα νόμος απαραβάτος κι έβαλε το σημάδι του βαρύ κι ανεξίτηλο σε μιά μακροχρόνια πορεία του εθνικού βίου. Κάτω από την απόλυτη προσταγή του πατριάρχη πατέρα στάθηκε πειθαρχικά η σύζυγος μητέρα καθώς και τα παιδιά ανεξαιρέτως φύλου και ακολούθησαν κατά γράμμα τις προσαγές που εκείνος όρισε και που δεν ήταν πάντοτε αλάνθαστες.

Το κορίτσι όσο ήταν ανύπαντρο πειθαρχούσε στις εντολές του πατέρα αδιαμαρτύρητα. Εκείνος καθόριζε σύμφωνα με τις ανάγκες του, αν θα πάνε τα παιδιά του σχολείο και πόσες τάξεις, κατά κανόνα στο Δημοτικό μόνο. Συνήθως τα έστελνε δύο-τρεις τάξεις, όσο κατά τη γνώμη του χρειάζονταν για να «ξεστραβωθούν».

Έτσι, στα δέκα του χρόνια το παιδί ήταν ένας έτοιμος εργάτης και ο πατέρας τώρα μπορούσε να υπολογίζει στην εργατική του ικανότητα. Συμφωνούσε με κάποιο αφεντικό κι ένα μοιραίο πρωϊ το παιδί βρισκόταν, χωρίς να ερωτηθεί και χωρίς να μπορεί ν' αντιδράσει, στην εργατική ομάδα ενός κτηματία που επέβλεπε αυστηρά, πότε το μάζεμα της ελιάς, ανάμεσα σε μιά βροχερή ή και παγωμένη ατμόσφαιρα, και πότε το σκάλισμα του βαμπακο-

χώραφου, το θέρισμα του σταριού, ή τον τρύγο του αμπελιού μέσα στις φλεγόμενες ώρες του ατέλειωτου μόχθου.

Αλλά και σαν εργάτης του ίδιου του πατέρα το παιδί κοντά στη μάνα και στην αδερφή, μέσα στο προγονικό χτίμα, σήκωνε το τσαπί και το χτυπούσε στην ξερακιανή γη, πότε για να ξεριζώσει τα αυτόφυτα ζιζάνια και πότε για να σγαρλίσει το χώμα, προετοιμασία κάποιας φιπνής σποράς, με αβέβαια τ' αποτελέσματα της απόδοσης.

Υποταγμένα τα μέλη της οικογένειας στον αφέντη του σπιτιού, λειτουργησαν πειθαρχικά σαν άψυχα και άβουλα εξαρτήματα ενός οργάνου που το χειρισμό του κρατούσε ο πατέρας στην αδιάσειστη δικαιοδοσία του.

Η γυναίκα δεν είχε δικαίωμα να βγει χωρίς την άδεια του συζύγου. Το ίδιο και η κόρη. Ο πατέρας ήταν εκείνος που καθόριζε το φαγητό, το ντύσιμο, τη δουλειά, τα πάντα. Και στην ώρα του γάμου, σαν απόλυτος ρυθμιστής και προστάτης, αυτός κανόνιζε τα της αποκατάστασης, μακριά από συναισθηματισμούς και ψυχικές ευαισθησίες, πράγματα σπάνια και άγνωστα στους πολλούς, αλλά και ανεπίτρεπτα, αν τολμούσαν ποτέ να σημαδέψουν μιά ισχνή παρουσία τον καιρό εκείνο.

Τον αρραβώνα, αυτό το καθοριστικό γεγονός, στην ευτυχία των νεονύμφων, το αναλάμβαναν τα ενδιαφερόμενα μέρη και το συζητούσαν σε πατριарχικό επίπεδο, χωρίς ποτέ τα υποψήφια μέλη να γνωρίζουν το παραμικρό. Εάν η συμφωνία έμπαινε στην οριστική ευθεία για εκτέλεση, τότε ο πατέρας του κοριτσιού πληροφορούσε την τελευταία στιγμή την κόρη του, ότι της διάλεξε για σύντροφό της, τον γιο του τάδε. Το ίδιο έκανε κι ο πατέρας του αγοριού.

Εάν οι μέλλοντες να έρθουν σε γάμου κοινωνία ήταν από το ίδιο χωριό, είχανε μπροστά τους γνωστά πρόσωπα κι έτσι ήξεραν προκαταβολικά ο καθένας με ποιόν είχε ν' αρραβωνιαστεί. Συνέβαινε όμως συχνά το συμπεθέρισμα να γίνονταν ανάμεσα σε γειτονικά χωριά και τότε ο γαμπρός και η νύφη ήταν άγνωστοι μεταξύ τους ως τη στιγμή του αρραβώνα, που θα γίνονταν στις νύφης το σπίτι, όπου θα είχαν και την πρώτη γνωριμία. Μιά γνωριμία καθοριστική, χωρίς το δικαίωμα της άρνησης και από τις δύο πλευρές γιατί το πράγμα τελεσίδικα συμφωνημένο από τις πατρικές δυνάμεις δεν επιδέχονταν την παραμικρή αντίρρηση. Ο αρραβώνας ήταν σοβαρή οικογενειακή πράξη και η υπόσχεση, εθεωρείτο δε ιερό γεγονός και δεν επιτρεπόταν με κανένα τρόπο και για κανένα λόγο να αθετηθεί. Το κορίτσι από τη στιγμή της λογοδοσίας, λογαριάζονταν για πράγμα παραχωρημένο στο γαμπρό και αν ποτέ ο γαμπρός αθετούσε την υπόσχεση, η αγνότητα της

κόρης, από κει και πέρα παρουσιάζονταν υποβαθμισμένη στην κοινωνία, ακόμα και στην περίπτωση που οι αρραβωνιασμένοι δεν είχαν προλάβει ν' ανταλλάξουν ούτε φιλί μεταξύ τους.

Η εκδίκηση φούσκωνε σαν φυσικό επακόλουθο στο σπίτι της κοπέλας και ο εξαγριωμένος πατέρας και τα προσβεβλημένα αδέρφια επιστράτευαν τις καραμπίνες και εξεστράτευαν με διαθέσεις εξολοθρευμού κατά του άπιστου που τόλμησε να σπιλώσει την ηθική της οικογένειας. Η καταδίκη διαγράφονταν οριστική και μόνη αποφυγή και αποκατάσταση αποτελούσε ο άμεσος γάμος, υπέρ του οποίου συνηγορούσαν τα μεσολαβούντα εκατέρωθεν συγγενολόγια, για να αποφευχθεί το μοιραίο.

Με το γάμο το κορίτσι έφευγε από την πατριαρχική εξουσία του γονιού και χωρίς ν' απαλλάσσεται από το δεσμό περνούσε στην πατριαρχική δυναστεία του συζύγου.

Στο νέο της σπίτι τώρα, ένας γέρος πατριάρχης εξουσιαστής των πάντων και μία πεθερά με πολλαπλά βιώματα πολύχρονης καταπιεστικής ζωής, υποδέχονται τη νύφη που έρχεται σαν μιά υποτιθέμενη νοικοκυρά στο σπιτικό της, όμως στην ουσία δεν είναι τίποτα άλλο εκτός από ένα οργανάκι που πρέπει να λειτουργήσει σύμφωνα με τις επιθυμίες και τους ορισμούς του εδώ πατριαρχισμού. Στην περίπτωση αυτή η θυμοσοφική διάθεση του ελληνικού λαού έχει συνταιριάξει μιά παροιμία που λέει: «Όχι όπως τα ήξερes νύφη, αλλά όπως τα βρήκες» και δηλώνει μ' αυτό πως η νύφη είναι υποχρεωμένη να συμμορφωθεί σύμφωνα με τις συνθήκες του νέου της σπιτικού, οι οποίες, φυσικά θα διαφέρουν κατά πολύ από εκείνες που άφησε στο πατρικό της.

Ο νιόγαμπρος δεν είναι και αυτός ανεξάρτητος, όπως θα νόμιζε κανείς. Τελεί υπό την αυστηρή πειθαρχία και κηδεμονία του γέρου πατέρα, που δεν εννοεί ν' αφήσει ούτε στιγμή τα ντρία από τα χέρια του.

Για να γίνει το παλγκάρι ένας τέλειος πατριάρχης της οικογένειας θα πρέπει ο πατέρας να περάσει σε βαθύ γήρας, να τον παροπλίσει η ζωή και ακόμα να τον εξαφανίσει ο θάνατος. Τότε στον πατριαρχικό οικογενειακό θρόνο ανέρχεται το πρώτο παιδί που είναι πλέον πατέρας με κουτσούβελα και ενώ ο πατριάρχης απέθανε, η πατριαρχία συνεχίζεται.

Τσως εδώ αναρωτηθεί κάποιος νεώτερος και με το δίκιο του φυσικά: Εφόσον ο νέος παντρεύονταν, έστω και με τις συνθήκες του πατριαρχισμού, που περιγράψαμε, αφού έκανε δική του οικογένεια, γιατί δεν έφευγε από την πατρική εστία και να στήσει κάπου παραπέρα τη δική του στέγη σαν ανεξάρτητος και αυτοκέφαλος φαμελιάρης; Ο λόγος είναι απλός. Γιατί δεν υπήρ-

χε οικονομική ανεξαρτησία. Τα χτήματα της φτωχολογιάς που αποτελούσε τότε το ενενήντα τοις εκατό, μειώνονταν σε ελάχιστα στρέματα. Εάν λοιπόν αυτά τα λίγα στρεματάκια τα μοίραζε ο πατέρας στα δυό τρία παιδιά του, η κλήρα θα ήταν μηδαμινή και η συγκομιδή ελάχιστη.

Εάν υπήρχε ανύπανδρη αδερφή, συνήθως ο αδερφός δεν έπρεπε να παντρευτεί όσο μεγαλύτερος και αν ήταν. Εάν στο σπιτικό υπήρχαν δυό - τρία κορίτσια, έπρεπε να παντρευτούν κατά σειρά ηλικίας και όχι σύμφωνα με την τύχη και τις προτιμήσεις των ενδιαφερομένων. Και δεν ήταν λίγες οι φορές που εξαιτίας κάποιας μεγάλης αδερφής που έμενε συνήθως αζήτητη στο ράφι να καταδικάζονται σε ανυπατριά και οι μικρότερες και να καταντούν γεροντοκόρες, χωρίς ελπίδα πλέον να χορέψουν το χορό του Ησαΐα. Κι ανάμεσα σ' αυτές, όλο και κάποιο ανέραστο γεροντοπαλήκαρο, τραγική θυσία και αυτός στην οικογενειακή τιμή και στην αδελφοκοριτσιτσική προτεραιότητα.

Αναγκασμένος λοιπόν ο γεροπατέρας ν' αντιπαλέψει με απαιτήσεις γαμπρών που τις περισσότερες φορές ήταν παράλογες, κρατούσε σαν «πισινή» τα χτήματα για να ξεχρεώσει τα κορίτσια, να τα κουκουλώσει καθώς έλεγαν. Και αλοίμονό του αν τα κορίτσια του ήταν άσχημα. Τότε μόνο με προίκα μεγάλη θα τα ξόδευε.

Ύστερα υπολόγιζε και στα στερνά, τα δικά του και της γριάς του. Οι γαμπροί θα πάρουν την προίκα και τη νύφη και θα φύγουν στο σπιτικό τους. Τα αγόρια θα μείνουν κοντά του και θα μοιραστούν ότι απομείνει. Αν είναι ένα το αγόρι, θα πάρει ότι πάρει με την υποχρέωση να περιποιηθεί τους γέροντες μέχρι το θάνατό τους. Αν είναι περισσότερα θα πάρουν την αναλογία τους και θα τραβηχτούν, χρίζοντας δίπλα ένα δυό δωμάτια, ανάλογα με τις δυνατότητες. Εκείνος που θα μείνει στο πατρικό, και αυτός συνήθως είναι ο μικρότερος γιός, θα πάρει ίσως κάτι παραπάνω, όμως θ' αναλάβει ταυτόχρονα την υποχρέωση της συντήρησης των γονιών.

Οι γέροι γονείς που δούλεψαν μιά ζωή ολόκληρη στο βουνό και στον κάμπο, στη βροχή και στον ήλιο, από τα βαθιά χαράματα μέχρι τα προχωρημένα σουρουπώματα, για να αναστήσουν παιδιά, να δημιουργήσουν μιά κλήρα, έρχεται μιά σκληρή στιγμή στα δεινά τους γεράματα κι απομένουν περιφρονημένοι όταν δεν έχουν αυτή την αμοιβή της στερνής ώρας. Και πόσα εγκαταλελειμένα γεροντικά όντα, απομονωμένα σε μιά κάμαρα που δεν άνοιγε ο γιος και πολύ περισσότερο η νύφη, δεν ανακαλύφθηκαν ξαφνικά κι αναπάντεχα πεθαμένα, με τα μάτια ορθάνοιχτα να κοιτάζουν την τραγική τους μοίρα σ' ένα απροσδιόριστο μακρινό σημείο...

Αλλά ας γυρίσουμε στο θέμα.

Εκτός από την περίπτωση της νύφης που πήγαινε στο σπίτι του γαμπρού και συναντούσε μιά κατάσταση που έπρεπε να ανechτεί και να ζήσει, έχουμε και την αντίστροφη, δηλαδή του γαμπρού που πήγαινε να εγκατασταθεί στο σπίτι του πεθερού. Αυτό γίνονταν συνήθως με τις μοναχοκόρες που οι γονείς τους μη έχοντας άλλο παιδί, δεν το έδιναν έξω, αλλά έψαχναν το γαμπρό που θα δέχονταν τον όρο. Αυτός ο γαμπρός ονομάζονταν εσώγαμπρος, γιατί άφηνε το σπίτι του και έμπαινε στα έσω του πεθερού με ύφος νικημένου αντίπαλου καθώς πλησιάζει αφοπλισμένος προς τη μεριά των νικηφόρων στρατευμάτων.

Οικονομική συνήθως λόγοι, με το βαρύ δέλεαρ του έτοιμου νοικοκυριού και η ύπαρξη των πολλών κτημάτων, ανάγκαζαν το νέο ν' ανταλλάξει την ανεξαρτησία του και να υποταχτεί άνευ όρων σ' έναν πατριαρχικό πεθερό που θα τον καταδυνάστευε για πολλά χρόνια στη ζωή του. Γι' αυτό και στην ερώτηση: «πώς περνάς;», η λαϊκή απάντηση, προκειμένου να τονίσει μιά αφόρητη κατάσταση, δήλωνε κατηγορηματικά: «Σαν σώγαμπρος...».

Ο θεός έρωτας, αυτός ο φτερωτός γιός της μεγαλόχαρης Αφροδίτης, ο ανίκητος στις μάχες και ο μόνιμα διαμένων στις τρυφερές παρειές των νεανίδων κατά τον Σοφοκλή, έφτασε μιά εποχή στα χρόνια της απόλυτης πατριαρχίας που θεωρήθηκε εχθρός της οικογενειακής τιμής και της ατομικής αξιοπρέπειας της νέας που θα τολμούσε να πλησιάσει προς τη μεριά του και να παραδοθεί στα μυστικά του θέλητρα. Μέσα από τους ηθικούς περιορισμούς, κυρίως η κοπέλα, δεν είχε δικαίωμα να επισυνάψει σχέσεις με νέο και να προχωρήσει σε ερωτικούς εναγκαλισμούς με τα συνακόλουθα, γιατί αυτό αποτελούσε κολάσιμη πράξη, εφόσον δεν είχε μέσα του την συγκατάθεση της οικογένειας, την έγκριση της κοινωνίας και την ευλογία της εκκλησίας.

Κοπέλα που θα παραβίαζε τους παραπάνω καθιερωμένους δεσμούς, γρήγορα ή αργά θα έφτανε στην αντίληψη της οικογένειας και της κοινωνίας, με αποτέλεσμα να ξεσκώσει κατ' επάνω της την οργή των οικείων και συνακόλουθα τη χλεύη των συγχωριανών. Ήταν πλέον η ανήθικη, η ξεστρατισμένη και η αιμασμένη, μιά κοπέλα έντονα σταμπαρισμένη, αφού τόλμησε να παραβιάσει θεμελιωμένους θεσμούς και δυνατούς και απαράβατους οικογενειακούς κανόνες.

Η οικογένεια του προσβεβλημένου κοριτσιού έφερνε βαρύ το στίγμα, έγερνε το κεφάλι από ντροπή και δεν συγχωρούσε σε καμιά περίπτωση, ισόβια την πράξη. Ο νέος γίνονταν εχθρός άσπονδος του πατέρα και των

αδερφιών της νέας και ενώ ζητούσε επίσημα σε γάμο την κόρη αφού την αγαπούσε και την ήθελε γυναίκα του, του αρνιόντουσαν την συγκατάθεση, γιατί ο τρόπος που διάλεξε δεν ήταν ηθικός και ο δρόμος που ακολούθησε δεν είναι αυτός που αρμόζει στην οικογενειακή τιμή.

Και όταν ύστερα από όλα αυτά, οι απογοητευμένοι νέοι αποφάσισαν να κλεφτούν και να στεφανωθούν μυστικά χωρίς την συγκατάθεση των γονιών και το έκαναν σε κάποιο μακρινό μοναστήρι και τότε η τάξη δεν αποκαταστένονταν. Και ενώ το αντρόγυνο με την ευλογία τώρα της εκκλησίας αποχτούσε νόμιμα κοινωνικά δικαιώματα, η νύφη, κυρίως αυτή, ήταν απαράδεκτη στα γονικά της γιατί το αμάρτημα είχε προηγηθεί και η ντροπή είχε στιγματίσει την οικογένεια.

Κάτω απ' αυτή τη λαθεμένη αντίληψη και τη βαριά σκουριασμένη νοοτροπία, ο γάμος του κλεμένου ζευγαριού έμενε γεγονός απαράδεκτο και πολλοί γέροι, ύστερα από μιά πορεία πολύχρονη και πικρή, έφτασαν στο θάνατό τους, χωρίς να συγχωρήσουν τα παιδιά τους και χωρίς να γυρίσουν να ιδούν τα εγγονάκια τους, αυτά τα αθώα πλασματάκια, που τόσο γεμίζουν την ψυχή των γερόντων ώστε δίκαια να τους κάνει ν' αποφαίνονται πως: «Του παιδιού μου το παιδί, είναι δυό φορές παιδί μου...».

Ο πατριαρχισμός σαν απόλυτο σύστημα μέσα στην οικογένεια λειτουργούσε καταδυναστικά και σημάδεψε βαθιά και για πάρα πολλά χρόνια τον κοινωνικό βίο και ανάγκασε πολλών γενιών την πορεία να περάσει μέσα από τα μονοπάτια της παράφρονης νοοτροπίας του και από τις σκοτεινές κλεισούρες του απαράδεχτου παραλογισμού του.

Δίχως να αναγνωρίζει ατομικά δικαιώματα και χωρίς να παραχωρεί δυνατότητες οικογενειακού διαλόγου σε θέματα που αφορούσαν την ίδια οικογένεια, στάθηκε σαν φοβερό κατάλοιπο της αγραματωσύνης και κύλισε ανάμεσα από τους αιώνες της τουρκοκρατίας. Ρίζωσε και αναπτύχθηκε και πέρα από την συντριβή της Οθωμανικής αυτοκρατορίας τυραννικό σύνδρομο ρημαγμένου τόπου και κακής μοίρας, χωρίς ν' αφήνει τη λογική και το δίκαιο να πάρουν τη θέση τους ανάμεσα στους ανθρώπους και να λειτουργήσουν σαν ακριβές αρετές του θείου Δημιουργού.

Τώρα καταδικασμένος στη συνείδηση του ανθρώπου σε μιά μορφή, ανάμεσα στις ποικίλες μορφές βίας, ο πατριαρχισμός απομένει στην εποχή του, θλιβερό νοερό πιά κατάλοιπο και μέρα με τη μέρα όλο και πιά πολύ απολυσμονιείται στην αχλύ της λήθης.

ΧΩΡΙΑΤΕΣ ΚΑΙ ΠΡΩΤΕΥΟΥΣΙΑΝΟΙ

Στα μακρινά χρόνια της δικής μου νιότης, υπήρχαν κυρίως δύο κατηγορίες ανθρώπων: οι πρωτευουσιάνοι και οι χωριάτες. Οι πρωτευουσιάνοι ήταν οι κάτοικοι της πόλης, συνήθως άνθρωποι που είχαν εγκαταλείψει το επαρχιακό χωριό τους κι είχαν «σταχτώσει» σε κάποια πόλη, στην πρωτεύουσα του νομού τους, ή και στην Αθήνα. Βολεύτηκαν σαν επαγγελματίες, σαν μικρομαγαζάτορες, σαν υπάλληλοι, έβαλαν ένα ζευγάρι παπούτσια στα ξυπόλυτα πόδια τους, φόρεσαν ένα σακάκι στο κορμί τους, ένα παντελόνι στα κανιά τους και χωρίς πολύ καθυστέρηση, για να είναι απόλυτα ταυτισμένοι με το περιβάλλον της πόλης έδεσαν και μιιά γραβάτα από φτηνό πανί στο λαιμό κι έτσι με τον τρόπο αυτό «πάτησαν στ' αυγό κι έφτασαν στον ουρανό».

Δίχως καλά να σκεφτούν, ένοιωσαν τον αέρα μιάς ανύπαρκτης αρχοντιάς να φυσάει στο κεφάλι τους και να τους οδηγεί κατά διαστήματα προς το χωριό τους, για να δείξουν τη μεταμόρφωσή τους, που δεν ήταν τίποτα περισσότερο από ένα μασκάρεμα εξωτερικό του εαυτού τους και μιιά αυταπάτη που τους έκανε να νομίζουν πως είναι πολιτισμένοι και ξεχωριστοί ενώ στην ουσία ήταν οι ίδιοι άνθρωποι με διαφορετικά ρούχα.

Υπερτιμώντας έτσι τον εαυτό τους και βάζοντάς τον στην υψηλή θέση του πολιτισμένου πρωτευουσιάνου, φυσικό ήταν να θεωρούν τον κάτοικο του χωριού τους, δηλαδή τ' αδέρφια, τα ξαδέρφια, τους γείτονες, τους παλιούς φίλους, σαν όντα κατώτερης αξίας, σαν ανθρώπους μιάς φτηνής μοίρας, που η τύχη τους στοίβαξε σε μιιά γωνιά για να στροβιλίζονται στη λασπωμένη γη τους, δίχως ιδιαίτερη αξία και χωρίς καμιά ξεχωριστή αποστολή. Το λαθε-

μένο αυτό πνεύμα ο χωριάτης της πρωτεύουσας το πέρασε και στα παιδιά του που γεννήθηκαν και μεγάλωσαν στην πόλη κι έτυχε να δουν κάποια πράγματα παραπάνω είτε μέσα από στοιχειώδεις σπουδές ή και μέσα από κάποιες επαγγελματιούπαλληλικές κατευθύνσεις.

Το παιδί μάλιστα ξεκομμένο τελείως από το χωριό, και κάτω από τη λαθεμένη στάση του πατέρα του ως προς τη γενέτειρα, αποχτούσε και αυτό την ανάλογη αντίληψη και σιγά σιγά ακολουθούσε με το πέρασμα του χρόνου την αρνητική του στάση.

Από την άλλη μεριά, ο κάτοικος του χωριού βλέποντας αυτή την αρνητική στάση του εγκαταστημένου στην πόλη αδερφού, φίλου, συγγενή, γνωστού συντοπίτη, καθημερινά όλο και πιά πολύ να περιορίζει την αγάπη, να αποσύρει και να αραιώνει με τον καιρό την επαφή και τη συναναστροφή, έφτασε και αυτός στο να πιστέψει κάποτε ότι η θέση του είναι μειονεκτική έναντι του άλλου και αφού η «μοίρα» τον καταδίκασε στο χώρο αυτό, τι άλλο θα μπορούσε η αδυναμία του να κάνει, εκτός από το να δεχτεί τους απόλυτους ορισμούς της.

Έτσι σ' αυτή την παρεξηγημένη βάση στεριώθηκε με τον καιρό μιά κλοσιμένη σχέση μεταξύ ανθρώπων χωριού και πόλης κι ένας ολόκληρος ακήρυχτος «πόλεμος» ανοίχτηκε ανάμεσα σ' αυτά τα δυό στρατόπεδα που κράτησε πολλά χρόνια.

Οι ευθυμογράφοι, οι σατιρικοί στιχουργοί, οι σκιτσογράφοι, οι επιθεωρησιογράφοι, οι χρονογράφοι, για πάρα πολλά χρόνια στην προπολεμική περίοδο, τον χωριάτη είχαν θέμα και στόχο και μ' αυτόν διασκέδαζαν τους αναγνώστες και θεατές των πόλεων, δηλαδή τους λίγο πριν χωριάτες, που βιάστηκαν να ξεχάσουν την καταγωγή τους, τους γονείς τους και τ' αδέρφια τους, που τους περίμεναν στο χωριό τους.

Σύμφωνα με τα παραπάνω, ο χωριάτης ήταν ένα υποδεέστερο ον, ένα υπαρκτό παρακατιανό πρόσωπο που ζούσε απομονωμένο σε μιά μακρινή περιοχή κάποιου νομού και κάποιας επαρχίας. Ήταν, κατά τη λαθεμένη αντίληψη πάντα, το πρόσωπο που είχε ταχτεί στην καλλιέργεια αποκλειστικά της γης και τη φροντίδα των κοπαδιών που μ' αυτά θα εξασφαλιζόταν η καλή διατροφή των κατοικούντων στις πόλεις και την πρωτεύουσα.

Αν οι ανάγκες έφερναν τον χωρικό στην πρωτεύουσα ή σε κάποια μεγαλούπολη, όλοι τον κοίταζαν με χλευασμό. Στα πολιτικά γραφεία, στις δημόσιες υπηρεσίες στα κρατικά ιδρύματα, όλοι τον αντιμετώπιζαν σαν άνθρωπο της τελευταίας κατηγορίας. Με το επίθετο «χωριάτης» προφέροντάς το υποτιμητικά, οι άνθρωποι των πόλεων βρίζανε συχνά ο ένας τον άλλο.

Είναι αλήθεια ότι ο άνθρωπος του χωριού, υστερούσε σε μόρφωση, όχι όμως και σε καλωσύνη. Ζούσε σ' ένα απομονωμένο περιβάλλον, μακριά από τα φώτα της επιστήμης, της τέχνης και του πολιτισμού. Όμως όσες φορές χρειάστηκε σε κρίσιμες εθνικές στιγμές έδωσε το θαρραλέο του παρόν και σαν φρουρός της πατρίδας πρόσφερε τη φλόγα της καρδιάς του και θυσιάσε και τη ζωή του στον βωμό της πατρίδας του.

Μέσα από την πνευματική του καθυστέρηση, που γι' αυτήν δεν ευθύνονταν ο ίδιος, ήξερε να εργάζεται κοπιαστικά, ν' ανασταίνει την οικογένειά του, ν' αγαπάει τον συνάνθρωπο, να τιμάει το Θεό του και την πατρίδα του. Κι όσο για τον χλευσμό, αυτόν που του κόλλησαν με το επίθετο του «χωριάτη» τον δέχτηκε σαν μιά κατάσταση μοιραία που ακολούθησε πολλές γενιές αδιαμαρτύρητα, χωρίς ίσως να φανταστεί κανείς –και από τις δύο πλευρές– ότι ο χρόνος στην πορεία του, θα επιφύλασσε την πιο δυνατή αποκατάσταση τούτης της τραγικής αυταπάτης.

Στη διάρκεια του δευτέρου παγκοσμίου πόλεμου, η Ελλάδα βρέθηκε κάτω από μιά σκληρή κατοχή και οι αστικές περιοχές μέσα στο χειμώνα του 1941-42 γνώρισαν τη φριχτότερη πείνα. Ο κόσμος πέθαινε στους παγερούς δρόμους, δίπλα στους σκουπιδοτενεκέδες, ψάχνοντας για μιά φλούδα πορτοκαλιού και πατάτας, για ένα σάπιο μήλο, για ένα κομμάτι μouxλιασμένο ψωμί.

Το κάρο της Δημαρχίας –τότε δεν υπήρχαν αυτοκίνητα– κάθε πρωί αντί σκουπιδιών μάζευε ανθρώπινα πτώματα.

Μπροστά σ' αυτό το φοβερό φάσμα του θανάτου, το χωριό και η ιδέα του γυρισμού σ' αυτό, πρόβαλε σαν κιβωτός σωτηρίας. Εξαθλιωμένα όντα οι πρωτεύουσianoι, έτρεξαν προς την κατεύθυνση του χωριού, γυρεύοντας μπροστά σε ετούτη τη φοβερή καταστροφή να πιαστούν από τη σωτήρια «σανίδα» και μέσα στη βιβλική πλημμύρα να κοιτάξουν πώς θα γλυτώσουν τη ζωή τους.

Οι χτεσινοί αδελφοαπαρνητές, θυμήθηκαν ξαφνικά τ' αδέρφια τους, τα ξαδέρφια τους, τους γνωστούς, τους φίλους, τους κουμπάρους. Μέσα από λησμονημένα και απαρνημένα κιτάπια των παλιών δεσμών, οι μελλοθάνατοι των αστικών κέντρων, ανάσπυραν αναγκαστικά τις μακρινές συγγένειες και τις παλιές γνωριμίες κι έτρεξαν με υστεροβουλία να τις αναθερμάνουν και να τις εκμεταλλευτούν για δικό τους όφελος, μπροστά σε τούτη την απρόσμενη κατάσταση με τις ανυπολόγιστες διαστάσεις σε φρίκη και θάνατο.

Ήταν η μεγάλη για τον «χωριάτη» στιγμή, που τώρα, μέσα από τούτη την

κατάσταση μπορούσε άνετα να δώσει το σκληρό και προεπόμενο μάθημα πάνω σε ίσους όρους και να πάρει δικαιολογημένα την μεγάλη ικανοποίηση. Μιά ικανοποίηση που την ζητούσε η πολύχρονη κακή συμπεριφορά του «αντίπαλου» ανθρώπου.

Όμως ο χωριάτης μπροστά στην ευκαιρία της μεγάλης στιγμής, παραμέρισε την πίκρα της ψυχής του, λησμόνησε το παράπονο, ξέχασε τη συμπεριφορά και την αδιαφορία που εκείνος είχε γνωρίσει στο πρόσωπο του σημερινού του επισκέπτη παλιότερα, και άνοιξε την ανθρώπινη αγκαλιά του. Ήταν η Στιγμή της Ανθρωπιάς και της Αλληλεγγύης. Πήρε το καρβέλι του ψωμιού του το έκοψε σε κομμάτια, το μοίρασε και κράτησε το μικρότερο για τη φαμελιά του. Φιλοξένησε τον πρωτευουσιάνο στο στενάχωρο κονάκι του, του έδωσε ρούχο, του πρόσφερε δουλειά, του παραχώρησε γη για να εξοικονομήσει τα χρειαζόμενα, του χάρισε ζωή.

Μέσα στην αγκαλιά του φιλόξενου χωριού δεν βρήκε θαλπωρή, καταφυγή και σωτηρία μόνο ο πεινασμένος έλληνας της πόλης. Εκεί κατέφυγε και ο σύμμαχος εγγλέζος αξιωματικός ή ο φαντάρος που ξεκόφτηκε από τα οπισθοχωρούμενα στρατεύματα, μπροστά στη σιδεροκίνητη επέλαση των γερμανών. Ο παλός φιλήσυχος αντιφασίστας που απαρνιόταν τη φασιστική συμμαχία του άξονα, ακόμα και ο γερμανός στρατιώτης, εκείνος που απαρνιόταν την κτηνωδία του τρίτου Ράιχ και διαχωρίζοντας τις ευθύνες του, περνούσε σαν φωτισμένο άτομο, με τον οπλισμό του στην άλλη όχθη.

Φιλόξενη κιβωτός σωτηρίας το χωριό, δέχτηκε όλα αυτά τα ετερόκλητα στοιχεία, συντηρώντας, κρύβοντας και φυγαδεύοντας εγγλέζους· και δεν ήταν λίγες οι φορές που κάτοικοι του χωριού, με αφορμή την πρόθυμη φιλοξενία τους, σύρθηκαν στα κατοχικά στρατοδικεία και πλήρωσαν με τη ζωή τους, αυτή την ανθρωπιστική τους συμπεριφορά.

Μέσα στον ήλιο της απέραντης χωριάτικης καλωσύνης, ο άνθρωπος της πόλης αναγκάστηκε να παραδεχτεί σιωπηρά το λάθος του και να αναθεωρήσει τις αντιλήψεις του που βρίσκονταν παρασάγγες μακριά από την θετική πραγματικότητα.

Από κει και πέρα το πνεύμα της σύνδεσης και της συνεργασίας μπήκε στη θετική του βάση και τα ανθρώπινα συναισθήματα συναδελφώθηκαν, βρήκαν τους κανονικούς ρυθμούς και πέρασαν σε δρόμους δημιουργικής συνεργασίας.

Σήμερα ο πρωτευουσιάνος μειονεκτεί, είτε επιστήμονας είναι, είτε επαγγελματίας, είτε διανοούμενος, αν δεν έχει σε κάποια γωνιά μιάς επαρχίας

ένα σπιτάκι, ένα κτήμα, κάτι τέλος πάντων που να τον συνδέει άμεσα με τη φύση.

Στις μέρες μας το χωριό αποτελεί μόδα και σήμα κατατεθέν γνησιότητας των αγαθών του καταναλωτισμού. Βιομηχανίες ολόκληρες ασχολούνται και προσπαθούν να παράγουν προϊόντα «χωριάτικα». Η καθημερινή εμπορική πιάτσα των πόλεων αποζητάει επίμονα αυγά χωριάτικα, ψωμί χωριάτικο, κρασί χωριάτικο, κοτόπουλο χωριάτικο, υφαντά χωριάτικα, πλεκτά χωριάτικα, τα πάντα χωριάτικα, ακόμα γαμπρούς και νύφες χωριάτικης προέλευσης και επαρχιώτικης καταγωγής.

Βρισκόμαστε οριστικά στην εποχή που η αξία του ανθρώπου δεν κρίνεται πλέον από τον τόπο της καταγωγής και το χώρο της προέλευσης, αλλά από το ύψος του χαρακτήρα, το ψυχικό σθένος και το μέτρο της λογικής.

Από κει και πέρα όλες οι δημιουργίες του Θεού και προπαντός η ανθρωπινή, έχουν τοποθετηθεί με την ίδια αξία κατά μήκος και πλάτος του πλανήτη μας και πέρα από αυτό, κανένας δεν έχει το δικαίωμα να πιστεύει σε υπεροχές τόπων και σε ανωτερότητες κρατών και φυλών...

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ

Μνήμη και γραφή